

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗΣ
ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ**

**ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΡΑΚΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ**

**ΔΙΔΡΥΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗ**

*“Η προστασία των προγραμμάτων ηλεκτρονικών υπολογιστών και των
βάσεων δεδομένων υπό το πρίσμα της Πνευματικής Ιδιοκτησίας”*

Διπλωματική Εργασία

του

Δημητρίου Ι. Πατσιαβά

Θεσσαλονίκη, 02/2023

**“Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΩΝ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ
ΤΩΝ ΒΑΣΕΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΗΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ
ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ”**

Δημήτριος Ι. Πατσιαβάς

Πτυχίο Νομικής, ΔΠΘ, 2019

Διπλωματική Εργασία

υποβαλλόμενη για τη μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων του

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΥ ΤΙΤΛΟΥ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΟ ΔΙΚΑΙΟ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗ

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:
Σύλβια Σταυρίδου

Εγκρίθηκε από την τριμελή εξεταστική επιτροπή την 01/03/2023

Σύλβια Σταυρίδου

Χρήστος Μαστροκόστας

Κωνσταντίνος Ψάννης

.....

.....

.....

Περίληψη

Η παρούσα εργασία αποτελεί μία ανάλυση των ειδικών κατηγοριών έργων που προστατεύονται σύμφωνα με τις διατάξεις περί Πνευματικής Ιδιοκτησίας, των προγραμμάτων Η/Υ και των Βάσεων Δεδομένων. Παρά το γεγονός ότι προστατεύονται εδώ και πολλά χρόνια, αυτές οι δύο κατηγορίες έργων αποτελούν βάση για κάθε επιχείρηση και προσφέρουν σημαντικό στρατηγικό και ανταγωνιστικό πλεονέκτημα σε όσες επιχειρήσεις τα χρησιμοποιούν. Οι δύο αυτές κατηγορίες έργων αναπτύσσονται ήδη από τα τέλη του 20^{ου} αιώνα, ενώ μέχρι και σήμερα η ταχύτητα ανάπτυξής τους είναι ραγδαία. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, οι μορφές προστασίας τους να απαιτούν μεγαλύτερη προστασία, καθώς όσο η τεχνολογική πρόοδος προχωράει, τόσο αυξάνονται και οι κίνδυνοι παράνομης χρήσης των έργων αυτών. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να αναλυθεί ο τρόπος πληρέστερης προστασίας των έργων αυτών από το δίκαιο της Πνευματικής Ιδιοκτησίας, καθώς και η δυνατότητα προστασίας μέσω άλλων διατάξεων. Για την πραγματοποίηση και ολοκλήρωση της έρευνας, χρησιμοποιήθηκαν νομικά συγγράμματα, νομικές βάσεις δεδομένων και κυρίως βιβλιογραφία, νομολογία και στοιχεία που βρίσκονται στο ψηφιακό περιβάλλον.

Λέξεις-Κλειδιά: Πνευματική Ιδιοκτησία, έργο, δημιουργός, πρωτοτυπία, προγράμματα η/υ, βάσεις δεδομένων, εκμετάλλευση, sui generis δικαίωμα, Νόμος 2121/1993.

Abstract

This paper is an analysis of the specific categories of works protected under the provisions on Intellectual Property, computer programs and databases. Even though these works have been protected for many years, they form the basis of every business and offer a significant strategic and competitive advantage to those companies that use them. These two categories of intellectual creations have been developed since the end of the 20th century and their growth rate is still rapid today. As a result, their forms of protection require greater protection, since as technological progress continues, the risks of illegal use of these creations increase. The purpose of this paper is to analyse how such creations can be more fully protected by Intellectual Property Law, as well as the possibility of protection through other provisions. In order to carry out and complete the research, legal writings, legal databases and, above all, literature, case law and data found in the digital environment were used.

Keywords: Intellectual Property, work, author, originality, computer programs, databases, exploitation, sui generis right, Law 2121/1993.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΑΙ ΠΗΓΕΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΣΤΗΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ

1.1. Εισαγωγή	σελ. 13-15
1.2. Σκοπός εργασίας - Στόχοι	σελ. 15
1.3. Ιστορική αναδρομή	σελ. 15-16
1.4. Δίκαιο Πνευματικής Ιδιοκτησίας και Δίκαιο Βιομηχανικής Ιδιοκτησίας	σελ. 16
1.5. Αρχές του ελληνικού δικαίου πνευματικής ιδιοκτησίας	σελ. 17
1.6. Πηγές του ελληνικού δικαίου πνευματικής ιδιοκτησίας	σελ. 18-19
1.7. Ο Οργανισμός Πνευματικής Ιδιοκτησίας (Ο.Π.Ι.)	σελ. 20

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΕΡΓΟ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

2.1. Η έννοια του έργου	σελ. 20-21
2.2. Νομοθετικός ορισμός	σελ. 21
α. Πνευματικό δημιούργημα	σελ. 22
β. Μορφή	σελ. 22-23
γ. Πρωτοτυπία	σελ. 22-26
2.3. Γενικές κατηγοριοποιήσεις έργων	σελ. 26
2.4. Ειδικές κατηγορίες έργων	
2.4.i. Προγράμματα Ηλεκτρονικών Υπολογιστών	σελ. 26-27
2.4.ii. Βάσεις Δεδομένων	σελ. 27-28
2.5. Ο Δημιουργός	σελ. 28
2.5.i. Η «αρχή του δημιουργού»	σελ. 28-29

2.5.ii. Η πρωτότυπη κτήση	σελ. 29-30
2.5.iii. Μισθωτός και εντολοδόχος ως δημιουργοί	σελ. 30-31

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΩΝ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ

3.1. Έννοια και διακρίσεις	σελ. 32-33
3.2. Προστασία με βάση την πνευματική ιδιοκτησία	σελ. 33-35
3.3. Προστασία με άλλες νομικές διατάξεις	σελ. 35-36
3.4. Υποκείμενο δικαιώματος	σελ. 37-39
3.5. Αντικείμενο δικαιώματος	σελ. 39-41
3.6. Εξουσίες δημιουργού	σελ. 41-43
3.7. Εξαιρέσεις	σελ. 44-49
3.8. Το λογισμικό «ανοικτού κώδικα»	σελ. 49-50
3.9. Διάρκεια προστασίας	σελ. 50
3.10. Έννομη προστασία	
3.10.i. Προσβολή	σελ. 51-54
3.10.ii. Αστικές κυρώσεις	σελ. 54-56
3.10.iii. Διοικητικές κυρώσεις	σελ. 56
3.10.iv. Ποινικές κυρώσεις	σελ. 56-57
3.11. Προστασία υλικού Η/Υ με το δίκαιο της ευρεσιτεχνίας	σελ. 57-60

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΒΑΣΕΙΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

4.1. Γενικά	σελ. 60-62
4.2. Έννοια της βάσης δεδομένων	σελ. 62-66
4.3. Υποκείμενο του δικαιώματος	σελ. 66-67

4.4. Διάρκεια προστασίας	σελ. 67-68
4.5 Προστασία με τη πνευματική ιδιοκτησία - Προϋποθέσεις προστασίας	σελ. 68-69
4.6. Το δικαίωμα εκμετάλλευσης της βάσης δεδομένων	
4.6.i. Εξουσία αναπαραγωγής	σελ. 70-71
4.6.ii. Εξουσία δημιουργίας παράγωγου έργου	σελ. 71
4.6.iii. Εξουσία διανομής στο κοινό	σελ. 71-72
4.6.iv. Εξουσία παρουσίασης στο κοινό	σελ. 73-74
4.7. Εξαιρέσεις από το δικαίωμα του δημιουργού της βάσης δεδομένων	σελ. 74
4.7.i. Αναπαραγωγή μη ηλεκτρονικής βάσης δεδομένων για ιδιωτική χρήση	σελ. 74-75
4.7.ii. Χρήση για λόγους δημοσίου συμφέροντος	σελ. 75-76
4.8 Προστασία με το «ειδικής φύσης» δικαίωμα (sui generis)	σελ. 77
4.8.i. Γενικές έννοιες	σελ. 77-80
4.8.ii. Εξουσίες του κατασκευαστή της βάσης δεδομένων	σελ. 81-83
4.8.iii. Δικαιώματα νόμιμου χρήστη και εξαιρέσεις από το δικαίωμα ειδικής φύσης	σελ. 84
4.8.iv. Εξαιρέσεις από το δικαίωμα ειδικής φύσης	σελ. 84-86
4.8.v. Διάρκεια προστασίας	σελ. 86-88
4.9. Έννομη προστασία	σελ. 88-89

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

5.1 Επίλογος	σελ. 89-90
--------------	------------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

<u>ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ</u>	σελ. 91-93
----------------------------	------------

ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΚ	Αστικός Κώδικας
ΑΠ	Άρειος Πάγος
Άρθρ.	Άρθρο
Αριθ.	Αριθμός
βδ	Βάση δεδομένων
βλ.	βλέπε
Δ.Ε.Ε.	Δικαστήριο Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΔΕΕ	Δίκαιο Εμπορικών Εταιριών (περιοδικό)
Δ.Ε.Κ.	Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
ΔιΜΕΕ	Δίκαιο Μέσων Ενημέρωσης και Επικοινωνίας (περιοδικό)
ΔιΤΕ	Δίκαιο Τεχνολογίας και Επικοινωνίας
εδ.	εδάφιο
Ε.Ε.	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΕμπΔ	Επιθεώρηση Εμπορικού Δικαίου (περιοδικό)
ΕλλΔνη	Ελληνική Δικαιοσύνη (περιοδικό)
ΕΕΕυρΔ	Ελληνική Επιθεώρηση Ευρωπαϊκού Δικαίου (περιοδικό)
ΕΟΚ	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
ΕπισκΕΔ	Επισκόπηση Εμπορικού Δικαίου (περιοδικό)
επ.	επόμενα
Εφ.	Εφετείο
η/υ	ηλεκτρονικοί υπολογιστές
ΜονΠρ	Μονομελές Πρωτοδικείο
Ν.	Νόμος
ΝοΒ	Νομικό Βήμα (περιοδικό)

ό.π.	όπως παραπάνω
παρ.	παράγραφος
περ.	περίπτωση
ΠΚ	Ποινικός Κώδικας
ΠολΠρ.	Πολυμελές Πρωτοδικείο
σελ.	σελίδα
στοιχ.	Στοιχείο
TN	Τεχνητή Νοημοσύνη
ΧρΙΔ	Χρονικά Ιδιωτικού Δικαίου (περιοδικό)
TRIPS	Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ
ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΑΙ ΠΗΓΕΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΣΤΗΝ
ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ

1.1 Εισαγωγή

Το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας περιλαμβάνει κανόνες με τους οποίους προστατεύονται δημιουργοί έργων του λόγου, της τέχνης και της επιστήμης. Μέσα από διεργασίες πνευματικής, ψυχικής και σωματικής φύσεως, ο άνθρωπος φτάνει σε μία πνευματική σύνθεση εντύπωσης και έκφρασης, δηλαδή σε μία ενότητα περιεχομένου και μορφής, το «έργο». Για να μεταφέρει ο δημιουργός αυτή τη νέα πραγματικότητα από τη δική του σκέψη, στον κόσμο, χρειάζεται να δώσει στην πνευματική, την άυλη αυτή σύνθεση ένα υλικό υπόστρωμα, μια αισθητηριακή βάση πάνω στην οποία να αποτυπώνεται το πνευματικό του δημιούργημα.

Στην προστασία των δημιουργών σε σχέση με τα έργα τους, μέσα στον χώρο του λόγου, της τέχνης και της επιστήμης αποσκοπεί το Δίκαιο της Πνευματικής Ιδιοκτησίας, εξασφαλίζοντας σε αυτούς καταρχήν μια μονοπωλιακή θέση απολαβής κάθε φύσεως δικαιωμάτων και ωφελειών που απορρέουν από τη σχέση αυτή, τόσο ηθικής, όσο και περιουσιακής φύσεως¹ και δίνοντας επίσης το δικαίωμα σε τρίτους, νόμιμους χρήστες, να κάνουν χρήση αυτών των έργων, πάντοτε υπό τους όρους και τους περιορισμούς που θέτει ο νόμος.

Το δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας μετράει αιώνες ιστορίας και εξέλιξης, δεν παύει όμως να προσαρμόζεται συνεχώς στις εξελίξεις. Η τεχνολογική πρόοδος, καθώς και η εμφάνιση και η ραγδαία χρήση του διαδικτύου έχουν επιδράσει σε σημαντικό βαθμό στην εξέλιξη αυτή, με

¹ Βλ. Α. Κοτσίρη σε Β. Αντωνόπουλο/ Ρ. Γιοβαννόπουλο/ Α. Κοτσίρη, Δίκαιο Διανοητικής Ιδιοκτησίας, 2015, σελ. 413.

αποτέλεσμα να απαιτείται συνεχώς ένα πληρέστερο σύστημα προστασίας των πνευματικών έργων, ιδιαίτερα στο ψηφιακό περιβάλλον². Οι τεχνολογικές εξελίξεις ήδη από τα τέλη του 20ου αιώνα, κατέστησαν αναγκαία την προστασία ορισμένων έργων που μέχρι τότε δεν προστατεύονταν, όπως για παράδειγμα τα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών και τις βάσεις δεδομένων, τα οποία αναλύονται στα επόμενα κεφάλαια. Σε κάθε περίπτωση, δεν μπορεί να αμφισβητηθεί ότι μέσω του διαδικτύου αυξάνονται οι πιθανότητες και οι επιλογές προσβολής των έργων πνευματικής ιδιοκτησίας, προκλήσεις τις οποίες πρέπει να αντιμετωπίσει ο δημιουργός, από την άλλη ωστόσο, ο τελευταίος έχει στα χέρια του πληθώρα επιλογών για την εκμετάλλευση του έργου του³.

Όσον αφορά στα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών, μέχρι τις αρχές του 1990 δεν είχαν σαφή και αποτελεσματική προστασία. Η συνεχής βιομηχανική ανάπτυξη σε παγκόσμιο επίπεδο, όσο και η τεχνολογική πρόοδος οδήγησε την Ευρωπαϊκή Ένωση στην έκδοση της Οδηγίας ΕΕ 91/250 (14.05.1991) για τη νομική προστασία των προγραμμάτων ηλεκτρονικών υπολογιστών⁴ με βάση το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας, καθώς αυτό κρίθηκε ως το ορθότερο και πιο αποτελεσματικό για την πληρέστερη προστασία των προγραμμάτων η/υ (η οποία Οδηγία κωδικοποιήθηκε με την υπ' αριθμ. 2009/24 Οδηγία), όπως αναλύεται κατωτέρω.

Σχετικά με τις βάσεις δεδομένων, τόσο η ανεπαρκής προστασία τους, όσο και οι διαφορές στις νομοθετικές ρυθμίσεις των κρατών μελών, οι οποίες οδηγούσαν σε αρνητικές συνέπειες στη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς όσον αφορά τις βάσεις δεδομένων και ειδικότερα στην ελευθερία των φυσικών και νομικών προσώπων ως προς τη διάθεση προϊόντων και την παροχή υπηρεσιών σχετικών με βάσεις δεδομένων οδήγησε στην ανάγκη μιας ενιαίας νομοθετικής ρύθμισης για την πληρέστερη προστασία των βάσεων δεδομένων⁵. Η ρύθμιση αυτή επικυρώθηκε με την έκδοση της Οδηγίας 96/9 ΕΟΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου την 11^η Μαρτίου του 1996 και ουσιαστικά επικύρωσε την προστασία των βάσεων δεδομένων, ως

² Βλ. Μ.-Θ. Μαρίνο, Πνευματική Ιδιοκτησία, 2η έκδοση (2004), σελ. 14

³ Βλ. Κων. Κοχλιού, Διπλωματική Εργασία “Η προστασία του πνευματικού δημιουργού στο διαδικτυακό περιβάλλον και υπό το πρίσμα της νέας οδηγίας (ΕΕ) 2019/790 για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και τα συγγενικά δικαιώματα στην ψηφιακή ενιαία αγορά”, ΑΠΘ (2020), σ.1

⁴ Βλ. Προϊμιο Οδηγίας ΕΕ 91/250

⁵ Προϊμιο Οδηγίας ΕΟΚ 96/9

πνευματικών έργων και συνεπώς ως έργων που προστατεύονται κάτω από το μανδύα της Πνευματικής Ιδιοκτησίας.

1.2. Σκοπός εργασίας – Στόχοι

Η παρούσα εργασία θα προσπαθήσει να παρουσιάσει τα γενικά σημεία του δικαίου της Πνευματικής Ιδιοκτησίας, να αναλύσει τις βασικές έννοιες του έργου και του δημιουργού αυτού, ενώ παράλληλα θα γίνει εκτενής περιγραφή των δύο έργων, που ανήκουν στις «ειδικές κατηγορίες έργων» της πνευματικής ιδιοκτησίας, των προγραμμάτων ηλεκτρονικών υπολογιστών και των βάσεων δεδομένων. Η περιγραφή των δύο αυτών έργων θα γίνει τόσο με νομικά χαρακτηριστικά, όσο και με τεχνικά, ενώ σε κάθε κεφάλαιο γίνονται αναφορές σε νομολογίες, εθνικών και ευρωπαϊκών δικαστηρίων, προς συμπλήρωση και καλύτερη κατανόηση της σημασίας των έργων αυτών, κατά τη ραγδαία και συνεχώς αυξανόμενη χρήση της τεχνολογίας και του διαδικτύου. Για την εκπόνηση της παρούσας, η έρευνα βασίστηκε σε ελληνική και ξενόγλωσση βιβλιογραφία και αρθρογραφία, όπως επίσης και σε ηλεκτρονικές πηγές. Στο τέλος, παρουσιάζονται τα συμπεράσματα του γράφοντος και μία σκέψη όσον αφορά τη νέα πρόκληση υπό το πρίσμα της Τεχνητής Νοημοσύνης.

1.3. Ιστορική αναδρομή

Η πρώτη νομοθετική ρύθμιση για την πνευματική ιδιοκτησία εμφανίστηκε στην Αγγλία στις αρχές του 18ου αιώνα⁶, όπου αναγνωρίστηκε το δικαίωμα οικονομικής εκμετάλλευσης του έργου χωρίς οποιοδήποτε ηθικό δικαίωμα. Πληρέστερη ρύθμιση επιτεύχθηκε στην Γαλλία με τη ψήφιση δύο νόμων, το 1791 για το δικαίωμα των θεατρικών συγγραφέων κατά τις δημόσιες παραστάσεις και το 1793 για γενικά ζητήματα πνευματικής ιδιοκτησίας⁷. Με την εξέλιξη της τεχνολογίας, δημιουργήθηκαν νέοι κίνδυνοι για τα πνευματικά έργα, αλλά και νέες προκλήσεις και επιλογές ως

⁶ Βλ. σχετικά Μ.-Θ. Μαρίνο, Πνευματική Ιδιοκτησία, 2η έκδοση (2004), σελ. 23

⁷ Γ. Κουμάντο, Πνευματική Ιδιοκτησία, 8η έκδοση (2002), σελ.36

προς την δυνατότητα εκμετάλλευσης τους, καθιστώντας αδήριτη την ανάγκη τροποποίησης της τότε νομοθεσίας και προσαρμογής της στα νέα δεδομένα.

Το διαδίκτυο ξεκίνησε να εμφανίζεται το 1960 για την εξυπηρέτηση του αμερικανικού στρατού, ενώ περί το 1990 άρχισε να χρησιμοποιείται ευρέως από τους χρήστες. Από τότε άρχισε να επιδρά ολοένα και περισσότερο σε πολλούς τομείς της ζωής και της οικονομίας, καθώς και στη διακίνηση πληροφοριών⁸. Μεταξύ των πληροφοριών αυτών βρίσκονταν και πολλά έργα, προστατευόμενα από το δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας. Ως εκ τούτου εντάθηκε η ανάγκη προστασίας των έργων αυτών και στο διαδικτυακό περιβάλλον.

1.4. Δίκαιο Πνευματικής Ιδιοκτησίας και Δίκαιο Βιομηχανικής Ιδιοκτησίας

Τα δύο αυτά δίκαια ενώνονται κάτω από την στέγη της Διανοητικής Ιδιοκτησίας, τα αντικείμενα προστασίας τους, ωστόσο, διαφέρουν, συνεπώς έχουν και διαφορετική διαμόρφωση.

Το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας έχει, όπως αναφέρθηκε, ως αντικείμενο προστασίας τα έργα λόγου, τέχνης και επιστήμης. Βασικός πυλώνας προστασίας είναι ο δημιουργός, το πρόσωπο που αποτυπώνει και διαμορφώνει την σκέψη του στο έργο, καθώς και τα περιουσιακά (που αφορούν την εμπορική και οικονομική εκμετάλλευση του έργου) και ηθικά (που αφορούν την προσωπική σχέση του δημιουργού με το έργο) συμφέροντά του.

Από την άλλη πλευρά, το δίκαιο της βιομηχανικής ιδιοκτησίας, στο οποίο περιλαμβάνονται το δίκαιο των ευρεσιτεχνιών, των σημάτων και γενικότερα των διακριτικών γνωρισμάτων, έχει ως αντικείμενο προστασίας τα δημιουργήματα της τεχνικής και επιχειρηματικής προσπάθειας με απώτερο στόχο την οικονομική εκμετάλλευση των έργων.

Παρά τις διαφορές τους, τα δύο αυτά δίκαια συνδέονται στον ενιαίο κλάδο της διανοητικής ιδιοκτησίας, ενώ η σύνδεση αυτή μπορεί να εκφραστεί με την συμπληρωματική εφαρμογή του ενός σε αντικείμενα του άλλου, αλλά και σε μία παράλληλη προστασία τους από άποψη κοινοτικού⁹ αλλά και διεθνούς δικαίου¹⁰.

⁸ Βλ. Ι. Καρακώστα, Δίκαιο και Ίντερνετ, 3η έκδοση, 2009, σελ. 4-7

⁹ Βλ. Οδηγία ΕΕ 2004/48 για την επιβολή δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας

¹⁰ Βλ. Συμφωνία TRIPS για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας στον τομέα του εμπορίου

1.5. Αρχές του ελληνικού δικαίου πνευματικής ιδιοκτησίας

Οι αρχές του δικαίου πνευματικής ιδιοκτησίας στη χώρα μας προσομοιάζουν στις αρχές των άλλων ευρωπαϊκών κρατών, όπου ισχύει το ατομοκρατικό σύστημα (human-centric system). Βασική αρχή του δικαίου της πνευματικής ιδιοκτησίας είναι ότι ο δημιουργός του έργου, ο οποίος είναι πάντα φυσικό πρόσωπο, είναι και ο αρχικός δικαιούχος (άρθρο 1 παρ. 1 και 6 του ν.2121/93). Στη συνέχεια βέβαια μπορεί να μεταβιβάσει περιουσιακής φύσεως δικαιώματα, ωστόσο κατά τη στιγμή της δημιουργίας του έργου είναι ο μοναδικός δικαιούχος.

Το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας γεννιέται και συνεπώς προστατεύεται με τη δημιουργία του έργου (αρ. 1 παρ.1 ν.2121/93). Ισχύει δηλαδή το ουσιαστικό σύστημα, χωρίς να απαιτείται καμία τυπική προϋπόθεση, όπως για παράδειγμα κατάθεση αίτησης ή δημοσιότητα, όπως απαιτείται στα έργα βιομηχανικής ιδιοκτησίας.

Τρίτον, το δικαίωμα στην προστασία βάσει του δικαίου της πνευματικής ιδιοκτησίας έγκειται σε χρονικό περιορισμό. Διαρκεί όσο ζει ο δημιουργός και εβδομήντα (70) χρόνια μετά το θάνατό του (άρ. 29 παρ. 1 ν.2121/93)¹¹. Ο χρονικός αυτός περιορισμός της προστασίας υπάρχει γιατί όσο ζει ο δημιουργός, μπορεί να εκμεταλλεύεται το έργο. Μετά το θάνατο του, ωστόσο και αφού παρέλθει κάποιο χρονικό διάστημα (τα 70 έτη στην συγκεκριμένη περίπτωση) το έργο πρέπει να γίνει προσιτό στο κοινό, στο όλο, να γίνει ελεύθερα προσβάσιμο στον κόσμο.

Τέλος, το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας είναι ένα και ενιαίο. Περιλαμβάνει ωστόσο δύο δευτερογενή δικαιώματα, τα οποία είναι αποκλειστικά και απόλυτα: το περιουσιακό και το ηθικό. Το περιουσιακό δικαίωμα αφορά στην οικονομική εκμετάλλευση του έργου και το ηθικό στην προστασία του προσωπικού δεσμού του δημιουργού με το έργο του. Η άσκηση των δικαιωμάτων αυτών, καθώς και η μεταβίβαση τους (όταν αυτή είναι δυνατή και μόνο για τα περιουσιακά δικαιώματα) ανήκει στο δημιουργό και μπορεί να στραφεί κατά οποιουδήποτε προσβολέα¹².

¹¹ Όπως αυτό τροποποιήθηκε από το άρθρο 8 παρ. 5 του ν. 2557/1997

¹² Βλ. Λ. Κοτσίρη σε Β. Αντωνόπουλο/ Ρ. Γιοβαννόπουλο/ Λ. Κοτσίρη, Δίκαιο Διανοητικής Ιδιοκτησίας, 2015, σελ. 430

1.6. Πηγές του ελληνικού δικαίου πνευματικής ιδιοκτησίας

Αρχικό νομοθέτημα της ελληνικής νομοθεσίας για την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας ήταν ο ν.2387/1920 «περί πνευματικής ιδιοκτησίας», καθώς και ο ν. ΓΥΠΓ/1909 «περί συγγραφικών δικαιωμάτων των θεατρικών έργων». Ο ν. 2387/1920 αποτέλεσε τη βάση πάνω στην οποία βασίστηκε τόσο στη θεωρία, όσο και νομολογιακά, η προστασία των πνευματικών δικαιωμάτων, πριν αυτός καταργηθεί και αντικατασταθεί από τον ν.2121/1993¹³.

Βασική πηγή του δικαίου πνευματικής ιδιοκτησίας σήμερα αποτελεί ο ν.2121/1993¹⁴, όπως αυτός τροποποιήθηκε με το άρθρο 4 ν.2173/1993, τα άρθρα 3 και 10 ν.2435/1996, το άρθρο 59 παρ. 1 και 2 του ν.2218/1994, το άρθρο 8 ν.2557/1997¹⁵, το άρθρο 7 ν.2819/2000, το άρθρο 14 ν.3049/2002, το άρθρο 81 ν.3057/2002, το άρθρο 2 ν.3524/2007, το άρθρο 49 ν.3905/2010, τις διατάξεις του ν.4212/2013, το άρθρο 235 παρ. 2 ν.4281/2014 για την εύλογη αμοιβή, το ν.4481/2017 ο οποίος προσάρμοσε την Οδηγία 2014/26/ΕΕ για τη Συλλογική Διαχείριση δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, το ν.4821/2021, ενώ, τελευταία τροποποίηση του νόμου 2121/1993 αποτελεί ο νόμος 4996/2022, ο οποίος δημοσιεύτηκε στις 24 Νοεμβρίου 2022 και ενσωματώνει στην εσωτερική έννομη τάξη τις Οδηγίες (ΕΕ) 2019/789 για τις επιγραμμικές μεταδόσεις ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών και αναμεταδόσεις τηλεοπτικών και ραδιοφωνικών προγραμμάτων, (ΕΕ) 2019/790 για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και τα συγγενικά δικαιώματα στην ψηφιακή ενιαία αγορά και 2006/115/ΕΚ για το δικαίωμα εκμίσθωσης, δανεισμού και ορισμένα δικαιώματα συγγενικά προς την πνευματική ιδιοκτησία. Με τις ανωτέρω διατάξεις έχουν επέλθει τροποποιήσεις στο ν.2121/93, ενώ έχουν ενσωματωθεί στο εθνικό δίκαιο και κοινοτικές οδηγίες με τις περισσότερες τροποποιήσεις. Η Οδηγία 2019/790 μάλιστα, τροποποιεί, μεταξύ άλλων, και την Οδηγία 96/9 για την προστασία των βάσεων δεδομένων, οι οποίες αποτελούν σημαντικό κεφάλαιο της παρούσας εργασίας.

¹³ Βλ. άρθρο 72 ν.2121/93 για κατάργηση διατάξεων

¹⁴ ΦΕΚ Α' 25/4.3.1993 περί «Πνευματικής Ιδιοκτησίας, συγγενικών δικαιωμάτων και πολιτιστικών θεμάτων».

¹⁵ Προς εναρμόνιση με την οδηγία 93/83/ΕΟΚ για τις δορυφορικές ραδιοτηλεοπτικές μεταδόσεις και την καλωδιακή αναμετάδοση και για τη διάρκεια προστασίας των πνευματικών δικαιωμάτων

Η Ελλάδα έχει συνάψει, ωστόσο και διεθνείς συμβάσεις, οι οποίες αποτελούν και αυτές πηγή του δικαίου πνευματικής ιδιοκτησίας, με σημαντικότερη τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (1886)¹⁶, η οποία κυρώθηκε στην Ελλάδα με το ν.100/1975 και η οποία έχει παγκόσμιο χαρακτήρα και αποτελεί το πιο σημαντικό νομοθέτημα που εξασφάλισε την ειρηνική συνύπαρξη του ευρωπαϊκού-ηπειρωτικού συστήματος προστασίας και του copyright. Η Διεθνής Σύμβαση Βέρνης συνιστά αποτέλεσμα ευρωπαϊκής συνεργασίας και προσπάθειας κατοχύρωσης της πνευματικής ιδιοκτησίας σε διεθνές επίπεδο.

Στο τέλος του 20ου αιώνα παρατηρήθηκε μία νέα τάση σύνδεσης της πνευματικής ιδιοκτησίας και των άλλων δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας με το εμπόριο. Αποτέλεσμα αυτής της ενέργειας ήταν η Συμφωνία TRIPS, δηλαδή η Συμφωνία για τα Δικαιώματα Διανοητικής Ιδιοκτησίας στον Τομέα του Εμπορίου που περιλαμβάνεται στην Τελική Πράξη του Γύρου της Ουρουγουάης (Μαρακές 1994). Η φιλοσοφία της Συμφωνίας TRIPS είναι διαφορετική από εκείνη της Διεθνούς Σύμβασης της Βέρνης: επίκεντρο δεν είναι ο δημιουργός και το έργο του αλλά η προστασία της ελευθερίας του διεθνούς εμπορίου. Πολλές από τις διατάξεις της Συμφωνίας TRIPS αποτελούν επανάληψη των ρυθμίσεων της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης και της Διεθνούς Σύμβασης Ρώμης (1961) για την προστασία των συγγενικών δικαιωμάτων. Προβλέπεται πάντως η προστασία των προγραμμάτων Η/Υ και των βάσεων δεδομένων, καθώς και η αναγνώριση του δικαιώματος εκμίσθωσης για τα κινηματογραφικά έργα και τα προγράμματα Η/Υ, ενώ σημαντική επίσης είναι και η Συνθήκη του Παγκόσμιου Οργανισμού Πνευματικής Ιδιοκτησίας (Συνθήκη ΠΟΔΙ) για τις εκτελέσεις και τα φωνογραφήματα το 2000, η οποία εισήγαγε την ευρεία έννοια της παρουσίασης στο κοινό προκειμένου να περιλαμβάνει και τη μετάδοση μέσω ψηφιακών δικτύων, κάτι που εισήχθη μεταγενέστερα με την Οδηγία 2001/29¹⁷.

¹⁶ κατόπιν αναθεωρήσεων, με τελευταία το 1971.

¹⁷ Βλ. Α. Δεσποτίδου σε Μ.-Θ. Μαρίνο, Κοινωνία των πληροφοριών και πνευματική ιδιοκτησία - η ελληνική ρύθμιση, 2003, σελ. 15

1.7. Ο Οργανισμός Πνευματικής Ιδιοκτησίας (Ο.Π.Ι.)

Με το άρθρο 69 του ν. 2121/93, όπως αυτό ισχύει μετά το άρθρο 8 παρ. 13, 14 ν.2557/97 και το άρθρο 7 παρ. 13 του ν.2819/2000, ιδρύθηκε στην Ελλάδα ο Οργανισμός Πνευματικής Ιδιοκτησίας, ο οποίος εποπτεύεται από τον Υπουργό Πολιτισμού.

Σκοποί του Οργανισμού είναι α) η προστασία των πνευματικών δημιουργών και δικαιούχων των συγγενικών δικαιωμάτων, β) η εποπτεία των οργανισμών συλλογικής διαχείρισης, γ) η εφαρμογή του νόμου και των συναφών διεθνών συμβάσεων (βλ. ανωτέρω 1.5.), δ) η νομοπαρασκευαστική εργασία σε θέματα πνευματικής ιδιοκτησίας και συγγενικών δικαιωμάτων και ε) η εκπροσώπηση της Ελλάδας σε όλους τους αρμόδιους διεθνείς οργανισμούς και στα όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ο Ο.Π.Ι. εποπτεύει τη λειτουργία του συστήματος προστασίας των δημιουργών και δικαιούχων συγγενικών δικαιωμάτων και ενσωματώνει και προσαρμόζει τις τελευταίες εξελίξεις σε κοινοτικό και διεθνές επίπεδο στην Ελλάδα συμβάλλοντας στην προαγωγή της δημιουργικότητας και του πολιτισμού. Διοργανώνει επίσης σεμινάρια για την επιμόρφωση δικαστικών, δικηγόρων, δημιουργών, δικαιούχων συγγενικών δικαιωμάτων για θέματα πνευματικής ιδιοκτησίας και συγγενικών δικαιωμάτων. Ενόψει της εποπτικής – ρυθμιστικής χροιάς του σκοπού του, ο Ο.Π.Ι. πρέπει να παραμένει ουδέτερος ανάμεσα στα εμπλεκόμενα μέρη¹⁸. Δεν μπορεί, λοιπόν, να αναλαμβάνει τη συλλογική διαχείριση πνευματικής ιδιοκτησίας και συγγενικών δικαιωμάτων¹⁹.

¹⁸ Βλ. Κ. Χριστοδούλου, Δίκαιο Πνευματικής Ιδιοκτησίας, 2018, σελ. 25

¹⁹ Εξαίρεση εισήγαγε τα άρθρα 51Α ν.4481/2017 και 45 ν.4531/2018, σύμφωνα με τα οποία επιτρέπεται η ανάθεση στον Ο.Π.Ι. η διαχείριση δικαιωμάτων των δικαιούχων – μελών ενός Φορέα Συλλογικής Διαχείρισης (ΦΣΔ), η άδεια του οποίου ανακλήθηκε. Η διαχείριση αυτή δεν μπορεί να ξεπερνά τα 2 έτη και πρέπει να γίνεται κατόπιν απόφασης του Υπουργού Πολιτισμού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ
ΕΡΓΟ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

2.1. Έννοια του έργου

Το έργο, όπως η έννοια του διαμορφώθηκε ήδη από παλιά, τόσο από τη θεωρία όσο και τη νομολογία, θεωρήθηκε το δημιούργημα της ανθρώπινης διάνοιας που έχει μορφή προσιτή στις αισθήσεις, απορρέει από την προσωπικότητα του δημιουργού του και χαρακτηρίζεται από σχετική πρωτοτυπία²⁰. Η εξέλιξη της τεχνολογίας και εν γένει της σύγχρονης τέχνης, που συνδέονται στενά με την πνευματική ιδιοκτησία επηρέασαν και ανέπτυξαν την έννοια του έργου, δημιουργώντας παράλληλα και προβληματισμούς όσον αφορά διάφορα ανθρώπινα δημιουργήματα, όπως για παράδειγμα αν θεωρούνται ως έργα τέχνης, τα ανθρώπινα δημιουργήματα εκείνα, τα οποία δεν αποδίδουν στοιχεία της πραγματικότητας, αλλά κινούνται ανάμεσα στο αφηρημένο και το παράλογο, αν θεωρούνται έργα οι οδηγοί πόλεων, οι συλλογές συνταγών μαγειρικής²¹.

2.2. Νομοθετικός ορισμός

Λύση στα ερωτήματα αυτά δίνει ο ορισμός του έργου στο Ν. 2121/1993. Σύμφωνα λοιπόν με αυτόν, στο άρθρο 2 παρ. 1, «ως έργο νοείται κάθε πρωτότυπο πνευματικό δημιούργημα λόγου, τέχνης ή επιστήμης, που εκφράζεται με οποιαδήποτε μορφή». Τα στοιχεία λοιπόν, που διακρίνουν το έργο είναι: πνευματικό δημιούργημα, λόγου, τέχνης ή επιστήμης, με μορφή και πρωτοτυπία. Τα στοιχεία αυτά αναλύονται ειδικότερα παρακάτω.

²⁰ Βλ. Λ. Κοτσίρη σε Β. Αντωνόπουλο-Ρ. Γιοβαννόπουλο- Λ. Κοτσίρη, Δίκαιο Διανοητικής Ιδιοκτησίας, 2015, σελ.433

²¹ Τα έργα αυτά, κατά τη γερμανική επιστήμη, χαρακτηρίζονται ως «μικρά κέρματα» της πνευματικής ιδιοκτησίας

A. Ανθρώπινο πνευματικό δημιούργημα

Το έργο αποτελεί ουσιαστικά την απεικόνιση της ανθρώπινης σκέψης, της εσωτερικότητας του ανθρώπινου νου και της προσωπικότητας του. Στο έργο, ο δημιουργός αναπαριστά κάτι που νιώθει ή σκέφτεται ο ίδιος, κάτι που έχει συμβεί στον κόσμο, σε κάθε περίπτωση κάτι νέο, που δεν προϋπήρχε, βασισμένο στην ατομικότητα του δημιουργού και αφορά στο λόγο, την επιστήμη ή την τέχνη²². Δεν μπορεί να θεωρηθεί ως έργο ένα προϋπάρχον αντικείμενο στο οποίο δεν έχει επενεργήσει δημιουργικά το πνεύμα, ούτε ακόμη, μπορούν να θεωρηθούν έργα, τα αποτελέσματα που παράγονται τυχαία, φαινόμενα της φύσης, καθώς σε αυτά ελλείπει η πνευματική διαδικασία. Δεν μπορεί επίσης να θεωρηθεί έργο μία ενέργεια ζώου, άλλου προϊόντος ανθρώπινης ενέργειας, χωρίς πάντως να αποκλείεται η χρήση τεχνικών μέσων. Για παράδειγμα, ένα πρόγραμμα η/υ δημιουργημένο όχι από άνθρωπο, αλλά εξ ολοκλήρου από ηλεκτρονικό υπολογιστή ή μηχανή δεν μπορεί να νοηθεί ως προστατευόμενο πνευματικό έργο. Συνεπώς, ένα ρομπότ δεν μπορεί να δημιουργήσει έργο²³. Το ζήτημα δημιουργίας έργων πνευματικής ιδιοκτησίας από μηχανές Τεχνητής Νοημοσύνης αναμένεται να αποτελέσει μεγάλο σημείο συζήτησης στο άμεσο μέλλον τόσο στον τεχνικό όσο και στον νομικό κλάδο και φυσικά θα επηρεάσει ως έναν βαθμό και την πνευματική ιδιοκτησία.

B. Μορφή

Η προστασία του νόμου παρέχεται σε κάθε μορφή έκφρασης που δίνεται στο πνευματικό δημιούργημα, ανεξάρτητα από τα μέσα και τον τρόπο της δημιουργίας του, υπό την προϋπόθεση πάντα ότι η μορφή εκφράζει το απαιτούμενο πνευματικό δημιούργημα, που αναφέρθηκε ανωτέρω. Ο νομοθέτης ρητά αναφέρει, ως προστατευόμενο στοιχείο του έργου, τη μορφή αυτού. Ο λόγος που το κάνει αυτό, είναι γιατί κρατούσα αρχή της πνευματικής ιδιοκτησίας είναι ότι προστατεύεται μόνο η μορφή και όχι η ιδέα, η οποία ιδέα αποτελεί κοινό κτήμα και συνιστά την “προαντίληψη” από το πνεύμα ενός πράγματος που κάποιος θέλει να δημιουργήσει²⁴. Η αρχή αυτή για «διχοτόμηση μορφής – ιδέας»²⁵ εκφράζεται και άμεσα όσον αφορά στην προστασία των

²² Βλ. Α. Μάνθο, Πνευματική Ιδιοκτησία, 2015, σελ. 101

²³ Βλ. Κ. Χριστοδούλου, ό.π. σελ. 32 και τις εκεί παραπομπές

²⁴ Βλ. Λ. Κοτσίρη, ό.π. σελ. 439 και παραπομπή στην απόφαση ΔΕΕ της 16.07.2009, C-5/08 Infopaq Int., σκέψη 38

²⁵ Βλ. Λ. Κοτσίρη, ό.π., σελ. 438 επ.

προγραμμάτων ηλεκτρονικών υπολογιστών, όπου προστατεύεται κάθε μορφή έκφρασης ενός προγράμματος η/υ, ενώ οι ιδέες και οι αρχές στις οποίες βασίζεται οποιοδήποτε στοιχείο ενός τέτοιου προγράμματος δεν προστατεύονται από το ν.2121/93²⁶.

Προστατευόμενα συνεπώς στοιχεία ενός έργου είναι εκείνα τα ιδιόμορφα ή ιδιότυπα ή χαρακτηριστικά ή πρωτότυπα στοιχεία του έργου που θεμελιώνουν την ατομικότητα του. Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης δέχθηκε ότι από κανένα στοιχείο της οδηγίας 2001/29 για την Κοινωνία της Πληροφορίας δεν προκύπτει ότι τα τμήματα ενός έργου υπόκεινται σε διαφορετικό καθεστώς από ό,τι ολόκληρο το έργο²⁷.

Γ. Πρωτοτυπία

Στον παλαιότερο νόμο (ν.2387/1920) δεν υπήρχε ως στοιχείο του έργου η πρωτοτυπία του. Στο άρθρο 1 αυτού γινόταν αναφορά σε δημιουργούς πρωτότυπων ή εκ διασκευής ή αντιγραφής ή μεταφράσεις έργων, με σκοπό να περιλάβει στα προστατευόμενα έργα τόσο τα πρωτότυπα όσο και τα παράγωγα.

Αντίθετα, ο ν.2121/93 για πρώτη φορά θέτει ως προϋπόθεση προστασίας ενός έργου την πρωτοτυπία του. Σαφής ορισμός της πρωτοτυπίας δε δίνεται στο νόμο, ούτε στο άρθρο 2 παρ. 1 αλλά ούτε και στη δεύτερη παράγραφο του ίδιου άρθρου για τις συλλογές έργων ή συλλογές εκφράσεων λαϊκής παράδοσης ή απλών γεγονότων και στοιχείων. Ωστόσο, στοιχείο της πρωτοτυπίας δίνεται στο άρθρο 2 παρ. 3 για την προστασία των προγραμμάτων η/υ ορίζεται ότι *«ένα πρόγραμμα η/υ θεωρείται πρωτότυπο εφόσον είναι προσωπικό πνευματικό δημιούργημα του δημιουργού του.»*

Έχουν υποστηριχθεί πολλές απόψεις σχετικά με την έννοια της πρωτοτυπίας σε διάφορες χώρες. Στην Ελλάδα επικρατεί το κριτήριο της πρωτοτυπίας με το ηπειρωτικό σύστημα, ενώ στην Αγγλία και την Αμερική επικρατεί το σύστημα copyright. Ο νέος νομοθέτης δεν φαίνεται να υποστηρίζει την υποκειμενική προσέγγιση που κρατεί στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες και

²⁶ Βλ. άρθρο 2 παρ. 3 εδάφια 2 και 3 ν.2121/93

²⁷ Βλ. C-5/08 Infopaq της 16.07.2009

ξεκίνησε από τη Γαλλία, σύμφωνα με την οποία η πρωτοτυπία εκτιμάται υποκειμενικά και αναζητείται στο έργο η σφραγίδα της προσωπικότητας του δημιουργού.

Κατά την αντικειμενική, αντίθετα, προσέγγιση της πρωτοτυπίας, κρίσιμο στοιχείο είναι το «νέο» της πρωτοτυπίας είτε με την έννοια της στατιστικής μοναδικότητας του έργου ή ως βαθμός του «νέου». Ως νέο θεωρείται το έργο που διαφέρει από τα προϋπάρχοντα. Για να χαρακτηριστεί ένα έργο ως πρωτότυπο, θα πρέπει να παρουσιάζει ένα ελάχιστο αναγκαίο δημιουργικό ύψος²⁸.

Ως διάδοχος της υποκειμενικής αντίληψης στο αμερικανικό δίκαιο, κατά την εργασιακή αντίληψη, η πρωτοτυπία συνδέεται με την πνευματική εργασία. Πρωτότυπο είναι το έργο που είναι αποτέλεσμα προσπάθειας του δημιουργού. Η προστασία του έργου δεν εξαρτάται από τη σφραγίδα της προσωπικότητας του δημιουργού, αλλά από την προσπάθεια, την εργασία και την επιμέλεια που αυτός κατέβαλε. Ο δικαιολογητικός λόγος της θεωρίας αυτής, που λέγεται «*sweat of the brow*», είναι η αντίληψη ότι το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας δεν προστατεύει μόνο την προσωπικότητα του δημιουργού, αλλά εξασφαλίζει και την ανταμοιβή της εργασίας του. Η θεωρία αυτή ξεκίνησε από το αμερικανικό δίκαιο, αλλά την ακολουθεί και το αγγλικό δίκαιο.

Αξίζει να αναφερθεί ότι η συγκεκριμένη θεωρία παραμερίστηκε από την απόφαση Feist, που θεωρείται απόφαση – ορόσημο στο δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας των Η.Π.Α. Στην εν λόγω υπόθεση, το Ανώτατο Δικαστήριο (Supreme Court) αποφάνθηκε ότι οι λευκές σελίδες τηλεφωνικού καταλόγου δεν έχουν την απαιτούμενη πρωτοτυπία για να τύχουν προστασίας, απορρίπτοντας έτσι ρητά την θεωρία «*sweat of the brow*», στην οποία και απέδωσε κύριο σφάλμα ότι επεκτείνει την προστασία copyright σε συλλεκτικά έργα, τα οποία, όπως και οι ιδέες, δεν προστατεύονται. Στη συνέχεια, το Ανώτατο Δικαστήριο έθεσε ως προϋπόθεση προστασίας την πρωτοτυπία που πρέπει να ανευρεθεί στις πράξεις του δημιουργού κατά την επιλογή των δεδομένων και ειδικότερα την υποκειμενικότητα κατά τη διαδικασία επιλογής των γεγονότων, ώστε να απαιτεί κάποιου είδους δημιουργικότητα.

Στο ελληνικό δίκαιο, η πρωτοτυπία του έργου εκτιμάται μέσω μιας συνθετικής, μεταξύ υποκειμενικής και αντικειμενικής, προσέγγισης με την αναζήτηση ενός δημιουργικού ύψους του

²⁸ Βλ. ΑΠ 196/2010

έργου, που ανεβάζει το έργο πάνω από το επίπεδο του χειρωνακτικού και καθημερινού. Το δημιουργικό ύψος πρέπει να εντοπίζεται χρονικά κατά τη δημιουργία του έργου. Προσδιορίζεται με βάση το κριτήριο μιας «συνολικής πνευματικής – δημιουργικής εντύπωσης» του, στην ατομικότητα του έργου, και όχι με βάση, διαδικασία πρόσθεσης των στοιχείων του²⁹.

Στην νομολογία των ελληνικών Δικαστηρίων, ως προς την πρωτοτυπία του έργου, έχει γίνει δεκτή η λεγόμενη «στατιστική μοναδικότητα του έργου». Το κριτήριο αυτό βασίζεται στο ότι κάτω υπό τις ίδιες ακριβώς συνθήκες και με τους ίδιους στόχους, κανένας άλλος δημιουργός κατά λογική πιθανολόγηση, δεν θα ήταν σε θέση να δημιουργήσει έργο όμοιο ή να παρουσιάζει ατομική ιδιομορφία ή ένα ελάχιστο όριο δημιουργικού ύψους, ώστε να ξεχωρίζει ή να διαφοροποιείται από τα έργα της καθημερινότητας³⁰. Η πρωτοτυπία κρίνεται κατά τον χρόνο ολοκλήρωσης ενός έργου. Τι συμβαίνει όμως όταν περισσότεροι δημιουργοί καταλήγουν στην ολοκλήρωση των έργων τους κατά το ίδιο χρονικό σημείο και τα έργα αυτά μοιάζουν μεταξύ τους;³¹ Ο Ο.Π.Ι. παρέχει τη δυνατότητα στους δημιουργούς να βεβαιώνουν δημόσια τον χρόνο δημιουργίας του έργου τους με τη μορφή της χρονοσήμανσης (άρθρο 69 ν. 2121/93). Ένας άλλος τρόπος βεβαίωσης της χρονολογίας του έργου είναι η βεβαίωσή του από συμβολαιογράφο με παρόμοιο τρόπο. Βέβαια, επειδή το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας διέπεται από το ουσιαστικό και όχι το τυπικό σύστημα, τα τεκμήρια αυτά είναι μαχητά και μπορούν να καταρριφθούν στο Δικαστήριο, ενώ το γεγονός ότι βεβαιώνεται με νόμιμο τρόπο η χρονολογία δεν σημαίνει ότι έχει γίνει συνολικός έλεγχος ως προς τα λοιπά κριτήρια του έργου και κυρίως ως προς την πρωτοτυπία.

Στα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών και στις βάσεις δεδομένων, τα οποία ως έργα αναλύονται κατωτέρω και στις Οδηγίες που εκδόθηκαν σχετικά με την προστασία τους, ήτοι στην Οδηγία 91/250/ΕΟΚ και 96/9/ΕΟΚ αντίστοιχα, ένα έργο θεωρείται πρωτότυπο, εφόσον είναι «αποτέλεσμα προσωπικής πνευματικής εργασίας του δημιουργού του» (the author's own intellectual creation), χωρίς να απαιτείται η αντανάκλαση της προσωπικότητας του δημιουργού στο έργο³², καθώς πρόκειται για δύο έργα τα οποία περιέχουν πολλά τεχνικά χαρακτηριστικά και

²⁹ Βλ. Λ. Κοσίρη, ό.π., σελ. 443

³⁰ Βλ. ΑΠ 152/2005, 257/2005, 196/2010

³¹ Βλ. Κ. Χριστοδούλου, ό.π. σελ. 42, όπου αναφέρει ότι οι δημιουργοί Paganini και Ernst συνέθεσαν περίπου παράλληλα βιολιστικές παραλλαγές πάνω στο λαϊκό μοτίβο του καρναβαλιού της Βενετίας

³² Βλ. Θ. Χίου, Η έννοια της πρωτοτυπίας στο ενωσιακό δίκαιο και η συμβολή του ΔΕΕ (www.iprights.gr)

λειτουργίες και αποτυπώνονται σε υπολογιστές, με αποτέλεσμα η αποτύπωση της προσωπικότητας του δημιουργού να καθίσταται εξαιρετικά δυσχερής.

2.3. Γενικές κατηγορίες έργων

Η νομοθεσία μας, από άποψη μεθόδου κατηγοριοποίησης έργων, ακολουθώντας τη διεθνή πρακτική, αφενός δίνει τις τρεις βασικές κατηγορίες έργων πνευματικής ιδιοκτησίας και αφετέρου παραθέτει παραδείγματα έργων. Γενικά, σύμφωνα με το άρθρο 2 ν.2121/93 προστατεύονται τα έργα λόγου, τέχνης και επιστήμης. Τα πνευματικά δημιουργήματα που μπορούν να είναι έργα με την έννοια του νόμου είναι: τα γραπτά ή προφορικά κείμενα (βιβλία, μυθιστορήματα, πανεπιστημιακά συγγράμματα, διαλέξεις, προσφωνήσεις), οι μουσικές συνθέσεις με κείμενο ή χωρίς (μελωδία, αρμονία, ρυθμός), τα θεατρικά έργα (όπερες, μουσικές επιθεωρήσεις), οι χορογραφίες, τα οπτικοακουστικά έργα (κινηματογραφικά έργα), τα έργα εικαστικών τεχνών (έργα ζωγραφικής, γλυπτικής, αρχιτεκτονικά έργα, φωτογραφίες). Η παράθεση αυτών των έργων είναι ενδεικτική, ενώ κατάλογο έργων περιέχει και η Διεθνής Σύμβαση της Βέρνης (άρθρο 2 παρ. 1) και αναφέρεται γενικά στα «*φιλολογικά και καλλιτεχνικά έργα*».

Επιπρόσθετα, έχει κριθεί νομολογιακά, ότι αντικείμενο δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας μπορεί να αποτελέσει και φανταστικός χαρακτήρας ενός οπτικοακουστικού έργου (κινηματογραφικής ταινίας), εφόσον εμπεριέχει πρωτοτυπία μορφής και δημιουργική ιδέα σε σχέση με τα μέχρι τότε γνωστά παρόμοια δημιουργήματα³³.

2.4. Ειδικές κατηγορίες έργων

I. Προγράμματα Ηλεκτρονικών Υπολογιστών

Παρά τις διαφορετικές απόψεις, θεωρίας και νομολογίας, οριστική λύση όσον αφορά στα προγράμματα η/υ δόθηκε με την κοινοτική οδηγία 91/250/ΕΟΚ, η οποία κωδικοποιήθηκε με την Οδηγία 2009/24/ΕΚ, με την οποία αναγνωρίστηκαν τα προγράμματα η/υ ως έργα του λόγου. Η

³³ Βλ. ΜονΠρΑθ 3455/1997, ΕΕμπΔ 1999, σ.597

έκταση προστασίας των προγραμμάτων η/υ καταλαμβάνει κάθε μορφή προγράμματος και το προπαρασκευαστικό υλικό τους. Η ατομικότητα κάθε προγράμματος αποτελεί – όπως και για κάθε έργο – προϋπόθεση προστασίας του. Για την εκτίμηση της πρωτοτυπίας του προγράμματος δεν ελέγχεται η ποιοτική ή αισθητική αξία του προγράμματος. Το κριτήριο που θέτει η Οδηγία 2009/24 στο άρθρο 1 παρ. 3, ήτοι ότι το πρόγραμμα η/υ είναι πρωτότυπο εφόσον είναι «αποτέλεσμα προσωπικής πνευματικής εργασίας του δημιουργού» αποτελεί και το μοναδικό κριτήριο. Κατά την εθνική νομοθεσία το βάρος για την ύπαρξη της πρωτοτυπίας φαίνεται να πέφτει στην ατομικότητα του δημιουργού, ενώ κατά την κοινοτική οδηγία το βάρος πέφτει στην ατομικότητα του έργου, πράγμα που επιβεβαιώνεται και από τον αποκλεισμό κάθε άλλου κριτηρίου ως προϋπόθεσης προστασίας, ιδίως ποιοτικού ή αισθητικού ελέγχου³⁴. Συνεπώς, το πρόγραμμα η/υ, καθώς και το προπαρασκευαστικό υλικό του, θεωρείται έργο του λόγου και προστατεύεται από τις διατάξεις του δικαίου πνευματικής ιδιοκτησίας, εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις του άρθρου 2 ν.2121/93 και της κοινοτικής οδηγίας 91/250³⁵.

II. Βάσεις Δεδομένων

Η νομοθεσία μας προστατεύει τα πρωτότυπα έργα, ενώ επίσης επεκτείνει την προστασία της στα παράγωγα έργα, τα έργα επεξεργασίας, στα συλλεκτικά έργα και τις συλλογές (άρθρο 2 παρ.2 ν.2121/93). Μια ιδιαίτερη μορφή συλλογής αποτελεί η βάση δεδομένων. Ως βάση δεδομένων νοείται η συλλογή έργων, δεδομένων ή άλλων ανεξάρτητων στοιχείων, διευθετημένων κατά συστηματικό ή μεθοδικό τρόπο και ατομικώς προσιτών με ηλεκτρονικά μέσα ή άλλον τρόπο. Η προστασία των βάσεων δεδομένων εισήχθη στον ν.2121/93 με την κοινοτική οδηγία 96/9/ΕΟΚ, προστασία η οποία προωθήθηκε με το σκεπτικό ότι ιδίως για την κατασκευή μίας βάσης δεδομένων απαιτείται επένδυση σημαντικών ανθρώπινων, τεχνικών και οικονομικών πόρων και ότι οι βάσεις δεδομένων αποτελούν πολύτιμο μέσο για την ανάπτυξη μια αγοράς πληροφοριών εκτός της Κοινότητας³⁶.

Σημειώνεται ότι προστατεύεται αποκλειστικά μόνο εκείνη η βάση δεδομένων, που λόγω επιλογής και διευθέτησης του περιεχομένου της αποτελεί η ίδια πνευματικό έργο του δημιουργού

³⁴ Βλ. Α. Κοσίρη ό.π., σελ. 454 επ

³⁵ Βλ. ΠολΠρΘεσ 18201/1992, ΕΕμπΔ 1999, σελ. 161

³⁶ Προϊμιο Οδηγίας 96/9/ΕΟΚ, σημεία 7 και 9

της, χωρίς αξιολόγηση της ποιότητας ή της αισθητικής αξίας της βάσης. Σημαντικό στοιχείο για την προστασία της βάσης είναι η διάρθρωσή της και όχι το περιεχόμενό της, το οποίο και δεν προστατεύεται (άρθρο 2 παρ. 3 ν.2121/93).

Ειδική αναφορά πρέπει να γίνει στο ειδικής φύσεως δικαίωμα (*sui generis*) του κατασκευαστή της βάσης δεδομένων, που στοιχειοθετείται στο άρθρο 45Α του ν.2121/93. Σκοπός της προστασίας αυτής είναι να προστατευθεί η «ιδιοκτησία» του δημιουργού, η ουσιώδης επένδυση, τόσο η ποιοτική όσο και η ποσοτική, όπως αναλύεται σε επόμενο κεφάλαιο.

Για την προστασία μίας βάσης δεδομένων, πρέπει να τηρούνται απαρέγκλιτα οι προϋποθέσεις προστασίας του άρθρου 2 ν.2121/93, πρέπει δηλαδή η επιλογή και διεύθυνση του περιεχομένου της βάσης να είναι αποτέλεσμα πνευματικής εργασίας δημιουργικού ύψους. Οι προϋποθέσεις ύπαρξης μίας βάσης δεδομένων είναι τρεις: τα επιμέρους έργα που συνθέτουν το περιεχόμενο μίας βάσης δεδομένων να είναι ανεξάρτητα μεταξύ τους, να έχει δηλαδή το κάθε έργο ξεχωριστό νοηματικό περιεχόμενο, η διεύθυνση του περιεχομένου να είναι συστηματική ή μεθοδική και όχι αυθαίρετη ή αφηρημένη και τρίτον τα περιεχόμενα στη βάση στοιχεία να είναι ατομικώς προσιτά με ηλεκτρονικά μέσα ή με άλλο τρόπο.

2.5. Ο δημιουργός

2.5.i. Η αρχή του δημιουργού

Η νομοθεσία μας δίνει τα δικαιώματα της πνευματικής ιδιοκτησίας στους πνευματικούς δημιουργούς (άρθρο 1 παρ. 1 ν.2121/93). Η αρχή ότι ο δημιουργός του έργου έχει τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας στο έργο του, ότι είναι ο αρχικός δικαιούχος δηλαδή, ανατρέχει σε αρχές του φυσικού δικαίου. Γι' αυτό, το δίκαιό μας – όπως και σε άλλες χώρες του ευρωπαϊκού συστήματος – δέχεται, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων³⁷, ως δημιουργό μόνο το φυσικό πρόσωπο, αποκλείοντας τα νομικά πρόσωπα³⁸.

³⁷ Βλ. *sui generis* δικαίωμα κατασκευαστή βάσης δεδομένων.

³⁸ Βλ. Α. Κοτσίρη, *Δίκαιο Διανοητικής Ιδιοκτησίας*, 2015, σελ. 464

Όπως λοιπόν δεν μπορούν τα νομικά πρόσωπα να είναι δημιουργοί, έτσι δεν μπορούν να θεωρηθούν ως δημιουργοί και τα τεχνητά ομοιώματα του ανθρώπου, όπως τα ρομπότ, αν και σε αυτή την περίπτωση υπάρχει έντονος προβληματισμός, λόγω της ραγδαίας ανάπτυξης της τεχνητής νοημοσύνης και της επίδρασης της στην επιστήμη και τις τέχνες.

2.5.ii. Πρωτότυπη κτήση

Ο δημιουργός αποκτά αυτοδικαίως πνευματική ιδιοκτησία στο έργο με τη δημιουργία αυτού. Δεν απαιτείται η τήρηση οποιουδήποτε τύπου, σύμφωνα με το νόμο, ενώ ο δημιουργός είναι και ο αρχικός δικαιούχος του περιουσιακού και του ηθικού δικαιώματος επί του έργου. Η καθιέρωση της πρωτότυπης κτήσης των δικαιωμάτων ορίζεται στη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (άρθρο 5 παρ. 2), όπου αναφέρεται ότι «η απόλαυσις και η άσκησις των δικαιωμάτων του δημιουργού δεν υπόκεινται σε οιαδήποτε διατύπωσιν». Αυτό σημαίνει ότι η κτήση του δικαιώματος είναι ανεξάρτητη από τη δημοσίευση του έργου. Η έλλειψη τύπου ωστόσο, καθιστά δυσκολότερη τη σύνδεση του δημιουργού με το έργο του και κατά συνέπεια την αποτελεσματική προστασία του. Η κυκλοφορία των έργων στο διαδικτυακό περιβάλλον προκαλεί ακόμα περισσότερα προβλήματα όσον αφορά στη σύνδεση του έργου. Υπάρχουν βέβαια κάποιες πρακτικές ως προς αυτό, όπως δηλαδή η κατάθεση του έργου σε συμβολαιογράφο, η κατάθεσή του με χρονοσήμανση στον Ο.Π.Ι. ή η παλαιότερη τακτική της αποστολής του έργου με σφραγισμένη επιστολή του δικαιούχου στον εαυτό του, ενώ στο διαδίκτυο μπορεί να αποδοθεί ένα έργο στο δημιουργό του είτε με τη σήμανση “C” δίπλα στο έργο, το οποίο όμως δεν μπορεί να αποδείξει τη σχέση του έργου με το δημιουργό του σε μία δικαστική διαμάχη³⁹. Αυτοί οι τρόποι κατοχύρωσης ενός έργου πνευματικής ιδιοκτησίας αποτελούν μεν εργαλεία για έναν δημιουργό, εργαλεία τα οποία αναγνωρίζονται τόσο από τα ημεδαπά όσο και από τα αλλοδαπά δικαστήρια, δεν αποτελούν ωστόσο «κατοχύρωση» ενός έργου. Έχουν ως αποκλειστικό σκοπό τη βεβαίωση ύπαρξης ενός συγκεκριμένου έργου μία δεδομένη χρονική στιγμή και βεβαιώνουν την πατρότητα

³⁹ Βλ. Stef van Gompel, Copyright Formalities in the Internet Age: Filters of Protection or Facilitators of Licensing, Berkeley Technology Law Journal, Vol. 28, No. 3, Symposium: Reform(aliz)ing Copyright for the Internet Age? (2013), published by University of California Berkeley, School of Law, σελ. 1435 επ. - Κ. Κοχλιού, ό.π., σελ.12

του έργου. Αξίζει όμως να σημειωθεί ότι στο σύνολό τους, αποτελούν μαχητά τεκμήρια και επιδέχονται ανταπόδειξης σε μία δικαστική διαμάχη.

2.5.iii. Ο μισθωτός και οι εντολοδόχοι ως δημιουργοί

Στην περίπτωση ύπαρξης εργασιακής σχέσης, τα δικαιώματα της πνευματικής ιδιοκτησίας, σε έργο που δημιούργησε ο μισθωτός, ανήκουν κατ' αρχήν σε αυτόν και όχι στο εργοδότη (αρ. 8 ν.2121/93). Στον εργοδότη μεταβιβάζονται δικαιώματα επί του έργου, που είναι απαραίτητα για την εκπλήρωση του σκοπού της σύμβασης⁴⁰. Η σύμβαση εκμετάλλευσης μεταξύ μισθωτού και εργοδότη αφορά αποκλειστικά και μόνο εκφάνσεις του περιουσιακού δικαιώματος, καθώς το ηθικό δικαίωμα παραμένει στενά συνδεδεμένο με τον δημιουργό του έργου, ήτοι στην προκειμένη περίπτωση το μισθωτό.

Η ρύθμιση αυτή υπέρ του εργοδότη αποτελεί λύση στάθμισης των συμφερόντων μισθωτού και εργοδότη, είναι εξαιρετική και πρέπει να ερμηνεύεται στενά. Εφαρμόζεται μόνο όταν α) υπάρχει σύμβαση εργασίας, εξαρτημένης ή παροχής υπηρεσιών ιδιωτικού ή δημοσίου δικαίου, β) εφόσον αντικείμενο της σύμβασης είναι η δημιουργία έργων από το μισθωτό είτε ως οφειλόμενη παροχή στο πλαίσιο της εργασιακής σχέσης είτε ως συνδεδεμένα στενά με τις εκ της σχέσεως εργασίας συμβατικές υποχρεώσεις του και γ) αν δεν υπάρχει αντίθετη συμφωνία για διατήρηση των σχετικών περιουσιακών φύσεως εξουσιών από το μισθωτό⁴¹.

Η έκταση της μεταβίβασης των περιουσιακών εξουσιών στον εργοδότη καθορίζεται με βάση τον «σκοπό της σύμβασης», σε τι συγκεκριμένα απέβλεπαν δηλαδή οι συμβαλλόμενοι (εργοδότης – μισθωτός) και ποια ήταν η φύση της συγκεκριμένης εργασίας, αλλά και το είδος της δραστηριότητας. Πρέπει να τονιστεί ότι η μεταβίβαση αυτή δεν μπορεί να ισχύει επ' άπειρον. Η εκ του νόμου εκχώρηση των εξουσιών του αρ. 8 ν.2121/93 στον εργοδότη διατηρείται οπωσδήποτε όσο διαρκεί και η εργασιακή σχέση με τον μισθωτό. Την απώλεια των περιουσιακών

⁴⁰ Βλ. Θεωρία του σκοπού της μεταβίβασης, Zweckübertragungstheorie

⁴¹ Ιωάννης Παραμυθιώτης, «Ο εργαζόμενος δημιουργός – το σημείο συνάντησης του δικαίου πνευματικής ιδιοκτησίας με το εργατικό δίκαιο», 2017, σελ. 127 επ.

εξουσιών θα μπορούσε να δικαιολογήσει με βάση τη θεωρία του σκοπού της σύμβασης η διάλυση της επιχείρησης του εργοδότη ή η μεταβολή του αντικειμένου της⁴².

Παραλλαγή της ανωτέρω ρύθμισης αποτελεί και το άρθρο 40 του ν. 2121/93 που αφορά τη δημιουργία προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή από μισθωτό. Σύμφωνα με αυτήν, το δικαίωμα σε πρόγραμμα η/υ, που δημιουργήθηκε από μισθωτό σε εκτέλεση σύμβασης εργασίας ή σύμφωνα με τις οδηγίες του εργοδότη, μεταβιβάζεται αυτοδικαίως στον εργοδότη, εκτός αν υπάρχει αντίθετη συμφωνία. Στην περίπτωση αυτή, μεταβιβάζεται ολόκληρο το περιουσιακό δικαίωμα και όχι μόνο οι αναγκαίες για την εκπλήρωση της σύμβασης εξουσίες. Αυτό υποστηρίζει και η κοινοτική οδηγία 91/250/ΕΟΚ στο άρθρο 2 παρ. 3 όπου αναφέρεται ότι « ο εργοδότης δικαιούται να ασκεί όλες τις περιουσιακές εξουσίες επί του ούτως δημιουργηθέντος προγράμματος».

Η διάταξη αυτή εφαρμόζεται μόνον εφόσον υπάρχει σχέση εξάρτησης μεταξύ εργοδότη και μισθωτού. Συνεπώς δεν μπορεί να ισχύσει σε περιπτώσεις που τα προγράμματα αναπτύσσονται από ανεξάρτητους αναλυτές ή από εταιρείες λογισμικού με χαρακτήρα σύμβασης μίσθωσης έργου. Η εφαρμογή της διάταξης προϋποθέτει την στενή σχέση μεταξύ του προγράμματος και της δραστηριότητας του μισθωτού. Νομολογιακά έχει κριθεί ότι το πνευματικό δημιούργημα που συνίσταται στην πρωτότυπη, λόγω επιλογής και απόδοσης με συγκεκριμένο τρόπο, μίας ιδέας (στην συγκεκριμένη περίπτωση μουσική έκφραση μέσω προγράμματος η/υ) είναι μουσικό έργο εφαρμοσμένων τεχνών ή συλλεκτικό έργο εκφράσεων της παραδοσιακής τέχνης και ότι η σχέση μεταξύ εταιρείας και δημιουργού (ο οποίος ήταν πρώην εργαζόμενος της εταιρείας) ήταν σύμβαση μίσθωσης έργου και όχι μίσθωσης εργασίας, συνεπώς δεν επέρχεται αυτοδίκαιη μεταβίβαση του περιουσιακού δικαιώματος στον εργοδότη σύμφωνα με τα άρθρα 8 και 40 ν.2121/1993⁴³.

⁴² Βλ. Α. Κοτσίρη σε Β. Αντωνόπουλο-Ρ. Γιοβαννόπουλο- Α. Κοτσίρη, Δίκαιο Διανοητικής Ιδιοκτησίας, 2015, σελ.466

⁴³ Βλ. ΜονΠρΑθ 30766/1996, ΔΕΕ 1997, σ.94, ΠολΠρΑθ 4221/2011 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΩΝ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ

3.1. Έννοια και διακρίσεις λογισμικού

Το ζήτημα της προστασίας των προγραμμάτων η/υ έχει θεμελιώδη σημασία, λόγω της σημαντικής τους επιρροής στην βιομηχανική ανάπτυξη, την οικονομία γενικότερα και την τεχνολογική εξέλιξη. Επίσης, η δημιουργία των προγραμμάτων αυτών απαιτεί σημαντική επένδυση τεχνικών, οικονομικών και ανθρώπινων πόρων, ενώ αντίθετα απλώς η αντιγραφή τους απαιτεί ελάχιστα έξοδα και γίνεται σε σύντομο χρόνο, γι' αυτό δε, η προστασία των προγραμμάτων η/υ αποτελούσε και αποτελεί ένα καίριο πρόβλημα που χρήζει αντιμετώπισης⁴⁴.

Ως λογισμικό (software) θα μπορούσε να θεωρηθεί ένα προϊόν της ανθρώπινης διάνοιας που αποτελείται από προγράμματα, διαδικασίες και τις περιγραφές τους, που αφορούν την εργασία με ένα σύστημα επεξεργασίας δεδομένων⁴⁵. Το λογισμικό είναι μια έννοια ευρύτερη από το πρόγραμμα η/υ και περιλαμβάνει το ίδιο το πρόγραμμα η/υ, το προπαρασκευαστικό υλικό του σχεδιασμού του, το συνοδευτικό υλικό και την περιγραφή του προγράμματος⁴⁶. Ουσιαστικά λοιπόν, λογισμικό (software) είναι αυτό που δεν είναι υλικό (hardware).

Η οδηγία 91/250, όπως επίσης και ο ν.2121/93 δεν δίνουν έναν ορισμό του προγράμματος η/υ και τούτο συμβαίνει, ώστε η έννοια του προγράμματος η/υ να παραμένει ανοικτή στην τεχνολογική εξέλιξη⁴⁷. Σύμφωνα με την θεωρία, πρόγραμμα η/υ είναι ένα σύνολο οδηγιών ή εντολών που είναι προορισμένο, όταν ενσωματώνεται σε ένα μέσο που μπορεί να αναγνωσθεί από έναν η/υ, να παράγει ένα ορισμένο αποτέλεσμα⁴⁸, ενώ κατά τον γενικά αποδεκτό ορισμό των οδηγιών του Παγκόσμιου Οργανισμού Πνευματικής Ιδιοκτησίας (WIPO) του 1977 «πρόγραμμα Η/Υ (λογισμικό, software) είναι ένα σύνολο εντολών, ικανό όταν ενσωματωθεί σε ένα μέσο που

⁴⁴ Βλ. Προοίμιο Οδηγίας 91/250/ΕΟΚ

⁴⁵ Βλ. τεχνικούς κανόνες ISO 2383-1 και ISO 8402

⁴⁶ Βλ. D. Bainbridge, Introduction to Computer Law, σελ. 24

⁴⁷ Βλ. Ι. Ιγγλεζάκη, Δίκαιο Πληροφορικής, 2018 σελ. 18, Μ.Θ. Μαρίνο, Πνευματική Ιδιοκτησία, 2004, σελ. 99

⁴⁸ Βλ. Μ.Θ. Μαρίνο, Λογισμικό (Software) Νομική Προστασία και Συμβάσεις (I), 1989, σελ. 27 – Λιακόπουλο, Βιομηχανική Ιδιοκτησία, 2000, σελ. 281

μπορεί να αναγνωσθεί από μηχανή, να οδηγήσει μία μηχανή με δυνατότητα επεξεργασίας πληροφοριών, να εκτελέσει, να υποδείξει ή να πετύχει μία συγκεκριμένη λειτουργία, αποστολή ή αποτέλεσμα»⁴⁹. Ο ίδιος ορισμός χρησιμοποιείται και στο νόμο περί προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας στις ΗΠΑ.⁵⁰

Ειδικότερα, τα προγράμματα η/υ έχουν δύο μορφές: το πηγαίο πρόγραμμα (source code) και δεύτερον, το αντικειμενικό πρόγραμμα (object code) ή κώδικα μηχανής. Το πηγαίο πρόγραμμα είναι γραμμένο σε γλώσσα προγραμματισμού υψηλού επιπέδου (Basic, Pascal, Cobol, C++, Python κλπ.), η οποία γίνεται αντιληπτή από τον άνθρωπο και η οποία για να «τρέξει» στον η/υ, πρέπει να μεταφρασθεί με τη βοήθεια ενός μεταγλωτιστικού προγράμματος (compiler) σε γλώσσα μηχανής, ώστε να μπορεί να αναγνωρισθεί και από τον η/υ⁵¹.

Τον σκελετό ενός προγράμματος αποτελεί ο αλγόριθμος. Ως αλγόριθμος ορίζεται η ακριβής, περιορισμένη περιγραφή μίας γενικής διαδικασίας που αποτελείται από μία σειρά στοιχειωδών βημάτων επεξεργασίας δεδομένων που πρέπει να εκτελεστούν για τη λύση μιας τάξης προβλημάτων, ανεξάρτητα από τη φύση και το περιεχόμενο των δεδομένων. Η διαδικασία του προγραμματισμού είναι κυρίως η εργασία της ανάπτυξης αλγορίθμων και της βαθμιαίας βελτίωσής τους, ώστε να μπορούν να εκτελεστούν από τον η/υ⁵². Απαραίτητη προϋπόθεση είναι η εξάντληση του προβλήματος σε έναν πεπερασμένο αριθμό βημάτων, που δεν παρουσιάζει κενά. Ο αλγόριθμος είναι «αναγκασμένος» να εργασθεί σύμφωνα με τις οδηγίες, που ρυθμίζουν τα πάντα μέχρι και το παραμικρό. Εφόσον ο αλγόριθμος παριστάνει μία διαδικασία, της οποίας η εκτέλεση δεν απαιτεί δημιουργική φαντασία ή ικανότητα, η εκτέλεσή του μπορεί να γίνει από μία απόλυτα αυτοματοποιημένη μηχανή⁵³.

3.2. Προστασία με το δίκαιο Πνευματικής Ιδιοκτησίας

Το ζήτημα της προστασίας των προγραμμάτων η/υ αποτέλεσε κατά το παρελθόν πεδίο διαμάχης, όσον αφορά στο πλαίσιο προστασίας και υπό το μανδύα ποιου δικαίου θα έπρεπε να

⁴⁹ WIPO, Model Provisions on the Protection of Computer Software, article 1, 1977

⁵⁰ Copyright Act, 1976, 17 USC s. 101.

⁵¹ Βλ. Μαρίνο, Λογισμικό (I), σελ. 28 επ

⁵² Βλ. Ι. Ιγγλεζάκη, ό.π. , σελ. 20

⁵³ Βλ. Μ.Θ. Μαρίνο, «Η προστασία των προγραμμάτων», ΕΕμπΔ, 1986, σελ. 573 επ.

ενταχθούν. Υποστηρίχθηκε, συγκεκριμένα, ότι είτε θα έπρεπε να προστατεύονται ως έργα λόγου, με βάση τις διατάξεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας δηλαδή, είτε ως εφευρέσεις, με βάση το δικαίωμα της ευρεσιτεχνίας, είτε με βάση ένα ειδικής φύσης (*sui generis*) απόλυτο δικαίωμα⁵⁴.

Η επιλογή του δικαίου των ευρεσιτεχνιών θα μπορούσε να παράσχει μία αποτελεσματική προστασία στα προγράμματα η/υ, υπό την προϋπόθεση όμως ότι τα τελευταία θα εμπεριέχουν σωρευτικά τα στοιχεία της νεωτερικότητας και της εφευρετικότητας, κάτι που θα περιορίζε σημαντικά τον αριθμό των προγραμμάτων που θα μπορούσαν να προστατευθούν με αυτές τις διατάξεις, καθώς πολλά προγράμματα δεν θα πληρούσαν τις ανωτέρω προϋποθέσεις.

Η επιλογή ενός νέου *sui generis* δικαιώματος κρίθηκε ατελέσφορη, διότι θα απαιτούσε μακροχρόνιες διαβουλεύσεις, μία νέα διεθνή συνθήκη ή συμφωνία και συνάμα ακόμη μεγαλύτερο χρονικό διάστημα, ώστε να υιοθετήσουν τα συμβαλλόμενα κράτη και να εισάγουν στις εθνικές τους νομοθεσίες τις διατάξεις της Συνθήκης αυτής.

Η έκδοση της κοινοτικής οδηγίας 91/250/ΕΟΚ τερμάτισε τη συζήτηση αυτή, ορίζοντας το δικαίωμα της πνευματικής ιδιοκτησίας ως κατάλληλο για την προστασία των προγραμμάτων η/υ. Ειδικότερα, η οδηγία ορίζει στο άρθρο 1 παρ. 1 ότι *«τα κράτη μέλη προστατεύουν τα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών με δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας σαν λογοτεχνικά έργα κατά την έννοια της σύμβασης της Βέρνης για την προστασία των λογοτεχνικών και καλλιτεχνικών έργων»*. Η οδηγία εντάχθηκε στον ελληνικό νόμο 2121/1993, όπου στο άρθρο 2 παρ. 3 προστατεύονται τα προγράμματα η/υ ως έργα λόγου⁵⁵. Ως προελέχθη, στο ν.2121/93 μαζί με τα προγράμματα η/υ προστατεύεται και το προπαρασκευαστικό υλικό του σχεδιασμού τους.

Το δικαίωμα της πνευματικής ιδιοκτησίας προκρίθηκε ως καταλληλότερη λύση, καθώς έτσι εξασφαλίζεται η εφαρμογή της Διεθνούς Σύμβασης της Βέρνης, αλλά και διότι το εν λόγω δικαίωμα παρέχει αποτελεσματικότερη προστασία έναντι της παράνομης χρήσης των προγραμμάτων η/υ⁵⁶.

⁵⁴ Βλ. Μ. Θ. Μαρίνο, Λογισμικό (software). Νομική προστασία και συμβάσεις (I), 1987, σελ. 27 επ. - Μ. Θ. Μαρίνο, Δυνατότητες και όρια προστασίας των προγραμμάτων ηλεκτρονικών υπολογιστών στην πνευματική ιδιοκτησία, ΝοΒ 1998, σελ. 486 επ. - Δ. Καλλινίκου, Πνευματική Ιδιοκτησία και Συγγενικά Δικαιώματα, 2005, σελ. 61 επ.

⁵⁵ Βλ. Μ.Θ. Μαρίνο, Πνευματική Ιδιοκτησία, 2004, σελ. 99

⁵⁶ Βλ. Δ. Καλλινίκου, Πνευματική Ιδιοκτησία και Συγγενικά Δικαιώματα, 2005, σελ. 63-64

Πέραν όμως της Οδηγίας 91/250 την ίδια οδό ακολούθησε και η Συμφωνία TRIPS (Agreement on Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights, Including Trade in Counterfeit Goods), η οποία κυρώθηκε με το ν. 2290/1995. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 10 (1) ορίζεται ότι τα προγράμματα η/υ υπό τη μορφή πηγαίου ή αντικειμενικού κώδικα, προστατεύονται ως έργα λόγου κατά την έννοια της Σύμβασης της Βέρνης⁵⁷. Στο ίδιο μήκος κινήθηκε και η Συνθήκη ΠΟΔΙ (Παγκόσμιου Οργανισμού Διανοητικής Ιδιοκτησίας) για την Πνευματική Ιδιοκτησία (1996), στην οποία μετέχουν 96 κράτη, η οποία προβλέπει στο άρθρο 4 ότι τα προγράμματα η/υ προστατεύονται ως φιλολογικά έργα υπό την έννοια του άρθρου 2 της Σύμβασης της Βέρνης και η προστασία αυτή βρίσκει εφαρμογή σε κάθε πρόγραμμα, ανεξάρτητα από τον τρόπο ή τη μορφή έκφρασής του⁵⁸.

3.3. Προστασία με άλλες νομικές διατάξεις

Παράλληλα με το δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας, προστασία στα προγράμματα η/υ παρέχεται και με άλλες διατάξεις. Άλλωστε και ο ίδιος ο ν.2121/93 (άρθρο 45 παρ. 1) ορίζει ότι οι διατάξεις του δεν θίγουν άλλες νομικές διατάξεις, που αφορούν ιδίως τα διπλώματα ευρεσιτεχνίας, τα σήματα, τον αθέμιτο ανταγωνισμό, το εμπορικό απόρρητο κ.ά. Βάσει αυτών, το λογισμικό μπορεί να προστατευθεί με τις διατάξεις των άρθρων 16-18 του ν.146/1914 περί αθέμιτου ανταγωνισμού, που αφορούν την προστασία των εμπορικών και βιομηχανικών απορρήτων⁵⁹. Βασική προϋπόθεση για την προστασία αυτή είναι το πρόγραμμα η/υ να αποτελεί εμπορικό απόρρητο, ή άλλως, απόρρητο της επιχείρησης και να έχουν ληφθεί νομικά και τεχνικά μέτρα, προκειμένου να αποκλείεται η πρόσβαση κάθε τρίτου στο πρόγραμμα⁶⁰.

Περαιτέρω, παραβίαση με βάση το δίκαιο του αθέμιτου ανταγωνισμού αποτελεί και η αυτούσια αντιγραφή ή η απομίμηση λογισμικού από ανταγωνιστή. Στην περίπτωση αυτή βρίσκει εφαρμογή η γενική ρήτρα του άρ. 1 ν.146/1914. Η συγκεκριμένη πράξη θα συνιστά αθέμιτη

⁵⁷ «Computer programs, whether in source or object code, shall be protected as literary works under the Berne Convention (1971)»

⁵⁸ Βλ. <http://www.wipo.int/treaties/en/ip/wct/> - Ι. Ιγγλεζάκη, ό.π., σελ. 13

⁵⁹ Βλ. Ανθ. Παπαδοπούλου, «Το επιχειρηματικό απόρρητο», 2007, σελ. 61 επ.

⁶⁰ Βλ. ΑΠ 121/2003, ΠοινΔικ 2003, σελ. 619

συμπεριφορά, εφόσον η αντιγραφή αυτή είναι πιστή και όχι απλά χρησιμοποίηση του ίδιου αλγορίθμου, εφόσον υπάρχει παρεμπόδιση του ανταγωνιστή⁶¹ ή εφόσον, φυσικά, πληρούνται οι προϋποθέσεις του άρθρου 1, ήτοι υπάρχει πράξη προς σκοπό ανταγωνισμού, η οποία αντίκειται στα χρηστά ήθη.

Η προστασία των προγραμμάτων η/υ με βάση τη νομοθεσία περί σημάτων (ν. 4679/2020) είναι μόνον έμμεσα δυνατή. Μπορεί δηλαδή, να προστατευθεί μόνον ο τίτλος του προγράμματος ως σήμα, εφόσον κατατεθεί νόμιμα ως τέτοιο, όταν περιέχεται σε εγχειρίδια, συνοδευτικό υλικό ή τη συσκευασία του προγράμματος (λ.χ. Microsoft Word). Η προστασία του σήματος μπορεί να επεκταθεί στο ίδιο το πρόγραμμα, στην περίπτωση που ο τίτλος του προγράμματος ενσωματώνεται στο πρόγραμμα κατά τέτοιον τρόπο, έτσι ώστε να εμφανίζεται στην οθόνη κατά την εκτέλεση του προγράμματος, καθώς ο δικαιούχος μπορεί να χρησιμοποιεί το σήμα και σε ηλεκτρονικά μέσα, όπως είναι το πρόγραμμα η/υ. Το δικαίωμα αυτό, ωστόσο, δεν παρεμποδίζει τρίτους, να χρησιμοποιούν το όνομα, την επωνυμία, καθώς και το ίδιο το σήμα, αν τούτο είναι αναγκαίο για να δηλωθεί ο προορισμός του προϊόντος ή υπηρεσίας. Συνεπώς και οι διανομείς του λογισμικού μπορούν νομίμως να χρησιμοποιούν το σήμα.

Σε ό,τι αφορά την προστασία των προγραμμάτων η/υ με βάση τη νομοθεσία των βιομηχανικών σχεδίων και υποδειγμάτων, δέον όπως σημειωθεί ότι τα προγράμματα η/υ δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της νομοθεσίας αυτής, καθώς εξαιρούνται ρητά από την έννοια του προϊόντος (άρ. 2 εδ. β' π.δ. 259/1997 και άρ. 1 εδ. β' της Οδηγίας 98/71)⁶².

Ιδιαίτερη μνεία αξίζει να γίνει για τη δυνατότητα προστασίας των προγραμμάτων η/υ με τις διατάξεις για τις ευρεσιτεχνίες (ν.1733/1987), ωστόσο, δεδομένου ότι τα προγράμματα η/υ δεν μπορούν να θεωρηθούν εφευρέσεις (αρ. 5 ν.1733/1987), δεν μπορεί να θεμελιωθεί και προστασία τους βάσει αυτών των διατάξεων, αφού απουσιάζει η βασική προϋπόθεση ύπαρξης εφευρετικού βήματος στα προγράμματα η/υ. Περαιτέρω αναφορά για τα διπλώματα ευρεσιτεχνίας (πατέντες) γίνεται σε επόμενο κεφάλαιο (βλ. 3.9).

⁶¹ βλ. Μ.Θ. Μαρίνο, Λογισμικό (I), σελ. 46

⁶² βλ. Π. Σελέκου, Το δικαίωμα στο βιομηχανικό σχέδιο και υπόδειγμα, 1999, σελ. 81

3.4. Υποκείμενο δικαιώματος

Σύμφωνα με το ν.2121/93 ο δημιουργός του έργου είναι και ο αρχικός δικαιούχος του περιουσιακού και του ηθικού δικαιώματος. Δημιουργός μπορεί να είναι μόνο φυσικό πρόσωπο, ενώ το νομικό πρόσωπο μπορεί να καταστεί δικαιούχος των εξουσιών ενός έργου μόνο με παράγωγο τρόπο, δηλαδή με σύμβαση⁶³. Εάν το πρόγραμμα η/υ έχει δημιουργηθεί με τη συμμετοχή περισσότερων φυσικών προσώπων, τότε εφαρμόζονται οι διατάξεις για τα συλλογικά έργα και τα έργα συνεργασίας.

Στις περιπτώσεις δημιουργίας ενός προγράμματος η/υ από μισθωτό στο πλαίσιο εκτέλεσης σύμβασης εργασίας κατόπιν οδηγιών του εργοδότη, το περιουσιακό δικαίωμα του έργου μεταβιβάζεται αυτοδικαίως στον εργοδότη, εκτός και αν υπάρχει διαφορετική συμφωνία (αρ. 40 ν.2121/93)⁶⁴. Για να ισχύσει αυτή η περίπτωση, θα πρέπει το έργο να δημιουργείται σε εκτέλεση της σύμβασης εργασίας, να αποτελεί δηλαδή την οφειλόμενη παροχή στο πλαίσιο της εργασιακής σχέσης⁶⁵ του εργαζόμενου με επιχείρηση της οποίας σκοπός είναι η δημιουργία προγραμμάτων η/υ για τις εσωτερικές ανάγκες λειτουργίας της επιχείρησης ή για την πώληση ή την παραχώρηση αδειών χρήσης σε τρίτους. Υπάρχει επίσης η περίπτωση το πρόγραμμα να δημιουργηθεί επ' ευκαιρία της σύμβασης εργασίας, με πρωτοβουλία του μισθωτού, χωρίς να εμπίπτει στον κύκλο καθηκόντων του, όπως αυτά ορίζονται στην σύμβαση εργασίας του. Αυτό μπορεί να συμβαίνει όταν το πρόγραμμα η/υ δημιουργείται από τον εργαζόμενο στον χώρο και κατά τον χρόνο της εργασίας, με την χρήση υποδομών του εργοδότη, χωρίς όμως αυτό να συνδέεται με τα καθήκοντα και τις υποχρεώσεις του μισθωτού στον εργοδότη⁶⁶. Σε αυτή την περίπτωση δικαιούχος του περιουσιακού και του ηθικού δικαιώματος παραμένει το φυσικό πρόσωπο (μισθωτός), υπάρχει ωστόσο η γνώμη ότι ο εργαζόμενος δημιουργός οφείλει να προβεί σε πρώτη προσφορά του προγράμματος στον εργοδότη του, εφόσον το έργο αυτό εμπίπτει στον κύκλο επιχειρηματικών ενδιαφερόντων του εργοδότη⁶⁷. Σε κάθε δε, περίπτωση, είτε δηλαδή το πρόγραμμα η/υ

⁶³ Βλ. Δ. Καλλινίκου, ό.π., σελ. 66

⁶⁴ ΜονΠρΗρακλ 553/1997, ΕΕμπΔ 2000, σελ. 805 επ.

⁶⁵ Βλ. Ι. Ιγγλεζάκη, ό.π., σελ. 21, Τατιάνα-Ελένη Συνοδινού, σε Κοτσίρη/Σταματούδη, Κατ' άρθρο ερμηνεία του Ν. 2121/1993, 2009, σελ. 735

⁶⁶ ΠΠΡ Αθ. 970/2020 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

⁶⁷ Τατιάνα-Ελένη Συνοδινού, ό.π. σελ. 735

δημιουργείται στο πλαίσιο εργασιακής σχέσης, είτε επ' ευκαιρία αυτής, το ηθικό δικαίωμα παραμένει συνδεδεμένο πάντα με το δημιουργό του έργου, ήτοι στην προκειμένη περίπτωση με τον μισθωτό. Στην περίπτωση δημιουργίας ενός προγράμματος η/υ στο πλαίσιο εργασιακής σχέσης το ηθικό δικαίωμα παραμένει πάντα στην έννομη σφαίρα του μισθωτού/ δημιουργού, περιορίζεται όμως στο βαθμό που είναι αναγκαίο, ώστε να εξυπηρετηθούν οι επιχειρηματικοί σκοποί του εργοδότη⁶⁸.

Στην πράξη, όταν μία εταιρεία θέλει να δημιουργήσει ένα πρόγραμμα η/υ, αναθέτει τη δημιουργία του σε εξωτερικούς προγραμματιστές και συμβάλλεται μαζί τους με σύμβαση έργου (681 ΑΚ). Η σύμβαση έργου δεν διέπεται από τις ανωτέρω ρυθμίσεις, ωστόσο, αν δεν έχει συμφωνηθεί διαφορετικά, τα δικαιώματα επί του έργου (περιουσιακά και ηθικά) ανήκουν στον ελεύθερο επαγγελματία, που το δημιούργησε⁶⁹.

Όσον αφορά στον τρόπο κτήσης του δικαιώματος του δημιουργού στο πρόγραμμα η/υ, τη λύση δίνει το άρθρο 10 παρ. 2 του ν.2121/93, σύμφωνα με το οποίο τεκμαίρεται ως δημιουργός του έργου, το φυσικό ή νομικό πρόσωπο, του οποίου το όνομα ή η επωνυμία εμφανίζεται πάνω στον υλικό φορέα του έργου (CD, DVD), ήτοι στο πρόγραμμα η/υ, κατά τον τρόπο που συνήθως χρησιμοποιείται για την ένδειξη του δικαιούχου. Το τεκμήριο αυτό, ωστόσο, δεν είναι αμάχητο. Η παράγραφος 4 του ίδιου άρθρου επιτρέπει αντίθετη απόδειξη, ενώ αντίστοιχο τεκμήριο γίνεται δεκτό, σύμφωνα με τη νομολογία, υπέρ του προσώπου που έχει στην κατοχή του τον πηγαίο κώδικα ενός προγράμματος η/υ⁷⁰.

Στο νόμο εισάγεται και μία νέα έννοια υποκειμένου, αυτή του «νόμιμου χρήστη». Η έννοια αυτή παρά της επικρίσεις της, κρίνεται απαραίτητη⁷¹ για τον λόγο ότι το πρόγραμμα η/υ έχει κυρίως χρηστικό και όχι αισθητικό χαρακτήρα, σε αντίθεση με τα υπόλοιπα έργα πνευματικής ιδιοκτησίας, απευθύνεται δε σε συγκεκριμένο κοινό, το οποίο θα το αγοράσει και θα το χρησιμοποιήσει στον υπολογιστή του. Ο νόμιμος χρήστης, λοιπόν, είναι ο άμεσα αντισυμβαλλόμενος με τον δημιουργό του προγράμματος και θα χρησιμοποιήσει το προϊόν – έργο

⁶⁸ Βλ. Α. Μάνθο, Πνευματική Ιδιοκτησία, 2015, σελ. 87

⁶⁹ Βλ. Τατιάνα-Ελένη Συνοδινού, ό.π. σελ. 737 – ΜονΠρΑθ 30766/1996

⁷⁰ Βλ. ΜονΠρΑθ 952/1994, ΕεμπΔ 1995, σελ. 135 επ. ΠολΠρΘεσς 23120/2013

⁷¹ Βλ. Γ. Κουμάντο, Βάσεις Δεδομένων και Κοινωνικές Οδηγίες, ΝοΒ, 2002, σελ. 503

κάποιου άλλου. Στο νόμο δε διατυπώνεται κάποιος ορισμός του νόμιμου χρήστη, η ιδιότητά του όμως αναδεικνύεται σε προϋπόθεση για την εφαρμογή των προβλεπόμενων εξαιρέσεων των εξουσιών του δημιουργού και συνδέεται με τη δυνατότητα χρήσης του προγράμματος η/υ σύμφωνα με τον προορισμό του. Εκ του νόμου μπορεί να συναχθεί ότι νόμιμος χρήστης είναι το πρόσωπο που απέκτησε το πρόγραμμα η/υ νομίμως, είτε με άδεια χρήσης είτε με μεταβίβαση⁷². Στην κατηγορία των προσώπων που θεωρούνται νόμιμοι χρήστες λοιπόν, περιλαμβάνονται ο αγοραστής, ο κάτοχος άδειας, ο μισθωτής ή το πρόσωπο που έχει άδεια να χρησιμοποιεί το πρόγραμμα για λογαριασμό κάποιου από τα ανωτέρω πρόσωπα⁷³.

3.5. Αντικείμενο δικαιώματος

Αντικείμενο του δικαιώματος δεν θα μπορούσε να είναι άλλο από το ίδιο το πρόγραμμα η/υ, όπως αυτό έχει οριστεί ανωτέρω. Η προστασία που παρέχει ο νόμος εκτείνεται σε κάθε μορφή έκφρασης ενός προγράμματος, είτε στον αντικειμενικό κώδικα, είτε στον πηγαίο κώδικα, καθώς και σε ενσωματωμένα προγράμματα στο υλικό, όπως για παράδειγμα προγράμματα που είναι ενσωματωμένα σε μνήμη ROM. Η προστασία εκτείνεται επίσης και σε ενσωματωμένα στο υλικό (hardware) προγράμματα. Αυτό σημαίνει ότι προστατεύονται και προγράμματα που είναι ενσωματωμένα στο υλικό⁷⁴. Αντίθετα, δεν προστατεύονται οι αρχές και οι ιδέες, στις οποίες βασίζεται οποιοδήποτε στοιχείο προγράμματος η/υ, περιλαμβανομένων και εκείνων στις οποίες βασίζονται τα συστήματα διασύνδεσης (interfaces).

Τα συστήματα διασύνδεσης είναι τμήματα του προγράμματος που καθιστούν δυνατή τη διασύνδεση του με άλλα στοιχεία του ολοκληρωμένου προγράμματος, καθώς και με τους χρήστες. Ο νόμος δεν χορηγεί προστασία σε αυτά, καθώς αν το έκανε, θα δημιουργούνταν μονοπώλια από τους κατασκευαστές λογισμικού και θα ήταν αδύνατη η δημιουργία συμβατού υλικού η/υ και

⁷² Άρθρο 42 παρ. 1 ν. 2121/93

⁷³ Βλ. Έκθεση της Επιτροπής σχετικά με την εφαρμογή της Οδηγίας 91/250, 10.4.2020, COM (2000), 199 τελικό, σελ. 13.

⁷⁴ Βλ. Ι. Ιγγλεζάκη, ό.π. σελ. 20

συμβατών προγραμμάτων, με συνέπεια να μην είναι δυνατός ο συνδυασμός διαφορετικών δομικών πληροφοριακών μονάδων και συστημάτων⁷⁵.

Πέραν του ίδιου του προγράμματος η/υ, η προστασία εκτείνεται και στο προπαρασκευαστικό υλικό του σχεδιασμού του προγράμματος. Δεν μπορεί να θεωρηθεί ως προπαρασκευαστικό υλικό το εγχειρίδιο και οι οδηγίες χρήσης. Για την προστασία αυτών, θα τηρηθούν οι κοινές διατάξεις της πνευματικής ιδιοκτησίας, θα τύχουν δηλαδή προστασίας αν αποτελούν πρωτότυπα πνευματικά δημιουργήματα. Εξαιρέση συναντάται στην περίπτωση που μέσα στο εγχειρίδιο υπάρχουν τμήματα του κώδικα του προγράμματος. Σε αυτήν, την περίπτωση, το εγχειρίδιο θα προστατευθεί με βάση τις ρυθμίσεις για τα προγράμματα η/υ⁷⁶. Επιπρόσθετα, δεν τυγχάνει προστασίας με τις ανωτέρω διατάξεις η ιστοσελίδα. Μολονότι η πηγαίος τους κώδικας αποτελεί πρόγραμμα, ο κώδικας των ιστοσελίδων αποτελεί κωδικοποίηση των στοιχείων που εμπεριέχει η ιστοσελίδα σε γλώσσα HTML και η οποία κωδικοποίηση δεν θεωρείται ότι διαθέτει την απαραίτητη πρωτοτυπία⁷⁷.

Για την προστασία του προγράμματος απαιτείται η πλήρωση των προϋποθέσεων του άρθρου 2 του ν.2121/93. Βασικό κριτήριο είναι η πρωτοτυπία του προγράμματος. Πρέπει δηλαδή το πρόγραμμα να είναι προσωπικό πνευματικό δημιούργημα, αποτέλεσμα προσωπικής πνευματικής εργασίας του δημιουργού του⁷⁸. Αυτό είναι και το μοναδικό κριτήριο που αφορά στην πρωτοτυπία του προγράμματος η/υ, όπως ορίζει και η Οδηγία 91/250/ΕΟΚ⁷⁹. Δεν απαιτείται, λοιπόν, η αποτύπωση της προσωπικότητας του δημιουργού ή η πλήρωση του κριτηρίου της στατιστικής μοναδικότητας για την προστασία του προγράμματος η/υ. Αυτό συμβαίνει επειδή η Οδηγία θέτει απαγόρευση προσθήκης αυστηρότερου κριτηρίου, επιβάλλει δηλαδή ένα ενιαίο ανά την ΕΕ ηπιότερο κριτήριο προστασίας του λογισμικού ως έργου⁸⁰.

⁷⁵ Βλ. Μ.Θ. Μαρίνο, Λογισμικό- προστασία και συμβάσεις II, σελ. 99 επ. – Παπακωνσταντίνου, Δίκαιο Πληροφορικής, σελ. 196 – I. Lloyd, Information Technology Law, 2004, σελ. 493

⁷⁶ Μ.Θ. Μαρίνος, Λογισμικό II, σελ. 96

⁷⁷ Βλ. I.Ιγγλεζάκη, ό.π. σελ. 22

⁷⁸ Βλ. I. Ιγγλεζάκη, Ζητήματα ουσιαστικού και δικονομικού δικαίου σε σχέση με την προστασία του λογισμικού η/υ, Παρατηρήσεις στην ΜονΠρΚατερ 881/2006, ΕπισκΕΔ 2006, σελ. 598 επ.

⁷⁹ Βλ. ΕφΑθ 2949/2003 ΠοινΧρ 2004, 836 επ., ΠολΠρΑθ 2182/2006 ΔΕΕ 2006, σελ. 1020 επ., ΠολΠρΑθ 223/2005 ΔιΜΕΕ 2006, σελ. 236

⁸⁰ Βλ. Κ. Χριστοδούλου, ό.π. σελ. 183

Ακόμα και η γερμανική νομολογία⁸¹, η οποία αρχικά έθετε ως κριτήριο της πρωτοτυπίας, το δημιουργικό αποτέλεσμα να υπερβαίνει το αποτέλεσμα ενός μέσου προγραμματιστή⁸², προσαρμόστηκε στα δεδομένα που προέκυψαν μετά την έκδοση της οδηγίας 91/250 και πλέον αναγνωρίζει προστασία σε κάθε πρόγραμμα η/υ που δεν είναι εντελώς τετριμμένο και, εν πάση περιπτώσει, παρουσιάζει ένα ελάχιστο όριο ατομικότητας.

3.6. Εξουσίες δημιουργού

Στον δημιουργό του προγράμματος η/υ απονέμονται ορισμένες εξουσίες για την αποτελεσματικότερη προστασία του. Οι εξουσίες αυτές αφορούν στο περιουσιακό και το ηθικό δικαίωμα. Η διάκριση αυτή αφορά στις δύο θεμελιώδεις επιθυμίες κάθε δημιουργού: να μπορεί να εκμεταλλεύεται οικονομικά το έργο του και να αναγνωρίζεται ο ίδιος ως δημιουργός του έργου αντίστοιχα.

Ο δικαιούχος του προγράμματος η/υ έχει την αποκλειστική εξουσία να επιτρέπει ή να απαγορεύει την αναπαραγωγή (άμεση ή έμμεση, προσωρινή ή μόνιμη) του προγράμματος είτε με σταθερή αναπαραγωγή, είτε με αποτύπωση του έργου σε έναν υλικό φορέα (CD-ROM, δισκέτα), είτε και με αναπαραγωγή σε μνήμη RAM ή σε κρυφή μνήμη (μνήμη cache)⁸³. Ο ορισμός της έννοιας της αναπαραγωγής είναι ευρύς και περιλαμβάνει όχι μόνο την σταθερή αναπαραγωγή με την έννοια της αποτύπωσης σε έναν υλικό φορέα, αλλά και τη «φευγαλέα» αναπαραγωγή σε μία μνήμη cache (άρθρο 3 παρ. 1^α, όπως αυτό τροποποιήθηκε με το άρθρο 81 παρ. 1 του ν. 3057/2002). Περαιτέρω, αναπαραγωγή μπορεί να θεωρηθεί και η φόρτωση (loading), η εμφάνιση στην οθόνη (displaying), η εκτέλεση (running), η μεταβίβαση (transmission) ή η αποθήκευση (storage), σύμφωνα με την Οδηγία 91/250 (άρθρο 4 περ. α') και συνεπώς, απαιτείται η άδεια του δικαιούχου. Το δικαίωμα αυτό του δημιουργού, προσβάλλεται όταν λαμβάνει χώρα παράνομη αντιγραφή του προγράμματος η/υ, ήτοι αναπαραγωγή και αποθήκευση σε φορέα δεδομένων, όπως

⁸¹ Βλ. απόφαση του BGH "Inkassoprogramm" ZUM 1986, σελ. 39, ΕεμπΔ 1986, σελ. 355 επ, Ι. Ιγγλεζάκη, Δίκαιο Πληροφορικής σ.599

⁸² Άποψη, η οποία επηρέασε και την ελληνική νομολογία, βλ. Μπρθες 1571/1989, Αρμ. 1990, σελ. 644, η οποία έκρινε ότι «απαιτείται το πρόγραμμα να έχει ένα στοιχείο δημιουργικού ύψους που να υπερέχει του ελάχιστα αποδεκτού ορίου» - βλ. ΠολΠρΑθ 2182/2006.

⁸³ Βλ. Μ.Θ. Μαρίνο, Λογισμικό – Προστασία και Συμβάσεις (II), σελ. 104 επ

επίσης και κάθε παράνομη χρήση του προγράμματος, η οποία διενεργείται χωρίς την άδεια του δικαιούχου, όπως για παράδειγμα γίνεται όταν μαζί με την πώληση ενός η/υ, πωλούνται και τα προγράμματα η/υ χωρίς να παραδίδεται και η άδεια χρήσης. Για να είναι νόμιμη αυτή η χρήση, θα πρέπει ο δικαιούχος να έχει παραχωρήσει στον χρήστη άδεια εκμετάλλευσης, με την οποία ο χρήστης έχει περιορισμένο δικαίωμα χρήσης του προγράμματος, σύμφωνα με όσα αναφέρονται στην άδεια⁸⁴. Στην θεωρία υποστηρίζεται⁸⁵ ότι η εκτέλεση ενός προγράμματος δεν πρέπει να θεωρείται ως αναπαραγωγή, παρά το γεγονός ότι από τεχνική άποψη είναι δυνατό να θεωρηθεί, και αυτό επειδή με την εκτέλεση του προγράμματος επιτελείται η κατά προορισμό χρήση του έργου, όπως συμβαίνει και με την ανάγνωση ενός βιβλίου και συνεπώς θα πρέπει και η εν λόγω πράξη να θεωρείται ουδέτερη και να μην εμπίπτει στην πράξη της αναπαραγωγής και συνεπώς να μην απαιτείται η άδεια του δημιουργού. Υπάρχει όμως και η αντίθετη άποψη, σύμφωνα με την οποία η εκτέλεση ενός προγράμματος συνιστά αναπαραγωγή, αφού αυτό ορίζεται σαφώς στην Οδηγία. Επομένως επειδή η αναπαραγωγή αυτή συνδέεται με τη χρήση του προγράμματος, πρέπει να επιτρέπεται η προηγούμενη άδεια του δημιουργού⁸⁶.

Ο δικαιούχος του έργου έχει το δικαίωμα να επιτρέπει τη μετάφραση, την προσαρμογή, τις μετατροπές, τη διανομή στο κοινό κ.ά. (άρ. 3 παρ. 1 περ. β', γ', δ' και ε' ν.2121/93). Η επέμβαση σε ένα πρόγραμμα και η βελτίωση του με την έκδοση νέας έκδοσης (upgrade) ή η προσαρμογή του σε τοπικά γλωσσικά δεδομένα, διαφορετικά από τα αρχικά (localization), απαιτεί την άδεια του δικαιούχου.

Χρήζει ιδιαίτερης μνείας το δικαίωμα διανομής, το οποίο έγκειται στην εξουσία του δικαιούχου να επιτρέπει ή να απαγορεύει κάθε πράξη θέσης του προγράμματος η/υ σε κυκλοφορία. Ωστόσο, η πρώτη πώληση αντιγράφου ενός προγράμματος η/υ μέσα στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα από το δημιουργό ή με τη συγκατάθεση του τελευταίου εξαντλεί το δικαίωμα διανομής μέσα στην Κοινότητα. Η ανάλωση του δικαιώματος αυτού αφορά μόνο στην περίπτωση που η πώληση γίνεται από τον ίδιο το δημιουργό ή με την άδεια του και εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η διάταξη αυτή απαγορεύει παράλληλες εισαγωγές λογισμικού στην Ε.Ε.

⁸⁴ Βλ. Ι. Ιγγλεζάκη, Δίκαιο Πληροφορικής, 2018, σελ. 28

⁸⁵ Μ.Θ. Μαρίνο, Λογισμικό II, σελ. 105 και τις εκεί παραπομπές

⁸⁶ Βλ. Ι. Ιγγλεζάκη, ό.π. σελ. 25

και πρέπει να διαβαστεί σε συνδυασμό τόσο με τον έλεγχο εισαγωγής που απονέμεται στον δικαιούχο στο ίδιο άρθρο, μέσω της δυνατότητας να απαγορεύει την εισαγωγή αντιτύπων των έργων του που παρήχθησαν στο εξωτερικό χωρίς τη συναίνεσή του, όσο και με τις, ειδικές για προγράμματα υπολογιστών, διατάξεις, σύμφωνα με τις οποίες η πρώτη πώληση ενός προγράμματος η/υ μέσα στην Ε.Ε. από τον δημιουργό ή με τη συγκατάθεσή του εξαντλεί το δικαίωμα διάθεσης του αντιτύπου αυτού μέσα στην Ένωση, με εξαίρεση του δικαιώματος ελέγχου των μεταγενέστερων εκμίσθωσεων του προγράμματος ή ενός αντιγράφου του (άρθρο 41 ν. 2121/93). Με λίγα λόγια, αν ο δικαιούχος δεν δώσει την άδειά του, η εισαγωγή αντιτύπων από τρίτη χώρα, ακόμα και αν πρόκειται για μέλος της Ε.Ε., απαγορεύεται. Αν ο δικαιούχος έδωσε περιορισμένη άδεια (μόνο για την Ελλάδα), η ενωσιακή αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των αγαθών επιβάλλει η άδεια αυτή να καλύπτει και εισαγωγές από τρίτες χώρες, μέλη της Ε.Ε.⁸⁷. Η πώληση του εκτός Ε.Ε. δεν εξαντλεί το δικαίωμα διανομής, ενώ ακόμη, το δικαίωμα δεν εξαντλείται σε περίπτωση εκμίσθωσης ή χορήγησης άδειας εκμετάλλευσης του προγράμματος⁸⁸. Νομολογιακά έχει κριθεί ότι η ανάλωση του δικαιώματος περιλαμβάνει τόσο τα υλικά όσο και τα άυλα αντίγραφα ενός προγράμματος η/υ⁸⁹.

Τέλος, ο δικαιούχος έχει το δικαίωμα να επιτρέψει ή να απαγορεύει την παρουσίαση στο κοινό του προγράμματος η/υ, καθώς και να το καθιστά προσιτό στο κοινό, έτσι ώστε οποιοσδήποτε να έχει πρόσβαση σε αυτό (άρθρο 3 παρ. 1 περ. η' ν.2121/93). Μπορεί να το καθιστά προσιτό στο Διαδίκτυο, ώστε να μπορεί ο κάθε χρήστης να κατεβάζει (download) το πρόγραμμα στον υπολογιστή του ή μπορεί να το καθιστά προσιτό μέσω δικτύων WAN (Wide Area Networks) ή LAN (Local Area Networks), που συνδέουν περισσότερες συσκευές μεταξύ τους, με σκοπό να μοιράζονται αρχεία και στην προκειμένη περίπτωση προγράμματα η/υ.

⁸⁷ Βλ. αποφάσεις ΔΕΚ της 20.01.1981, Music – Vertrieb Membran

⁸⁸ Βλ. Οδηγία 2009/24 άρθρο 4 παρ. 2

⁸⁹ Βλ. ΔΕΕ C-128/11 UsedSoft κατά Oracle International Corp. ΔΙΜΕΕ 2012, σελ. 403 επ. με παρατηρήσεις Ι. Ιγγλεζάκη σελ. 413 επ.

3.7. Εξαιρέσεις

Ο πρώτος περιορισμός των εξουσιών του δικαιούχου πάνω στο λογισμικό του εισάγεται βάσει του κριτηρίου της «κατά προορισμό χρήσης» του από το νόμιμο χρήστη⁹⁰. Εφόσον δεν υπάρχει αντίθετη συμφωνία, δηλαδή δεν προβλέπεται το αντίθετο στη σύμβαση παραχώρησης του λογισμικού, επιτρέπεται, χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς πληρωμή αμοιβής, η αναπαραγωγή, η μετάφραση, η προσαρμογή, η διασκευή ή οποιαδήποτε άλλη μετατροπή ενός προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή, όταν οι πράξεις αυτές είναι αναγκαίες για την κατά προορισμό χρησιμοποίηση του προγράμματος, συμπεριλαμβανομένης και της διόρθωσης σφαλμάτων, από το πρόσωπο που το απέκτησε νόμιμα (άρθρο 42 § 1). Το ποιες πράξεις είναι αναγκαίες για την κατά προορισμό χρησιμοποίηση του προγράμματος καθορίζεται κατ' αρχήν από το είδος του προγράμματος και τη διαμόρφωσή του, περισσότερο όμως βαρύνει η σύμβαση του παραγωγού του λογισμικού και του χρήστη, από την οποία θα προκύπτει σε ποιες πράξεις μπορεί να προβαίνει ο τελευταίος⁹¹. Η ερμηνεία της σύμβασης απαιτείται να γίνεται σύμφωνα με την καλή πίστη και τα συναλλακτικά ήθη (200 ΑΚ). Αυτό σημαίνει ότι ιδιαίτερα στις μαζικές συμβάσεις τυποποιημένου λογισμικού, οι οποίες στις περισσότερες περιπτώσεις αποτελούν συμβάσεις προσχώρησης χωρίς περιθώριο διαπραγμάτευσης εκ μέρους του χρήστη, ο ορισμός του σκοπού του λογισμικού πρέπει να γίνεται αντικειμενικά και με προσήλωση στις αρχές της τεχνικής και τα αντικειμενικά πληροφορικά χαρακτηριστικά του προγράμματος.

Ο νόμος λοιπόν, διακρίνει μεταξύ αναπαραγωγής αναγκαίας για την εγκατάσταση, εκτέλεση και αποθήκευση του προγράμματος, για την οποία χρειάζεται άδεια του δικαιούχου και μεταξύ αναπαραγωγής αναγκαίας για την κατά προορισμό χρησιμοποίηση του προγράμματος, για την οποία δεν χρειάζεται επιπλέον άδεια. Με άλλα λόγια, από τη στιγμή που ο χρήστης αποκτήσει νομίμως αντίγραφο του προγράμματος, αποκτά στην ουσία άδεια εγκατάστασης, φόρτωσης και αποθήκευσης αυτού στο σύστημά του - οι αναπαραγωγές του ίδιου αυτού λογισμικού κάθε φορά που το χρησιμοποιεί, δεν απαιτούν επιπλέον άδεια. Για παράδειγμα, αν καταναλωτής αγοράσει

⁹⁰ Βλ. Τατιάνα-Ελένη Συνοδινού, ό.π., σελ. 94, όπου «έχει αναφερθεί ότι η χρήση του προγράμματος η/υ σύμφωνα με τον προορισμό του εξαρτάται έντονα από τη λογική του δικαίου προστασίας καταναλωτή, καθώς και ότι αυτή η στροφή προς τη διερεύνηση των συμφερόντων των τελικών χρηστών και η προσπάθεια διαφύλαξης τους συνάδει με τη θεώρηση των προστατευόμενων έργων ως καταναλωτικών αγαθών.»

⁹¹ Βλ. Ι. Ιγγλεζάκης, ό.π. σελ. 27 επ.

πρόγραμμα επεξεργασίας κειμένου, αποκτά, συνήθως, άδεια χρήσης που επιτρέπει την εγκατάστασή του (αποθήκευση κλπ.) στον υπολογιστή του. Κάθε φορά που ο εν λόγω καταναλωτής «τρέχει» το πρόγραμμα επεξεργασίας κειμένου στον υπολογιστή του, αυτό αναπαράγεται στη μνήμη του, αποθηκεύεται προσωρινά κλπ. Όλες όμως αυτές οι τεχνικά απαραίτητες αναπαραγωγές για να λειτουργήσει το πρόγραμμα επεξεργασίας κειμένου, δεν απαιτούν επιπλέον άδεια και καταβολή αντιτίμου, αλλά θεωρείται ότι περιλαμβάνονται στην πρώτη που απέκτησε ο ίδιος παραπάνω καταναλωτής⁹².

Η προσωρινή, συνεπώς, αποθήκευση όλου ή μέρους του λογισμικού (πχ. στον σκληρό δίσκο), η αποθήκευση μέρους του στη μνήμη του υπολογιστή (RAM, caching) και οποιαδήποτε άλλη ενέργεια τυχόν είναι απαραίτητη για να «τρέξει» ένα πρόγραμμα υπολογιστή, ενώ υπό κανονικές συνθήκες θα αποτελούσαν «αναπαραγωγές» και κανονικά θα απαγορεύονταν στο σύστημα προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας (ή θα απαιτούσαν καταβολή επιπλέον αντιτίμου κάθε φορά που συνέβαιναν), ειδικά και μόνο στην περίπτωση του λογισμικού καλύπτονται από την αρχική άδεια του νόμιμου χρήστη. Μετά την αρχική εγκατάσταση του λογισμικού λοιπόν, «αναλώνεται» το δικαίωμα του δικαιούχου για το συγκεκριμένο σύστημα υπολογιστή και κάθε επόμενη αναπαραγωγή στο πλαίσιο της λειτουργίας του λογισμικού θεωρείται νόμιμη.

Η διόρθωση σφαλμάτων (debugging) στην οποία δικαιούται να προβεί ο νόμιμος χρήστης προγράμματος Η/Υ, νοείται ως η άρση των ελαττωμάτων που εμποδίζουν την κατά προορισμό χρήση του προγράμματος, όπως είναι οι βλάβες στη λειτουργία και τη ροή του, τα σφάλματα στον κώδικα (bugs) και οι ιοί. Δεν εμπίπτουν εδώ οι βελτιώσεις του προγράμματος ούτε και η αφαίρεση των τμημάτων του που προστατεύουν από αντιγραφή⁹³. Παρατηρείται ότι η διόρθωση αυτή, παρουσιάζεται μεν εύλογη νομικά, διότι είναι συνεπακόλουθο της γενικής υποχρέωσης παροχής λογισμικού κατάλληλου για τη συμφωνημένη χρήση, αλλά δεν είναι ευχερής τεχνικά, με συνέπεια να δημιουργούνται και παρεπόμενα νομικά προβλήματα. Ακόμη, η έκταση των πράξεων που είναι αναγκαίες για τη διόρθωση σφαλμάτων από το χρήστη είναι ασαφής. Το μη τυποποιημένο λογισμικό παραδίδεται συνήθως σε αντικειμενικό κώδικα (κώδικα μηχανής - object code) και πηγαίο κώδικα (source code) οπότε η ανεύρεση και διόρθωση των σφαλμάτων είναι σχετικά

⁹² Βλ. Παπακωνσταντίνου Ε., Νομικά Θέματα Πληροφορικής, 2006, σελ. 209

⁹³ Βλ. Ι. Ιγγλεζάκη, ό.π. σελ. 27

ευχερής. Άλλο πρόβλημα που εμφανίζεται στην πράξη είναι ότι ο χρήστης δύσκολα μπορεί να προβεί σε διόρθωση λαθών χωρίς να προβεί, έστω και εν μέρει, σε αποσυμπίληση του προγράμματος (decompiling)⁹⁴, διαδικασία την οποία το άρθρο 43 του Ν. 2121/1993 επιτρέπει μόνο για την διασφάλιση της διαλειτουργικότητας του λογισμικού με άλλα προγράμματα.

Το άρθρο 42 § 3 του Ν. 2121/1993 ορίζει ότι ο νόμιμος χρήστης ενός προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή δεν μπορεί να εμποδιστεί συμβατικά να παραγάγει, χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς πληρωμή αμοιβής, ένα εφεδρικό αντίγραφο του προγράμματος, στο μέτρο που αυτό είναι απαραίτητο για τη χρήση του προγράμματος. Αυτό το δικαίωμα παραγωγής εφεδρικών αντιγράφων ή αντιγράφων ασφαλείας χορηγείται προκειμένου να καταστεί δυνατή η ομαλή χρήση του προγράμματος σε περίπτωση καταστροφής (τυχαίας διαγραφής ή καταστροφής, απώλειας κλπ.) του αρχικού φορέα δεδομένων. Πιο συγκεκριμένα, το λογισμικό αποτελεί άυλο αγαθό που ενσωματώνεται σε υλικό φορέα για να πραγματοποιηθεί η χρήση του με την αναπαραγωγή του. Επειδή σημαντικό στην παραπάνω διαδικασία είναι το άυλο αγαθό και επειδή οι υλικοί (μαγνητικοί) φορείς συχνά παθαίνουν βλάβες, κρίθηκε σκόπιμο να δοθεί στο νόμιμο χρήστη η δυνατότητα να αποθηκεύσει το άυλο αγαθό σε έναν ακόμα υλικό φορέα από εκείνον που προμηθεύτηκε αρχικά. Η δυνατότητα αυτή γίνεται ακόμα πιο απαραίτητη αν λάβει κανείς υπόψη το γεγονός ότι συχνά οι υπολογιστές απαιτούν απεγκατάσταση και επανεγκατάσταση προγραμμάτων, ώστε αυτά να λειτουργήσουν σωστά, οι εργασίες δε αυτές προϋποθέτουν συχνή χρήση του υλικού φορέα και η συχνή αυτή χρήση επιβάλλει με τη σειρά της την ύπαρξη αντικαταστάτη⁹⁵. Σε σχέση με το δικαίωμα δημιουργίας εφεδρικού αντιγράφου υποστηρίζεται ότι η δημιουργία περισσότερων από ένα αντιγράφων ασφαλείας εξαρτάται από την αντικειμενικά προσδοκώμενη χρήση του προγράμματος, πράγμα που σημαίνει ότι μπορεί να θεωρηθεί αναγκαία η δημιουργία περισσότερων του ενός αντιγράφων⁹⁶. Επιπλέον, η χρήση τεχνολογικών μέτρων προστασίας, τα οποία περιορίζουν τη δυνατότητα δημιουργίας εφεδρικού αντιγράφου δημιουργεί προβληματισμούς, καθώς για να προβεί στη δημιουργία αντιγράφου ο νόμιμος χρήστης θα πρέπει να εξουδετερώσει τα μέτρα αυτά, κάτι το οποίο αμφισβητείται αν είναι νόμιμο⁹⁷. Επισημαίνεται πάντως ότι η τεχνολογία έχει, εν μέρει, καταστήσει την παραπάνω διάταξη ανενεργή, καθώς όλο

⁹⁴ Βλ. Μ.Θ. Μαρίνο, Λογισμικό ΙΙ, σελ. 107 και κατωτέρω σχετικά με την αποσυμπίληση

⁹⁵ Βλ. Παπακωνσταντίνου Ε., ό.π. σελ. 217

⁹⁶ Βλ. Μ.Θ. Μαρίνο, Λογισμικό ΙΙ, σελ. 107

⁹⁷ Βλ. Τατιάνα-Ελένη Συνοδινού, ό.π. σελ. 107

και συχνότερα προγράμματα υπολογιστών αγοράζονται και εγκαθίστανται στον υπολογιστή του χρήστη online. Ακόμα πιο συνήθης είναι η περίπτωση αγοράς updates ή άλλων προσθέτων του αρχικού προγράμματος online. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις ο χρήστης ποτέ δεν αποκτά εφεδρικό αντίγραφο ούτε έχει τη δυνατότητα να αποκτήσει, αφού το πρόγραμμα εγκαθίσταται online στον υπολογιστή του και σπάνια αποθηκεύεται σε εκτελέσιμη μορφή, σε μαγνητικό μέσο τοπικά (σκληρός δίσκος) ώστε να δημιουργήσει αργότερα και εφεδρικό αντίγραφο.

Επιπρόσθετα, σύμφωνα με την παράγραφο 4 του ίδιου άρθρου, ο νόμος επιτρέπει στο νόμιμο χρήστη ενός αντιγράφου προγράμματος η/υ να προβαίνει σε παρακολούθηση, μελέτη ή δοκιμή της λειτουργίας του προγράμματος, ώστε να εντοπισθεί η βάση κάποιου στοιχείου του προγράμματος (λ.χ. ιδέες, αρχές), χωρίς την προηγούμενη άδεια του δημιουργού, εφόσον οι ενέργειες αυτές γίνονται κατά τη διάρκεια πράξης που αποτελεί νόμιμη χρήση του προγράμματος. Αυτό το δικαίωμα επιτρέπει στο νόμιμο χρήστη να έχει πρόσβαση στις αρχές και τις ιδέες του προγράμματος εν όλω ή εν μέρει, καθώς όπως αναφέρθηκε και ανωτέρω συγκεκριμένα για τα προγράμματα η/υ, αλλά και όπως ισχύει γενικότερα στο δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας, οι ιδέες δεν προστατεύονται, παρά μόνο η έκφρασή τους.

Όσον αφορά στην αποσυμπίληση (decompiling), αυτή συνιστά έναν τρόπο ανάλυσης του προγράμματος η/υ, ο οποίος έγκειται στην ανάλυση και μελέτη του και έχει ως σκοπό τη διερεύνηση του τρόπου λειτουργίας και της δομής αυτού, χωρίς την άδεια του δημιουργού. Αν και η λειτουργία αυτή ρυθμίζεται χωριστά από το άρθρο 43 του νόμου, γίνεται γενικά δεκτό ότι αποτελεί μορφή επέμβασης στο πρόγραμμα και άρα, καταρχήν, καλύπτεται από το απόλυτο και αποκλειστικό δικαίωμα του δημιουργού.

Η κυριότερη μέθοδος αποσυμπίλησης συνίσταται στην «επαναμετάφραση» του προγράμματος, το οποίο διατίθεται σε κώδικα μηχανής, από τη γλώσσα αυτή σε μια γλώσσα ανώτερου επιπέδου, κατανοητή στους προγραμματιστές. Συνηθέστερα, η αποσυμπίληση χρησιμοποιείται για την ανάπτυξη ενός προγράμματος που συμπληρώνει ή αξιοποιεί τις λειτουργίες του αναλυόμενου προγράμματος ή για την ανάπτυξη ενός προγράμματος που συνδέεται με το αναλυόμενο ή ενός συμβατού προγράμματος. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο νόμος αναφέρεται στον όρο αποσυμπίληση και όχι στον όρο reverse engineering. Το reverse engineering είναι όρος ευρύτερος από την έννοια της αποσυμπίλησης και σημαίνει ότι από τα μέρη του προγράμματος που έγινε αποσυμπίληση, ο χρήστης προχωρά στη δημιουργία ενός εντελώς νέου

προγράμματος. Το reverse engineering δεν επιτρέπεται από τον νόμο υπό την έννοια ότι απαιτεί σε κάθε περίπτωση την συναίνεση του δικαιούχου του δικαιώματος στο πρόγραμμα⁹⁸.

Βάσει, λοιπόν, του άρθρου 43 παρ. 1 του ν. 2121/93 επιτρέπεται στο νόμιμο χρήστη αντιγράφου προγράμματος η/υ η ενέργεια των πράξεων του άρθρου 42 παρ. 1, 2, ήτοι η αναπαραγωγή, μετάφραση, προσαρμογή, διασκευή, οποιαδήποτε άλλη μετατροπή, η φόρτωση, η εμφάνιση στην οθόνη, η εκτέλεση, η αποθήκευση, χωρίς την προηγούμενη άδεια του δημιουργού και χωρίς την πληρωμή αμοιβής σε αυτόν, εφόσον είναι απαραίτητες προκειμένου να ληφθούν οι απαραίτητες πληροφορίες για τη διαλειτουργικότητα⁹⁹ ενός ανεξάρτητα δημιουργηθέντος προγράμματος η/υ με άλλα προγράμματα, εάν οι αναγκαίες για τη διαλειτουργικότητα πληροφορίες δεν ήταν ταχέως προσιτές στο νόμιμο χρήστη και εφόσον οι ενέργειες αυτές περιορίζονται στα μέρη του αρχικού προγράμματος που είναι απαραίτητα για τη διαλειτουργικότητα αυτή. Αντίθετη συμφωνία δεν επιτρέπεται και αν τυχόν υπάρχει, είναι άκυρη, ως μηδέποτε συναφθείσα (άρθρο 45 παρ. 2). Επομένως, αποσυμπίληση επιτρέπεται μόνο για την επίτευξη της διαλειτουργικότητας με άλλα προγράμματα, ενώ κάθε άλλη επαναμετάφραση του κώδικα του προγράμματος, για τη συντήρησή του ή την προσαρμογή σε νέα δεδομένα, απαιτεί την άδεια και τη συναίνεση του δικαιούχου¹⁰⁰.

Αξίζει αναφοράς η υπόθεση *Blizzard vs. BnetD*¹⁰¹ στις Η.Π.Α. Η Blizzard είναι μία γνωστή εταιρεία κατασκευής παιχνιδιών η/υ, η οποία παρέχει τη δυνατότητα online παιχνιδιού, σε δίκτυο ειδικά κατασκευασμένο από την ίδια (*battle.net*). Το δίκτυο αυτό κάποια στιγμή παρουσίασε προβλήματα και μία ομάδα κατασκευαστών προέβη στην κατασκευή ενός άλλου δικού της δικτύου (*bnetd*) για τον ίδιο σκοπό. Για να το πετύχει αυτό προχώρησε σε reverse engineering ορισμένων τμημάτων του παιχνιδιού, τα οποία κατείχαν νομίμως, ώστε να κατανοήσουν τη δομή και τις ιδέες του *battle.net*. Το νέο δίκτυο λειτούργησε κανονικά με μία σημαντική διαφορά: ενώ στο αρχικό δίκτυο της Blizzard δικαίωμα να παίξουν είχαν μόνο οι νόμιμοι χρήστες του παιχνιδιού, που το είχαν αγοράσει, στο δίκτυο της *bnetd* μπορούσαν να παίξουν και κάτοχοι

⁹⁸ Βλ. Ελισάβετ Ζουμπούλη, Εκμετάλλευση και προστασία προγραμμάτων ηλεκτρονικού υπολογιστή, 2017, ΕΚΠΑ (διπλωματική εργασία), σελ. 47

⁹⁹ Ως διαλειτουργικότητα νοείται «η υλική διασύνδεση και ο διάλογος μεταξύ των στοιχείων υλικού και λογισμικού», δηλαδή τα τμήματα εκείνα του λογισμικού που εκτελούν το έργο διασύνδεσης με τα υπόλοιπα μέρη του συστήματος (*hardware, software*).

¹⁰⁰ Βλ. Ι. Ιγγλεζάκη, ό.π. σελ. 31

¹⁰¹ *Davidson & Associates vs. Jung* 422 F. 3d 630

παράνομων αντιγράφων του λογισμικού («σπασμένο παιχνίδι»). Το δικαστήριο δέχθηκε ότι νομίμως μεν οι προγραμματιστές προχώρησαν στο reverse engineering, αλλά ο σκοπός τους δεν ήταν να πετύχουν τη διαλειτουργικότητα με το νέο ανεξάρτητο πρόγραμμα η/υ, αλλά να δημιουργήσουν ένα νέο δίκτυο, που είχε τις ίδιες ακριβώς λειτουργίες με το αρχικό, κάτι που δεν καλύπτεται από το νόμιμο σκοπό του reverse engineering.

3.8. Το λογισμικό «ανοικτού κώδικα»

Ξεχωριστή αναφορά σχετικά με τις περιπτώσεις χρήσης λογισμικού χωρίς την προηγούμενη άδεια του δημιουργού αποτελεί το λογισμικό ανοικτού κώδικα (open source software). Το τελευταίο δεν αποτελεί ιδιοκτησία του δημιουργού, δεν προστατεύεται από τις διατάξεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας και μπορεί να χρησιμοποιείται και να τροποποιείται ελεύθερα. Η χρήση και οι διάφορες ενέργειες πάνω στο πρόγραμμα δεν απαιτούν προηγούμενη άδεια από κάποιον δημιουργό, αλλά γίνονται ελεύθερα από το κοινό ή έστω έναντι κάποιου τιμήματος, το οποίο καλύπτει τα έξοδα αντιγραφής, την τεκμηρίωση και ενδεχομένως την τεχνική υποστήριξη¹⁰² και σύμφωνα με τους όρους της Γενικής Δημόσιας Άδειας Εκμετάλλευσης. Τούτο γίνεται, ώστε να βελτιώνονται και να αναβαθμίζονται συνεχώς τα προγράμματα η/υ, συμβάλλοντας στις τεχνολογικές ανάγκες που ανακύπτουν.

Ακολουθώντας τον σχετικό ορισμό που δίνεται από το Ίδρυμα Ελεύθερου Λογισμικού (Free Software Foundation), τίθενται ορισμένα κριτήρια¹⁰³ για να θεωρηθεί ένα λογισμικό ως λογισμικό «ανοικτού κώδικα». Συγκεκριμένα, στον ορισμό αναφέρονται ως «ελευθερίες» και είναι: α) η ελευθερία του χρήστη να εκτελεί το πρόγραμμα για οποιοδήποτε σκοπό, β) η ελευθερία να προσαρμόζει ο χρήστης τις λειτουργίες του προγράμματος ανάλογα με τις ανάγκες του, γ) η ελευθερία να αντιγράφει και να αναδιανέμει αντίγραφα του προγράμματος και δ) η ελευθερία να βελτιώνει το πρόγραμμα και να παρέχει στο ευρύ κοινό τις πληροφορίες σχετικά με τη βελτίωση, ώστε να επωφεληθεί το κοινό από αυτό. Βασική προϋπόθεση της χρήσης του λογισμικού ανοικτού κώδικα είναι να διατίθεται και ο πηγαίος κώδικας του εκάστοτε προγράμματος μαζί με το

¹⁰² Βλ. Ι. Ιγγλεζάκη, Δίκαιο Πληροφορικής, δ' έκδοση, 2020, σελ. 39

¹⁰³ <https://www.gnu.org/philosophy/free-sw.html>

λογισμικό, κάτι που δεν συμβαίνει συνήθως, αφού οι κατασκευαστές λογισμικών δεν παρέχουν πρόσβαση στον πηγαίο κώδικα στους χρήστες, ενώ και ο ίδιος ο δημιουργός προγράμματος η/υ έχει το αποκλειστικό δικαίωμα απαγόρευσης μετατροπής εν όλω ή εν μέρει του έργου του.

Μπορεί το λογισμικό ανοικτού κώδικα να προστατευθεί με το δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας; Η απάντηση κατά την κρατούσα γνώμη είναι καταφατική, καθώς η έλλειψη πρόθεσης εκμετάλλευσης του προγράμματος δεν αποστερεί τον δημιουργό του από την προστασία του νόμου, ενώ και η δωρεάν διάθεσή του θεωρείται ως απλή χορήγηση άδειας εκμετάλλευσης και όχι ως γενική παραίτηση του δημιουργού από τα περιουσιακά δικαιώματά του επί του έργου¹⁰⁴.

3.9. Διάρκεια προστασίας

Σύμφωνα με τη ρύθμιση του άρθρου 44 ν. 2121/1993 και κατ'εφαρμογή του άρθρου 8 της Κοινοτικής Οδηγίας 91/250, η διάρκεια της προστασίας ίσχυε καθ' όλη τη ζωή του δημιουργού και πενήντα (50) χρόνια μετά το θάνατό του, που υπολογίζονται από το τέλος του έτους που πέθανε ο δημιουργός. Η διάταξη αυτή καταργήθηκε με το άρθρο 8 παρ. 8 του ν.2257/1997, ώστε να εναρμονισθεί η ελληνική νομοθεσία με το άρθρο 11 παρ. 1 της Οδηγίας 93/98 για τη διάρκεια προστασίας και καλύπτει πλέον όλη τη ζωή του δημιουργού και εβδομήντα (70) χρόνια από το θάνατό του (άρθρο 29 παρ. 1 ν. 2121/93). Η ανωτέρω διάρκεια αφορά τόσο στο περιουσιακό όσο και στο ηθικό δικαίωμα επί του προγράμματος η/υ¹⁰⁵. Ωστόσο η μακρά αυτή διάρκεια προστασίας έχει επικριθεί ως ανεπιτυχής, καθώς θεωρείται ότι δεν προωθεί την τεχνική πρόοδο¹⁰⁶.

Με τον τρόπο αυτό και τα προγράμματα η/υ υπάγονται πλέον στη γενική διάρκεια προστασίας που ισχύει σε όλα τα Κράτη μέλη της Ε.Ε., αλλά και στην ελληνική έννομη τάξη όπως διατυπώνεται στο άρθρο 29 του ν.2121/93, όπως τροποποιήθηκε. Στην ιδιαίτερη περίπτωση δημιουργίας προγράμματος η/υ από εργαζόμενο προγραμματιστή ή ομάδα προγραμματιστών, γίνεται δεκτό ότι η διάρκεια προστασίας εξαρτάται από τη διάρκεια ζωής του δημιουργού-

¹⁰⁴ Ι. Ιγγλεζάκη, Το λογισμικό ανοικτού κώδικα (open source software). Ζητήματα δικαίου πνευματικής ιδιοκτησίας και σχετικών συμβάσεων, ΕπισκεΔ 2001, σελ. 899 και τις εκεί παραπομπές.

¹⁰⁵ Βλ. Μ.Θ. Μαρίνο, Πνευματική Ιδιοκτησία, σ. 234

¹⁰⁶ Βλ. Λιακόπουλο, Βιομηχανική Ιδιοκτησία, 2000, σελ. 289

προγραμματιστή (και όχι του εργοδότη που αποκτά δευτερογενώς το πρόγραμμα) ή του τελευταίου της ομάδας προγραμματιστών.

3.10. Έννομη προστασία

3.10.i. Προσβολή

Σύμφωνα με την τελευταία έρευνα του διεθνούς οργανισμού Business Software Alliance (BSA) που εκπροσωπεί τον παγκόσμιο κλάδο λογισμικού, το ποσοστό εγκατεστημένου σε υπολογιστές λογισμικού που δεν ήταν νομίμως αδειοδοτημένο στην Ελλάδα, το έτος 2018, ανήλθε σε ποσοστό 61%, θέτοντας τη χώρα στην πρώτη θέση ανάμεσα στις χώρες της Ευρώπης. Δεδομένης της ταχείας εξέλιξης της τεχνολογίας, των πολλαπλών δυνατοτήτων που η τελευταία προσφέρει σε επίπεδο χρήσης των διαθέσιμων ηλεκτρονικών μέσων, αλλά και της ραγδαίας αύξησης του ποσοστού παράνομης αντιγραφής προγραμμάτων Η/Υ, πληθώρα ερωτημάτων γεννώνται αναφορικά με τις κυρώσεις που προβλέπονται -σε αστικό, ποινικό και διοικητικό επίπεδο - σε περίπτωση παράνομης αντιγραφής ενός προγράμματος Η/Υ, αλλά και τους τρόπους, με τους οποίους δύναται να προστατευθεί ο δημιουργός του¹⁰⁷.

Ο δημιουργός ή ο δικαιούχος ενός προγράμματος η/υ τυγχάνει δικαστικής προστασίας, εφόσον επικαλεστεί και φυσικά αποδείξει ότι το δικαίωμά του επί του έργου πνευματικής ιδιοκτησίας προσεβλήθη. Πρέπει λοιπόν να αποδείξει ότι το προσβαλλόμενο πρόγραμμα η/υ α) προστατεύεται από το δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας, ότι τηρούνται δηλαδή όλες οι προϋποθέσεις ώστε αυτό να θεωρείται πνευματικό έργο, β) ότι ο φερόμενος ως προσβολέας είχε πρόσβαση στο πρόγραμμα και γ) ότι προκύπτει η ομοιότητα ή η ταυτότητα των δύο προγραμμάτων¹⁰⁸.

Αντικείμενο της απόδειξης αποτελεί ο πηγαίος κώδικας, καθ' ότι απαιτείται να γίνει σύγκριση των πηγαίων κωδίκων των δύο προγραμμάτων, ώστε να φανεί ο βαθμός ομοιότητας

¹⁰⁷ Βλ. Χρ. Κολιάτου, «Πειρατεία Προγραμμάτων Η/Υ: Πώς μπορεί να προστατευτεί ο δημιουργός;», 2022, διαθέσιμο [εδώ](#)

¹⁰⁸ Βλ. Μ-Θ Μαρίνο, Λογισμικό (I), σελ. 58 επ. – Ι. Ιγγλεζάκη, Ζητήματα ουσιαστικού και δικονομικού δικαίου σε σχέση με την προστασία του λογισμικού η/υ, ΕπισκεΔ 2006, σελ. 602 επ.

και/ή απόκλισης του πρωτότυπου από το φερόμενο ως αντίγραφο¹⁰⁹. Για να καταφανεί ο βαθμός ομοιότητας χρησιμοποιούνται δύο μέθοδοι, η ποσοτική και η ποιοτική. Στην μεν ποσοτική μέθοδο, γίνεται σύγκριση των γραμμών κώδικα που είναι ταυτόσημες και μετράται με αυτόν τον τρόπο η ταυτότητα των δύο προγραμμάτων σε ποσοστό επί τοις εκατό, ενώ με την ποιοτική μέθοδο γίνεται σύγκριση της δομής και της διάταξης του προγράμματος¹¹⁰.

Αξίζει να αναφερθεί η υπ' αριθμ. 3092/2020 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης, η οποία κρίνοντας τόσο την καινοτομία και πρωτοτυπία του προγράμματος Η/Υ των αιτούντων τα ασφαλιστικά μέτρα, (αναγνωρίζοντας τον σύνθετο χαρακτήρα του σχεδιασμένου λογισμικού, αλλά και το γεγονός ότι τα αντληθέντα δεδομένα της βάσης δεδομένων – από την οποία αντλούσε δεδομένα το επίμαχο πρόγραμμα- μορφοποιήθηκαν και συστηματοποιήθηκαν με κριτήρια επιλογής των αιτούντων) όσο και την –ποσοτική και ποιοτική- ομοιότητα των συγκρινόμενων προγραμμάτων, λαμβάνοντας υπόψη μεταξύ άλλων, τόσο την ομοιότητα της εφαρμογής της σχετικής μεθόδου, της σειράς των εντολών του προγράμματος, αλλά και του σχεδιασμού του, όσο και τον ελάχιστο χρόνο που δαπάνησαν οι καθ' ων η αίτηση για τη δημιουργία του προγράμματος τους (χρόνος που αντιβαίνει στα διδάγματα της κοινής πείρας), διέλαβε τα εξής: *«[...] πιθανολογήθηκε ότι οι δεύτερος και τρίτος των καθ' ων εργαζόνταν παλαιότερα ως προγραμματιστές στη δεύτερη των αιτούντων, μόλις δε αποχώρησαν από την εργασία τους συνέστησαν μαζί με έναν τρίτο εταίρο την πρώτη των καθ' ων, με αντικείμενο δραστηριότητας την παραγωγή εφαρμογών λογισμικού, η οποία στη συνέχεια με τη σειρά της δημιούργησε και εκμεταλλεύεται την ιστοσελίδα-συνδρομητική πλατφόρμα «...», εμφανιζόμενη στο διαδίκτυο το Μάιο του έτους και υποκλέπτοντας με πιστή αντιγραφή την τεχνογνωσία των αιτούντων, η οποία έχει το ίδιο αντικείμενο με την πλατφόρμα των αιτούντων, λειτουργεί σχεδόν σε ίδιο γραφιστικό περιβάλλον, εφαρμόζει πιστή αντιγραφή του λογισμικού των αιτούντων και χρησιμοποιεί την ίδια βάση δεδομένων. Ειδικότερα, η ως άνω πλατφόρμα διαθέτει το πρόγραμμα «....», το οποίο ομοιάζει σε μεγάλο βαθμό με το ανάλογο πρόγραμμα των αιτούντων τόσο ως προς την εφαρμογή της μεθόδου «....» και στη σειρά των εντολών όσο και ως προς το σχεδιαστικό επίπεδο.[...] Περαιτέρω, πιθανολογήθηκε ότι για να προβούν οι καθ' ων στην υλοποίηση των προαναφερόμενων*

¹⁰⁹ Βλ. Μ.-Θ. Μαρίνο, Λογισμικό Ι, σ. 61-63

¹¹⁰ Βλ. Ε. Παπακωνσταντίνου, Νομικά Θέματα Πληροφορικής, 2006, σ. 197

προγραμμάτων απαιτήθηκε χρονικό διάστημα ολίγων μόλις μηνών, σύμφωνα δε με τα διδάγματα κοινής πείρας αλλά και του αντίστοιχου χρονικού διαστήματος που εργάστηκαν οι αιτούντες για να δημιουργήσουν το δικό τους πρόγραμμα, η εργασία αυτή είναι επίπονη και χρονοβόρα, με δοκιμές και επαναλήψεις, το γεγονός δε ότι οι καθ' ων έστησαν την ιστοσελίδα τους με τα αντίστοιχα ηλεκτρονικά προγράμματα σε τόσο σύντομο χρονικό διάστημα, επιρρωνύει την άποψη ότι οι καθ' ων μέσω του δεύτερου και τρίτου εξ αυτών, με σκοπό ανταγωνισμού και πρόθεση βλάβης των αιτούντων, μετέφεραν την τεχνογνωσία και τα στοιχεία που είχαν αναπτύξει οι αιτούντες στην πρώτη των καθ' ων, για να δημιουργήσουν τελικώς τα δικό τους προϊόν. Αξίζει, επίσης, να σημειωθεί ότι δεν ασκεί έννομη επιρροή το υποστηριζόμενο από τους καθ' ων ότι στα δικά τους προγράμματα χρησιμοποιούν διαφορετική γλώσσα προγραμματισμού από αυτά των αιτούντων καθόσον είναι ευχερές τεχνογνωστικά και επιστημονικά η μεταφορά ενός προγράμματος από μία γλώσσα προγραμματισμού σε άλλη. Από την επισκόπηση του αποδεικτικού υλικού της δικογραφίας καθίσταται σαφής η ομοιότητα των προγραμμάτων [...] πρέπει να ληφθούν τα αναφερόμενα στο διατακτικό και κρινόμενα ως πιο κατάλληλα για τις περιστάσεις ασφαλιστικά μέτρα [...] να απαγορευθεί προσωρινά στους καθ' ων να χρησιμοποιούν, εκμεταλλεύονται και διαθέτουν μέσω διαδικτύου ή με οποιονδήποτε άλλο τρόπο τη συνδρομητική πλατφόρμα [...] καθώς και τα προγράμματα, τις εφαρμογές και τη βάση δεδομένων που μέσω της πλατφόρμας διατίθενται με την ονομασία [...] ή με οποιαδήποτε άλλη ονομασία, καθώς και κάθε ιστοσελίδα ή πρόγραμμα που συνιστά αντιγραφή των ιστοσελίδων ή προγραμμάτων των αιτούντων [...]»¹¹¹.

Ο ενάγων (δικαιούχος του προγράμματος η/υ) μπορεί να αιτηθεί την επίδειξη του πηγαίου κώδικα με τις διατάξεις των άρθρων 901, 902 ΑΚ (Κεφάλαιο 37^ο ΑΚ – Επίδειξη πράγματος). Στη συνέχεια το Δικαστήριο, βάσει του αρ. 369 ΚπολΔ θα διατάξει τη διενέργεια πραγματογνωμοσύνης, με αντικείμενο την εξέταση των πηγαίων κωδίκων των προγραμμάτων, καθώς απαιτούνται ειδικές τεχνικές γνώσεις για τη διάγνωση της ομοιότητας ανάμεσα στα δύο προγράμματα¹¹².

¹¹¹ Βλ. Χρ. Κολιάτου, «Πειρατεία Προγραμμάτων Η/Υ: Πώς μπορεί να προστατευτεί ο δημιουργός;», 2022, διαθέσιμο [εδώ](#)

¹¹² Βλ. Ι. Ιγγλεζάκη, Δίκαιο Πληροφορικής, 2008, σ. 35

3.10.ii. Αστικές κυρώσεις

Ο δημιουργός ή δικαιούχος μπορεί να αξιώσει την αναγνώριση του δικαιώματός του, την άρση της προσβολής και την παράλειψή της στο μέλλον, ενώ ακόμη δικαιούται και την καταβολή αποζημίωσης, τόσο για την περιουσιακή ζημία που υπέστη από την παράνομη χρήση του έργου από τρίτον, χωρίς την άδεια του δημιουργού, αλλά και για την ηθική βλάβη, εφόσον η προσβολή αυτή έλαβε χώρα με υπαιτιότητα του τρίτου (άρθρο 65 παρ. 1 και 2 ν.2121/93, αναλογικά με τις διατάξεις του Αστικού Κώδικα για την αδικοπραξία – άρθρο 914 ΑΚ και επόμενα).

Συγκεκριμένα το άρθρο 65 παρ. 2 ν.2121/93 ορίζει ότι *«όποιος υπαιτίως προσέβαλε την πνευματική ιδιοκτησία ή τα συγγενικά δικαιώματα άλλου υποχρεούται σε αποζημίωση και ικανοποίηση της ηθικής βλάβης»*. Σε περίπτωση που ο δικαιούχος δεν επιθυμεί την άσκηση αγωγής μπορεί να αξιώσει την καταβολή του ποσού κατά το οποίο ο υπόχρεος (προσβολέας) έγινε πλουσιότερος κατά την εκμετάλλευση του έργου (άρθρο 65 παρ. 3 ν.2121/93). Σε αυτή την περίπτωση τυγχάνει συμπληρωματικής εφαρμογής το άρθρο 904 επ. ΑΚ περί αδικαιολόγητου πλουτισμού.¹¹³

Στην τέταρτη παράγραφο του ίδιου άρθρου γίνεται αναφορά για τα ποσά της παράβασης της παράλειψης πράξης, τα οποία κυμαίνονται από 880 έως 2.900 ευρώ, ενώ υπάρχει και η πρόβλεψη κράτησης έως ένα (1) έτος. Ο ίδιος ο νόμος παραπέμπει για τα λοιπά στο άρθρο 947 ΚπολΔ, όπου αναφέρεται ότι επί παραλείψεως ή ανοχής πράξης, το δικαστήριο απειλεί για κάθε παράβαση χρηματική ποινή έως 100.000 ευρώ και προσωπική κράτηση.

Σε περιπτώσεις κατεπείγοντος ή για να αποτραπεί επικείμενος κίνδυνος, ο δημιουργός μπορεί να ασκήσει αίτηση ασφαλιστικών μέτρων ενώπιον του Μονομελούς Πρωτοδικείου (αρ. 63 ν. 2121/93). Ειδικότερα, στο άρθρο 64 του ίδιου νόμου ρυθμίζονται τα ασφαλιστικά μέτρα της συντηρητικής κατάσχεσης και της απογραφής των προϊόντων της προσβολής. Ο δημιουργός δηλαδή, μπορεί να ασκήσει αίτηση ασφαλιστικών και να αιτηθεί τη συντηρητική κατάσχεση των αντικειμένων που κατέχει ο καθ' ού η αίτηση και αποτελούν το μέσο τέλεσης ή το προϊόν απόδειξης της προσβολής. Η διάταξη αυτή αποσκοπεί στην προσπάθεια να αποφευχθεί η

¹¹³ Βλ. Δ. Καλλινίκου, Πνευματική Ιδιοκτησία & Συγγενικά Δικαιώματα, 2005, σελ. 304 – Ι. Ιγγλεζάκη, Δίκαιο Πληροφορικής, 2018 Γ' έκδοση, σ. 41

καταστροφή ή η εξαφάνιση των αποδεικτικών στοιχείων της προσβολής (εν προκειμένω του προγράμματος ή επιμέρους στοιχείων αυτού) από τον φερόμενο ως προσβολέα, κάτι που είναι πολύ πιθανό αυτός να κάνει τη στιγμή που θα πληροφορηθεί ότι κινούνται οι νόμιμες διαδικασίες σε βάρος του. Υποχρεωτικά δε, χορηγείται και προσωρινή διαταγή, χωρίς κλήτευση του καθ' ού (άρθρο 64 εδάφιο γ' ν. 2121/93). Κρίσιμο σημείο της διαδικασίας απόδειξης ότι τα πνευματικά δικαιώματα ενός δημιουργού έχουν παραβιαστεί αποτελεί η συγκέντρωση του αποδεικτικού υλικού. Με το άρθρο 64 δίνεται η δυνατότητα στον δημιουργό, στην περίπτωση που πιθανολογείται η προσβολή του δικαιώματος του να ζητήσει από το Δικαστήριο (σύμφωνα με τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων) την αναλυτική απογραφή των αντικειμένων που αποτελούν το προϊόν της προσβολής και απόδειξης της παραβίασης, περιλαμβανομένης και της φωτογράφισής τους. Αποτελεί κρίσιμο σημείο, ακριβώς διότι το επίμαχο πρόγραμμα η/υ μπορεί να είναι αποθηκευμένο οπουδήποτε, σε ηλεκτρονικό υπολογιστή (συνδεδεμένο σε δίκτυο, φορητό ή σταθερό), σε υλικούς φορείς (USB stick, CD, DVD, εξωτερικό σκληρό δίσκο) ή σε άυλους χώρους ψηφιακής αποθήκευσης (Cloud, Google Drive). Είναι δε σημαντικό επίσης, διότι πρέπει το πρόγραμμα να εξαχθεί και να αποτυπωθεί σε αντίγραφο μη επαναγγράψιμο, ώστε να μην είναι δυνατή η αλλοίωση των σχετικών δεδομένων.

Επιπλέον, ο δικαιούχος μπορεί να αιτηθεί την έκδοση ασφαλιστικών μέτρων και κατά των διαμεσολαβητών, οι υπηρεσίες των οποίων χρησιμοποιούνται από τρίτους για την προσβολή του δικαιώματος του δημιουργού ή συγγενικού δικαιώματος. Οι υπηρεσίες αυτές, είναι υπηρεσίες της Κοινωνίας της Πληροφορίας που συνίστανται στη φιλοξενία περιεχομένου στο Διαδίκτυο, την ενδιάμεση και προσωρινή αποθήκευσή τους, με σκοπό τη μεταγενέστερη μετάδοσή τους¹¹⁴. Αυτό γίνεται, καθώς πολλές φορές οι πραγματικοί και φυσικοί υπαίτιοι των προσβολών των δικαιωμάτων των δημιουργών είναι αδύνατο να ευρεθούν και να διωχθούν, συνεπώς είναι επιβεβλημένο να διακοπεί με κάποιον τρόπο η προσβολή ενός έργου.¹¹⁵

3.10.iii. Διοικητικές κυρώσεις

¹¹⁴ Βλ. Ι. Ι γγλεζάκη, Δίκαιο Πληροφορικής, 2006, σ.37

¹¹⁵ Βλ. αιτιολ. σκέψη υπ' αριθμ. 59 Οδηγία 2001/29.

Τις διοικητικές κυρώσεις επί προσβολής έργων πνευματικής ιδιοκτησίας τυποποιεί το άρθρο 65^A του ως άνω νόμου, το οποίο εισήχθη στον ν. 2121/93 με το άρθρο 2 παρ. 9 του ν. 3524/2007¹¹⁶. Στη διάταξη αυτή μάλιστα γίνεται ειδική μνεία στα προγράμματα η/υ, ως εξής: *«Όποιος χωρίς δικαίωμα και κατά παράβαση των διατάξεων του παρόντος νόμου αναπαράγει, πωλεί ή κατ' άλλον τρόπο διανέμει στο κοινό ή κατέχει με σκοπό διανομής πρόγραμμα ηλεκτρονικού υπολογιστή, ανεξαρτήτως άλλων κυρώσεων, υπόκειται σε διοικητικό πρόστιμο ίσο με χίλια (1.000) ευρώ για κάθε παράνομο αντίτυπο προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή»*. Το ποσό αυτό, μπορεί να αυξομειώνεται με προεδρικό διάταγμα που εκδίδεται με πρόταση των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών και Πολιτισμού, ενώ αρμόδια όργανα για την εφαρμογή των διατάξεων και την επιβολή των προβλεπόμενων κυρώσεων καθίστανται η Υπηρεσία Ειδικών Ελέγχων (ΥΠ.Ε.Ε.), οι Αστυνομικές, Λιμενικές και Τελωνειακές Αρχές, τα οποία αφού διαπιστώσουν τυχόν παράβαση δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, ενημερώνουν τους δημιουργούς/ δικαιούχους μέσω του Ο.Π.Ι. (άρθρο 65^A παρ. 4 Ν.2121/93).

3.10.iv. Ποινικές κυρώσεις

Εξίσου σημαντική, αν όχι σημαντικότερη, είναι η ποινική προστασία που παρέχεται στους δικαιούχους προγραμμάτων η/υ. Βασικότερη διάταξη της προστασίας αυτής αποτελεί το άρθρο 66 του ν. 2121/93. Σύμφωνα με αυτό, τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους (πλαίσιο ποινής 1-5 έτη) και χρηματική ποινή από 2.900 ευρώ έως 15.000 ευρώ όποιος χωρίς δικαίωμα και χωρίς τη συναίνεση του δημιουργού, εγγράφει έργα ή αντίτυπα, τα αναπαράγει άμεσα ή έμμεσα, προσωρινά ή μόνιμα, εν όλω ή εν μέρει, σε οποιαδήποτε μορφή, τα μεταφράζει, τα διασκευάζει, προσαρμόζει, τα μετατρέπει και γενικότερα παραβιάζει τα περιουσιακής φύσης δικαιώματα του δικαιούχου ή και τα ηθικά δικαιώματα του τελευταίου. Η παράγραφος 3 του ίδιου άρθρου συνιστά επιβαρυντική περίπτωση του εν λόγω εγκλήματος, για αυτόν τον λόγο αυστηροποιούνται και οι προϋποθέσεις τέλεσής του. Αν δηλαδή το όφελος που επιδιώχθηκε από τον δράστη ή η ζημία που απειλήθηκε από τις πράξεις του είναι ιδιαίτερα μεγάλη, τότε αυξάνεται το πλαίσιο ποινής (2-5 έτη), καθώς και η χρηματική ποινή (6.000 – 30.000 ευρώ). Αν σε άλλη περίπτωση, ο υπαίτιος τελεί τις παραπάνω πράξεις κατ' επάγγελμα ή σε εμπορική κλίμακα ή αν οι περιστάσεις του εγκλήματος φανερώνουν ότι ο δράστης είναι ιδιαίτερα επικίνδυνος για την προστασία της

¹¹⁶ Για την εναρμόνιση της ελληνικής νομοθεσίας προς τις Οδηγίες 2001/84/EK και 2004/48/EK

πνευματικής ιδιοκτησίας, τότε πλέον το έγκλημα από πλημέλημα μετατρέπεται σε κακούργημα και απειλείται πρόσκαιρη κάθειρξη (5-10 έτη) και χρηματική ποινή 15.000 – 60.000 ευρώ, καθώς επίσης και αφαίρεση της άδειας λειτουργίας, αν πρόκειται για επιχείρηση.

Ποινικές κυρώσεις κατά παραβίασης προγραμμάτων η/υ προβλέπει και ο Ποινικός Κώδικας, στο άρθρο 370Γ ΠΚ. Ειδικότερα, ορίζεται ότι όποιος χωρίς δικαίωμα αντιγράφει ή χρησιμοποιεί προγράμματα υπολογιστών, τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι έξι (6) μήνες και με χρηματική ποινή 290 έως 5.900 ευρώ. Βέβαια, ισχυρή στην θεωρία είναι και η άποψη ότι η εν λόγω διάταξη έχει καταργηθεί με το άρθρο 72 παρ. 1 ν. 2121/93, ως αντικείμενη στον ν.2121/93, δεδομένου ότι αυτός περιλαμβάνει διατάξεις για την ποινική προστασία των προγραμμάτων η/υ, ενώ θέτει και αυστηρότερες ποινές¹¹⁷.

Κατά άλλη άποψη, η παράνομη αντιγραφή προγράμματος η/υ μπορεί να διωχθεί και ως πλαστογραφία (216 ΠΚ)¹¹⁸, με μία ευρύτερη ερμηνεία του όρου του εγγράφου που δίνεται στο άρθρο 13 περ. γ' ΠΚ, καθώς στην έννοια αυτού περιλαμβάνονται και τα αποθηκευτικά μέσα, στα οποία εγγράφονται δεδομένα.

3.11. Προστασία προγραμμάτων Η/Υ με το δίκαιο της ευρεσιτεχνίας

Για να χορηγηθεί δίπλωμα ευρεσιτεχνίας σε κάποιο επινόημα, πρέπει αυτό σύμφωνα με το ν. 1733/1987 (άρθρο 5) να είναι νέο, να περιέχει εφευρετική δραστηριότητα και να επιδέχεται βιομηχανικής εφαρμογής. Η εφεύρεση, συνήθως περιγράφεται σαν κανόνας του ανθρώπινου πνεύματος, με τον οποίο επιλύεται κατόπιν χρήσεως τεχνικών μέσων ένα τεχνικό πρόβλημα, κατά τρόπο άγνωστο μέχρι την στιγμή εκείνη, η λύση δε αυτή υπερβαίνει το συνηθισμένο μέτρο προόδου¹¹⁹. Ουσιαστικά οι εφευρέσεις είναι τεχνικοί κανόνες, ενώ το πρόγραμμα η/υ αποτελείται περισσότερο από κανόνες του ανθρώπινου πνεύματος¹²⁰. Οι προβληματισμοί που τίθενται όσον

¹¹⁷ Βλ. Γ. Κουμάντος, Πνευματική Ιδιοκτησία, 2002, σ. 450 – Ι. Ιγγλεζάκη, Δίκαιο Πληροφορικής, Γ' έκδοση, 2018, σ. 47

¹¹⁸ Βλ. Μ-Θ Μαρίνο, Cyberlaw in Hellas, αριθ. 81

¹¹⁹ Βλ. Μ. – Θ. Μαρίνο, Η προστασία των προγραμμάτων Η/Υ κατά το ελληνικό δίκαιο των εφευρέσεων και το ευρωπαϊκό δίπλωμα ευρεσιτεχνίας, ΝοΒ 34, σ.164

¹²⁰ Βλ. Μ.-Θ. Μαρίνο, ό.π., σ.164 – Παμπούκη, Το Δίκαιο της βιομηχανικής και πνευματικής ιδιοκτησίας στην πράξη, 1996, σ. 58

αφορά την προστασία των προγραμμάτων η/υ από τις διατάξεις της ευρεσιτεχνίας σχετίζονται με δύο βασικούς άξονες: α) ποια είναι τα όρια της προστασίας υπό την ομπρέλα της ευρεσιτεχνίας (de lege lata) και β) αν η προστασία τους με βάση το δίκαιο αυτό είναι δικαιολογικά ευκαταία και επιδιώξιμη (de lege ferenda)¹²¹.

Παρά το γεγονός ότι ο ίδιος ο νόμος 1733/1987 (άρθρο 5 παρ.2 περ. γ') αποκλείει τα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών από την προστασία του, παρατηρείται πλέον μία συσταλτική ερμηνεία των διατάξεων του νόμου αυτού, σύμφωνα με την οποία είναι δυνατή η απονομή διπλώματος ευρεσιτεχνίας σε προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών, υπό το πλαίσιο όμως αυστηρών και συγκεκριμένων προϋποθέσεων.

Συγκεκριμένα, πρέπει το ίδιο το πρόγραμμα η/υ να επιλύει ένα τεχνικό πρόβλημα, να επιφέρει ένα τεχνικό αποτέλεσμα, να προσδίδει δηλαδή μία υπεραξία στην εφεύρεση την ίδια. Θα πρέπει επίσης να υπάρχει σημαντική τεχνική συμβολή, να περιλαμβάνει μία εφευρετική δραστηριότητα. Ακόμη, θα πρέπει η εφεύρεση αυτή να είναι νέα, να μην έχει γίνει γνωστό δηλαδή το πρόγραμμα, του οποίου ζητείται η κατοχύρωση, γνωστό στο κοινό με οποιοδήποτε τρόπο. Η «μυστικότητα» αυτή θα πρέπει να ισχύει μέχρι την ημερομηνία κατάθεσης της αίτησης για τη χορήγηση του διπλώματος ευρεσιτεχνίας. Τελευταία προϋπόθεση είναι το πρόγραμμα η/υ να έχει μία βιομηχανική εφαρμογή, να μπορεί να χρησιμοποιηθεί στην βιομηχανία με κάποιον τρόπο.

Η προστασία των προγραμμάτων η/υ με το δίκαιο ευρεσιτεχνίας είναι αποτελεσματικότερη, καθώς εδώ επικρατεί το τυπικό σύστημα προστασίας, το οποίο ισχύει στα έργα βιομηχανικής ιδιοκτησίας. Η προστασία τους καθίσταται πιο αποτελεσματική, καθώς ισχύει από την κατοχύρωση του έργου. Η διαδικασία για την κατοχύρωση μπορεί να είναι αρκετά χρονοβόρα, έχει ωστόσο αναδρομική ισχύ, καθώς, εφόσον εγκριθεί και χορηγηθεί δίπλωμα ευρεσιτεχνίας σε ένα πρόγραμμα η/υ, η προστασία του ισχύει από την ημέρα υποβολής της αίτησης στον Οργανισμό Βιομηχανικής Ιδιοκτησίας.

Στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής και την Ιαπωνία, υπάρχει εδώ και χρόνια ειδική νομοθεσία, σύμφωνα με την οποία χορηγούνται πατέντες λογισμικού σε προγράμματα που πληρούν κάποιες προϋποθέσεις. Αντίθετα, στην Ευρωπαϊκή Ένωση, συνεπώς και στην Ελλάδα,

¹²¹ Βλ. Μ.-Θ. Μαρίνο, Δίκαιο ευρεσιτεχνίας, 2013, σ. 259

είναι ξεκάθαρο ότι δεν εκδίδονται διπλώματα ευρεσιτεχνίας για τα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών, διότι αυτά θεωρούνται ως έργα λόγου και τυγχάνουν προστασίας βάσει των διατάξεων της πνευματικής ιδιοκτησίας. Εκτός από την απαγορευτική διάταξη του άρθρου 2 του ν. 1733/1987, υποστηρίζεται ακόμη ότι το πρόγραμμα η/υ δεν μπορεί να έχει «εφευρετική υφή και άλμα», κάτι που αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την απονομή διπλώματος ευρεσιτεχνίας. Το πρόγραμμα η/υ δεν αποτελεί δημιούργημα του ανθρώπινου πνεύματος, που να ανήκει στον χώρο της τεχνικής¹²². Προς την ίδια κατεύθυνση κινήθηκε και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση του Μονάχου (1973) για την ευρεσιτεχνία. Συγκεκριμένα, με το άρθρο 52 παρ. 2, αποκλείεται ρητά η χορήγηση διπλώματος ευρεσιτεχνίας σε προγράμματα η/υ, διότι δεν θεωρούνται εφευρέσεις, αυτά καθεαυτά (computer programs as such)¹²³.

Αργότερα, ωστόσο, με την Πράσινη Βίβλο (green paper) του έτους 1977, προτάθηκε μεταξύ άλλων, η νομική κατοχύρωση των διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας σε προγράμματα η/υ. Αφορμή της εν λόγω πρότασης μπορεί να αποτέλεσε η εδώ και αρκετά χρόνια πρακτική της εταιρείας Microsoft, η οποία είχε ήδη αποκτήσει σημαντικό αριθμό διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας σε προγράμματα η/υ¹²⁴. Μέσα από μία σκόπιμη συσταλτική ερμηνεία της διάταξης του αρ. 52 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης του Μονάχου, τόσο το Ευρωπαϊκό Γραφείο Ευρεσιτεχνιών, όσο και τα εθνικά Δικαστήρια δέχονται ότι μπορεί να κατοχυρωθεί με δίπλωμα ευρεσιτεχνίας πρόγραμμα που συμβάλλει τεχνικά στην ανάπτυξη της στάθμης της τεχνικής. Ειδικότερα, ένα μεγάλος αριθμός διπλωμάτων έχουν χορηγηθεί από το Ευρωπαϊκό Γραφείο Ευρεσιτεχνιών για εφευρέσεις που εμπεριέχουν προγράμματα η/υ (computer-implemented inventions)¹²⁵, τακτική που ακολουθείται και στην χώρα μας, καθώς ο Ο.Β.Ι. απονέμει διπλώματα ευρεσιτεχνίας για προϊόντα, μεθόδους ή χρήση ή η εφαρμογή των οποίων προϋποθέτουν ή περιλαμβάνουν τη χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή¹²⁶. Κατά τον καθηγητή Μαρίνο, μία διεύρυνση της έννοιας της εφεύρεσης με σκοπό να υπεισέλθει σε αυτήν και η έννοια του λογισμικού θα δημιουργούσε σοβαρά εμπόδια στην γενικότερη επιστημονική και οικονομική ελευθερία και θα οδηγούσε σε ένα

¹²² Βλ. Λιακόπουλος, Δίκαιο Βιομηχανικής Ιδιοκτησίας, 2000, σ.281

¹²³ Βλ. Β. Αντωνόπουλος, Βιομηχανική Ιδιοκτησία, 2002, σ.972

¹²⁴ Κανελλοπούλου-Μπότη, Το δίκαιο της Πληροφορίας, 2004, σ. 105 επ.

¹²⁵ Βλ. Ε. Παναγιωτίδου, Δίπλωμα Ευρεσιτεχνίας σε πρόγραμμα Η/Υ, 2002, σ.134 επ.

¹²⁶ Βλ. Α. Παπαδοπούλου, Επιχειρηματικό απόρρητο, 2007, σ. 64 και πρβλ. τις εκεί επισημάνσεις

πλήρες μονοπώλιο των παραγωγών software¹²⁷. Στην άποψη αυτή βασίζονται κατά κύριο λόγο και οι επιφυλάξεις της Ε.Ε. που την εμποδίζουν μέχρι και σήμερα να κατοχυρώσει την προστασία των προγραμμάτων η/υ με τις διατάξεις των ευρεσιτεχνιών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΒΑΣΕΙΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

4.1. Γενικά

Σημαντική σημασία στη σύγχρονη τεχνολογική πραγματικότητα, πέραν των λογισμικών ηλεκτρονικών υπολογιστών, έχουν αποκτήσει και οι βάσεις δεδομένων, οι οποίες αποτελούν πολύτιμο μέσο για την ανάπτυξη μιας αγοράς πληροφοριών εκτός της Κοινότητας ότι το μέσο αυτό θα είναι επίσης χρήσιμο σε ευρύ φάσμα άλλων δραστηριοτήτων¹²⁸. Η συγκέντρωση πληροφοριών, η οργάνωση και κατανομή τους και η παρουσίαση και εξαγωγή των χρήσιμων κάθε φορά στοιχείων συνιστά ένα σημαντικό “όπλο” στην φαρέτρα των επιχειρήσεων, προσφέροντας ένα ανταγωνιστικό πλεονέκτημα¹²⁹.

Πριν θεσπιστεί η Κοινοτική Οδηγία 96/9/ΕΚ, η οποία άνοιξε τον δρόμο για την προστασία των βάσεων δεδομένων στον Ευρωπαϊκό χώρο, στην ελληνική έννομη τάξη οι βάσεις δεδομένων προστατεύονταν με τις διατάξεις περί συλλογικών έργων του δικαίου της πνευματικής ιδιοκτησίας¹³⁰ (άρθρο 2 παρ. 2 του ν.2121/93, όπως ίσχυε πριν το νόμο 2819/2000). Η ταχύτατη αύξηση της ποσότητας των πληροφοριών που παράγονται, καθώς και η ανάγκη συγκρότησης,

¹²⁷ Βλ. Μ.-Θ. Μαρίνο, Η προστασία των προγραμμάτων ηλεκτρονικών υπολογιστών κατά το ελληνικό δίκαιο των εφευρέσεων και το ευρωπαϊκό δίπλωμα ευρεσιτεχνίας, ΝοΒ 1986, σελ. 165

¹²⁸ Βλ. αιτιολογική σκέψη υπ’ αριθμ. 9 της κοινοτικής οδηγίας 96/9

¹²⁹ Γ.Δ. Τριανταφυλλάκης, Η ευθύνη των ΕΠΕΥ έναντι των επενδυτών για παράλειψη πληροφόρησης ή παροχή εσφαλμένων συμβουλών, ΧρΙΔ 2001, σελ. 17

¹³⁰ ΜΠΑ 14106/1995, σύμφωνα με την οποία η έλλειψη πρωτοτυπίας αποτελεί τον κανόνα στις συλλογές γεγονότων ή στοιχείων που αποθηκεύονται στη μνήμη ηλεκτρονικών υπολογιστών (βάσεις δεδομένων), επειδή στις περιπτώσεις αυτές επιδιώκεται πληρότητα των στοιχείων που αποκλείει κάθε επιλογή, ενώ η απομνημόνευση μπορεί να είναι τυχαία, εφόσον η εξαγωγή των απομνημονευόμενων γεγονότων ή στοιχείων γίνεται με κάποιο πρόγραμμα ηλεκτρονικού υπολογιστή που επιτρέπει να βρίσκει κανείς ό,τι χρειάζεται μέσα από την άτακτη μνήμη.

οργάνωσης, ταξινόμησης και αξιοποίησης αυτών των πληροφοριών προς όφελος μίας επιχείρησης, δημιούργησε την ανάγκη καθορισμού ενός σταθερού πλαισίου για την νομική προστασία των βάσεων δεδομένων, αλλά και για την ενθάρρυνση επενδύσεων σε συστήματα βάσεων δεδομένων. Ταυτόχρονα, οι ΗΠΑ ενθάρρυναν τις επενδύσεις Αμερικανών παραγωγών, παρέχοντας πληρέστερη προστασία, με αποτέλεσμα την κυριαρχία τους στην αγορά των βάσεων δεδομένων, τη στιγμή που το ποσοστό της ευρωπαϊκής αγοράς βάσεων δεδομένων ήταν ιδιαίτερα χαμηλό¹³¹. Για το λόγο αυτό, εκδόθηκε η Κοινοτική Οδηγία 96/9, ώστε να ενθαρρύνει τις επενδύσεις που είχαν ως αντικείμενο συστήματα διαχείρισης πληροφοριών και να καταστεί και η Ευρωπαϊκή Κοινότητα ανταγωνιστική σε διεθνές επίπεδο¹³². Με την έκδοση της Οδηγίας επιλύονται αρκετά ζητήματα αναφορικά με την έννοια της βάσης δεδομένων, την προστασία του κατασκευαστή μέσω του νέου ειδικής φύσεως δικαιώματος (sui generis δικαίωμα), ζητήματα που ήταν απαραίτητο να επιλυθούν εκείνη την περίοδο, ώστε να αναπτυχθεί η αγορά πληροφοριών και η χρήση βάσεων δεδομένων σε μεγάλη κλίμακα εντός της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Στην έκδοση και την εφαρμογή της Κοινοτικής Οδηγίας εναρμονίστηκε και η ελληνική έννομη τάξη, η οποία τροποποίησε το νόμο 2121/93 με το άρθρο 7 του ν. 2819/2000, ενσωματώνοντας τα άρθρα της Οδηγίας.

Τον Δεκέμβριο του 2005 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσίευσε τα αποτελέσματα της αξιολόγησης της Οδηγίας 96/9. Η έρευνα απευθύνθηκε σε 500 εταιρείες που εδρεύουν στην Ευρώπη και σε οργανισμούς που ασχολούνται με τη βιομηχανία βάσεων δεδομένων. Το ζητούμενο της εν λόγω έρευνας ήταν να διαπιστωθεί κατά πόσο συνετέλεσε η έκδοση της Κοινοτικής Οδηγίας στην ανάπτυξη της ευρωπαϊκής βιομηχανίας βάσεων δεδομένων¹³³.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, ο οικονομικός αντίκτυπος του sui generis δικαιώματος (το οποίο αναλύεται παρακάτω) στην παραγωγή βάσεων δεδομένων δεν αποδείχθηκε, δεν επηρέασε και δεν τόνωσε την παραγωγή βάσεων δεδομένων, σκοπό για τον οποίο εισήχθη εξαρχής. Τα

¹³¹ Βλ. Επεξηγηματικό Υπόμνημα Κοινοτικής Οδηγίας 96/9/ΕΚ.

¹³² Αιτιολογικές σκέψεις 9, 10, 11 της Οδηγίας 96/9/ΕΚ.

¹³³ Commission of the Europe-an Communities/ DG Internal Market and Services, First evaluation of Directive 96/9/EC on the legal protection of databases, http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/databases/evaluation_report_en.pdf

δεδομένα που ελήφθησαν από το Gale Directory of Databases¹³⁴ δείχνουν ότι η παραγωγή των βάσεων δεδομένων στην Ε.Ε. για το 2004 είχε επιστρέψει στα προ Οδηγίας επίπεδα: ο αριθμός των καταχωρημένων βάσεων δεδομένων της Ε.Ε. ήταν 3.095 το έτος 2004 σε σύγκριση με 3.092 το έτος 1998, ενώ πολλοί ερωτηθέντες δεν γνώριζαν τα βασικά δικαιώματα της Οδηγίας και το νέο ειδικής φύσης δικαίωμα.

Φάνηκε στην πορεία, ότι η Οδηγία 96/9 δεν είχε τα επιθυμητά αποτελέσματα, προτάθηκαν δε από τους συντάκτες της αξιολόγησης τέσσερις πιθανές επιλογές: η κατάργηση της Οδηγίας στο σύνολό της, η απόσυρση μόνο του *sui generis* δικαιώματος, η τροποποίηση και η αποσαφήνιση του πεδίου εφαρμογής της προστασίας που παρέχει το *sui generis* δικαίωμα ή τέλος, η διατήρηση του ισχύοντος καθεστώτος προστασίας¹³⁵. Μέχρι και σήμερα δεν έχει υπάρξει κάποια τροποποίηση της Οδηγίας και 25 και πλέον έτη μετά την ψήφισή της, η Οδηγία αποτελεί ένα πεδίο με κενά, ασαφείς έννοιες, πρακτικές δυσκολίες στην εφαρμογή της, καθώς και πεδίο διαφωνιών ανάμεσα σε νομικούς, κατασκευαστές και χρήστες περί χρησιμότητάς της¹³⁶.

4.2. Έννοια βάσης δεδομένων

Ως βάση δεδομένων νοείται η συλλογή έργων, δεδομένων ή άλλων ανεξάρτητων στοιχείων, διευθετημένων κατά συστηματικό ή μεθοδικό τρόπο και ατομικώς προσιτών με ηλεκτρονικά μέσα ή με άλλο τρόπο. Αυτός είναι ο ορισμός που δίνεται στην Κοινοτική Οδηγία 96/9 (άρθρο 1 παρ. 2)¹³⁷, ο οποίος ορισμός ενσωματώθηκε στο ν. 2121/1993 (άρθρο 2 παρ. 2 περ. α') με το Ν. 2819/2000. Δέον όπως σημειωθεί ότι ο ν. 2121/93 περιείχε πρόβλεψη για την προστασία των βάσεων δεδομένων στο άρθρο 2 παρ. 2, ήδη πριν από την ενσωμάτωση της Κοινοτικής Οδηγίας 96/9¹³⁸. Στο άρθρο αυτό οι βάσεις δεδομένων προστατεύονταν ως συλλογές έργων ή συλλογές

¹³⁴ Διεθνώς αναγνωρισμένος ετήσιος οδηγός για την παραγωγή βάσεων δεδομένων σε όλο τον κόσμο, στον οποίο βασίστηκε η Οδηγία, βλ. και Κανελλοπούλου – Μπότη Μ., ΔιΜΕΕ 2006, σελ. 344, υποσημ. 86

¹³⁵ βλ. First evaluation of Directive 96/9/EC on the legal protection of databases, p. 25-27

¹³⁶ βλ. Δέσποινα Σταπατόρη, «Οι βάσεις δεδομένων και η προστασία τους από το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας», 2016 (ΑΠΘ), σελ. 80

¹³⁷ Επίσης στην αιτιολογική σκέψη 14 αναφέρεται ότι “η προστασία που παρέχει η παρούσα Οδηγία θα πρέπει να επεκταθεί και στις μη ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων”.

¹³⁸ βλ. Δ. Καλλινίκου, Πνευματική Ιδιοκτησία & Συγγενικά Δικαιώματα, 2005, σελ. 72

απλών γεγονότων και στοιχείων, υπό την προϋπόθεση ότι η επιλογή ή η διευθέτηση του περιεχομένου τους είναι πρωτότυπη.

Ο ορισμός αυτός περιλαμβάνει τόσο τις ηλεκτρονικές όσο και τις μη ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων, φαίνεται δε, πως ο σκοπός για τον οποίο δημιουργήθηκε η βάση δεδομένων (κερδοσκοπικός ή μη) είναι αδιάφορος και δεν επηρεάζει την προστασία από το νόμο¹³⁹.

Με έναν τόσο ευρύ ορισμό, κάποιος πρέπει να μελετήσει τις αιτιολογικές σκέψεις της Οδηγίας, ώστε να αποσαφηνίσει και να καταλάβει τη βούληση του νομοθέτη. Στην αιτιολογική σκέψη 17 διευκρινίζεται ότι βάσεις δεδομένων θεωρούνται οι συλλογές λογοτεχνικών, καλλιτεχνικών, μουσικών ή άλλων έργων ή συλλογές άλλων στοιχείων όπως κειμένων, ήχων, αριθμών, γεγονότων ή δεδομένων. Σύμφωνα με την ίδια αιτιολογική σκέψη, εξαιρείται ρητά από την προστασία της Οδηγίας κάθε καταγραφή οπτικοακουστικού, κινηματογραφικού, λογοτεχνικού ή μουσικού έργου. Συνεπώς, δεν μπορεί να αποτελέσει βάση δεδομένων ένα CD με μουσική, καθώς δεν αποτελεί, μεταξύ άλλων, ούτε και ουσιαστική επένδυση¹⁴⁰, αλλά ούτε τα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών, καθώς αυτά προστατεύονται, όπως αναλύθηκε ανωτέρω, με την Οδηγία 91/250/ΕΚ¹⁴¹. Η έννοια της βάσης δεδομένων αποτέλεσε αντικείμενο στην υπόθεση C-444/02 Fixtures Marketing Ltd κατά ΟΠΑΠ του ΔΕΚ της 9.1.2004, στην οποία κρίθηκε ότι η έννοια της βάσης δεδομένων σύμφωνα με την Οδηγία 96/9 περιλαμβάνει κάθε συλλογή που περιέχει έργα, δεδομένα ή άλλα στοιχεία που μπορούν να χωριστούν τα μεν από τα δε χωρίς να επηρεαστεί η αξία του περιεχομένου και επίσης περιλαμβάνει μία μέθοδο ή ένα σύστημα, οποιασδήποτε φύσης που να καθιστά δυνατή την ανεύρεση καθενός από τα συστατικά της.

Για να υφίσταται μία βάση δεδομένων πρέπει να υπάρχει συλλογή έργων, δεδομένων ή άλλων ανεξάρτητων στοιχείων. Ο νόμος ορθώς δεν περιορίζεται στη συλλογή έργων μόνον του πνεύματος, καθώς η διαρκής τεχνολογική εξέλιξη από την έκδοση της Κοινοτικής Οδηγίας μέχρι και σήμερα θα περιόριζε σημαντικά το εύρος προστασίας και ουσιαστικά θα υπήρχαν πολλές βάσεις δεδομένων, οι οποίες δεν θα πληρούσαν τα κριτήρια προστασίας βάσει του άρθρου 2 του

¹³⁹ Βλ. Κανελλοπούλου-Μπότη, Νομική Προστασία Βάσεων Δεδομένων, Νομική Βιβλιοθήκη, 2004, σελ. 55

¹⁴⁰ Βλ. Αιτιολογική Σκέψη 19

¹⁴¹ Βλ. Αιτιολογική Σκέψη 23

v.2121/93. Οποιαδήποτε πληροφορία ή δεδομένο μπορεί να αποτελέσει περιεχόμενο μίας βάσης δεδομένων, υπό την προϋπόθεση ότι συνιστούν τόσα στον αριθμό ώστε να θεωρηθεί ότι αποτελούν συλλογή, χωρίς ωστόσο να τίθεται από το Νόμο κάποιο ορισμένο ποσοτικό κριτήριο, ελάχιστο ή μέγιστο. Τα δεδομένα αυτά μπορεί να είναι είτε της ίδιας φύσης είτε διαφορετικής μορφής (κείμενα, ήχοι, εικόνες κλπ.). Σημαντικό είναι τα περιεχόμενα της συλλογής αυτής να είναι ανεξάρτητα μεταξύ τους, να αποτελούν αυτόνομη οντότητα¹⁴². Η συνδρομή της ανεξαρτησίας αυτής δεν θα κριθεί αποκλειστικά με βάση την ύπαρξη μιας εξωτερικής ατομικότητας, αλλά πρέπει να συνδυάζεται με την τελολογική ερμηνεία της λειτουργίας αυτών των επιμέρους στοιχείων. Θα πρέπει δηλαδή τα έργα, στοιχεία ή δεδομένα μίας βάσης δεδομένων να είναι και ατομικά προσιτά ως επιμέρους συστατικά, εκτιμώντας τον σκοπό για τον οποίο προορίζονται¹⁴³. Ουσιαστικά, τα στοιχεία μίας βάσης δεδομένων είναι ανεξάρτητα, εφόσον διατηρούν τη σημασία και την ίδια αξία τους και εκτός βάσης δεδομένων¹⁴⁴.

Πρέπει επίσης το περιεχόμενο της βάσης δεδομένων να είναι διευθετημένο με συστηματικό ή μεθοδικό τρόπο. Οι έννοιες αυτές δεν ορίζονται στο νόμο και θα μπορούσαν εύκολα να δημιουργήσουν συγχύσεις σχετικά με το τι θεωρείται συστηματικός και τι μεθοδικός τρόπος ταξινόμησης¹⁴⁵. Σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη 21 της Κοινοτικής Οδηγίας δεν απαιτείται το περιεχόμενο της βάσης δεδομένων να έχει αποθηκευτεί υλικά με οργανωμένο τρόπο, κάτι που φυσικά, αν ίσχυε, θα άφηνε εκτός προστασίας τις βάσεις δεδομένων στις οποίες έχει χρησιμοποιηθεί η ηλεκτρονική αποθήκευση και φυσικά θα προκαλούσε μεγάλη σύγχυση στον 21ο αιώνα. Για τη διαπίστωση της ύπαρξης οργανωμένης, μεθοδικής ή συστηματικής διάταξης, ορθό θα ήταν να μη ληφθεί υπόψη ο τρόπος φυσικής αποθήκευσης και οργάνωσης των δεδομένων¹⁴⁶. Ωστόσο, κάτι τέτοιο δεν αποτελεί και τον κανόνα. Συχνά, κατά την κατασκευή μίας ηλεκτρονικής βάσης δεδομένων, η φυσική τοποθέτηση των στοιχείων (χωρίς δηλαδή την παρέμβαση ειδικού λογισμικού) κρίνεται σημαντική για τη λειτουργία, αλλά και την εμπορική αξία της βάσης, αφού

¹⁴² Ειρ. Σταματούδη σε Λ. Κοσίρης, Ειρ. Σταματούδη, "Νόμος για την Πνευματική Ιδιοκτησία-Κατ' άρθρο ερμηνεία", Εκδόσεις Σάκκουλα, 2009, σελ. 68-69

¹⁴³ Βλ. Τατιάνα-Ελένη Συνοδινού, Η νομική προστασία των βάσεων δεδομένων, Εκδ. Σάκκουλα, σελ. 26

¹⁴⁴ βλ. Panhaleux L., Droit d' auteur et données numérisées, Expertises, janvier 2000, 25

¹⁴⁵ Βλ. Cook, The Current Status of the Database Directive, Copyright World 1995, σελ. 58.

¹⁴⁶ Υπόθεση C-Netz : Kammergericht Berlin, 9 june 2000, βλ. Τατιάνα-Ελένη Συνοδινού, ό.π. σελ. 28 και τις εκεί παραπομπές

διευκολύνει την πρόσβαση και συνεπώς τη χρήση από τον εκάστοτε χρήστη της βάσης. Ένα κριτήριο που θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως εργαλείο επιβοηθητικά, προκειμένου να εξαιρεθούν ορισμένες βάσεις δεδομένων, είναι το κατά πόσον το περιεχόμενο της βάσης δεδομένων συγκροτήθηκε και διαρθρώθηκε από ένα αποτέλεσμα τυχαίας συλλογής ή υπάρχει βάσει ενός συστήματος ή μίας μεθόδου, αποκλείοντας με αυτόν τον τρόπο βάσεις δεδομένων που απλά παραθέτουν αριθμούς ή σύμβολα (ΜΠρΑθ 14106/1995).

Στις βάσεις δεδομένων εισάγεται μία ιδιαιτερότητα. Επειδή ακριβώς πρόκειται για ένα έργο, το οποίο εμπεριέχει μέσα του άλλα έργα, το άρθρο 2α παρ. 2 Ν.2121/93 (άρθρο 3 της Οδηγίας) ορίζει ότι “η προστασία αυτή δεν εκτείνεται στο περιεχόμενο των βάσεων δεδομένων και δε θίγει κανένα από τα δικαιώματα που υφίστανται στο περιεχόμενο αυτό”. Δεν θα πρέπει δηλαδή να συγχέεται το πρόσωπο του δημιουργού της βάσης δεδομένων με το πρόσωπο ή τα πρόσωπα των έργων που περιλαμβάνονται στην βάση, όπως επίσης και τα δικαιώματα επί των έργων μέσα σε αυτή. Οι δημιουργοί των έργων που αποτελούν περιεχόμενο της βάσης δεδομένων, απολαμβάνουν τα δικαιώματα τους ανεξάρτητα από τα δικαιώματα του δημιουργού ή κατασκευαστή της βάσης.

Η βάση δεδομένων προστατεύεται με το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας, εφόσον παρουσιάζει πρωτοτυπία, όταν δηλαδή τηρούνται οι προϋποθέσεις που αναφέρονται ανωτέρω (βλ. ανωτέρω κεφ. 2.2.γ.). Συνεπώς, προκειμένου μία βάση δεδομένων να προστατευτεί με βάση τις διατάξεις της πνευματικής ιδιοκτησίας, θα πρέπει να παρουσιάζει μία δημιουργικότητα και μία ατομικότητα όσον αφορά τη δομή της και όχι το περιεχόμενο το ίδιο, το οποίο θεωρητικά μπορεί να υπάρξει και σε άλλη βάση δεδομένων, όχι όμως αυτούσιο¹⁴⁷. Η ιδιαιτερότητα που υπάρχει στις βάσεις δεδομένων έγκειται στο ότι, σε περίπτωση που δεν συντρέχει η προϋπόθεση της πρωτοτυπίας, δεν χάνεται αυτόματα η δυνατότητα προστασίας του έργου αυτού. Η προστασία, σε αυτή την περίπτωση, καθίσταται δυνατή με βάση το ιδιαίτερο (*sui generis*) δικαίωμα του κατασκευαστή της βάσης δεδομένων¹⁴⁸, το οποίο θέτει ως μοναδική προϋπόθεση την ουσιώδη επένδυση του κατασκευαστή της βάσης δεδομένων με τη δημιουργία της.

¹⁴⁷ Βλ. Ειρ. Σταματούδη, ό.π., σελ. 72

¹⁴⁸ Βλ. άρθρο 45^α ν.2121/93 και άρθρο 7 Οδηγίας 96/9

Πέραν των διατάξεων της πνευματικής ιδιοκτησίας, οι βάσεις δεδομένων μπορούν να προστατευθούν και βάσει των διατάξεων περί αθέμιτου ανταγωνισμού (ν. 146/1914), σύμφωνα με τα άρθρα 16-18, για την προστασία των εμπορικών και βιομηχανικών απορρήτων, όπως ισχύει και για τα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών (βλ. ανωτέρω κεφάλαιο 3.3.).

Όσον αφορά τις διεθνείς πηγές της πνευματικής ιδιοκτησίας, η Συμφωνία TRIPS προβλέπει στο άρθρο 10 παρ. 2 την προστασία των συλλογών δεδομένων ή άλλου υλικού, όταν λόγω της επιλογής ή της διαρρύθμισης των περιεχομένων τους αποτελούν πνευματικές δημιουργίες¹⁴⁹. Επιπρόσθετα, η Διεθνής Σύμβαση της Βέρνης προβλέπει την προστασία των συλλογών λογοτεχνικών ή καλλιτεχνικών έργων που με την επιλογή και τη διαρρύθμιση της ύλης τους αποτελούν πνευματικά δημιουργήματα¹⁵⁰.

4.3. Υποκείμενο του δικαιώματος

Σύμφωνα με το άρθρο 4 της ανωτέρω κοινοτικής οδηγίας, υποκείμενο προστασίας του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας είναι ο δημιουργός της, το φυσικό πρόσωπο δηλαδή που δημιούργησε τη βάση. Δημιουργός της βάσης μπορεί να θεωρηθεί και ομάδα φυσικών προσώπων, όταν πρόκειται για σύνθετα έργα, έργα συνεργασίας. Στην ελληνική έννομη τάξη δεν υπάρχει ειδική διάταξη για το υποκείμενο των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας της βάσης δεδομένων, συνεπώς εφαρμόζονται οι γενικές διατάξεις των άρθρων 6 και 7 του ν. 2121/93. Αρχικός δικαιούχος και δημιουργός ή δημιουργοί της βάσης δεδομένων μπορούν να είναι μόνο φυσικά πρόσωπα, ενώ η κτήση των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας από νομικό πρόσωπο μπορεί να γίνει μόνο δευτερογενώς¹⁵¹.

Στην περίπτωση που μία βάση δεδομένων θεωρηθεί συλλογικό έργο, ως αρχικός δικαιούχος αναγνωρίζεται το φυσικό πρόσωπο το οποίο έχει συντονίσει και διευθύνει τη δημιουργική σύντευξη των περισσότερων αυτοτελών συμβολών στο συλλογικό πνευματικό δημιούργημα. Επειδή ακριβώς το έργο μίας βάσης δεδομένων είναι αρκετά πολυσύνθετο, είναι λογικό ότι στην

¹⁴⁹ Βλ. Ι.Ιγγλεζάκη, Δικαιο Πληροφορικής, 2018, σελ. 52

¹⁵⁰ Βλ. άρθρο 2 παρ. 5

¹⁵¹ Βλ. Δ. Καλλινίκου, ό.π., σελ. 63

πλειοψηφία τους, οι βάσεις δεδομένων δημιουργούνται από περισσότερα πρόσωπα. Στις περιπτώσεις αυτές εφαρμόζονται οι διατάξεις για τα συλλογικά έργα¹⁵². Στην σπανιότερη περίπτωση, στην οποία μία βάση δεδομένων θα προστατευτεί ως έργο συνεργασίας, όταν δηλαδή περισσότερα φυσικά πρόσωπα θα έχουν αναλάβει από ένα κομμάτι της δημιουργίας του έργου, χωρίς την εποπτεία και τον συντονισμό κάποιου τρίτου, οι συνδημιουργοί της βάσης δεδομένων, θα γίνουν συνδικαιούχοι κατά ίσα μέρη, ενώ συμπληρωματικά θα εφαρμόζονται οι διατάξεις του ΑΚ για την κοινωνία και τη συγκυριότητα¹⁵³. Ωστόσο σε μία τέτοια περίπτωση, η διαχείριση και η εκμετάλλευση της βάσης δεδομένων θα αποτελεί δύσκολη υπόθεση, καθώς η σύμπραξη μεγάλου αριθμού ατόμων, χωρίς τη γενικότερη εποπτεία και οργάνωσή τους υπό την ύπαρξη ενός προσώπου θα προκαλέσει, πιθανότατα, δυσκολίες πρακτικές και τεχνικές.

4.4. Διάρκεια προστασίας

Η διάρκεια προστασίας των πρωτότυπων βάσεων δεδομένων είναι κοινή για όλα τα κράτη-μέλη της Ε.Ε. μετά τη ψήφιση της Κοινοτικής Οδηγίας 93/98/ΕΚ της 29ης Οκτωβρίου 1993 για την εναρμόνιση της διάρκειας προστασίας του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας και περιλαμβάνει όλη τη διάρκεια της ζωής του δημιουργού και τη χρονική διάρκεια των εβδομήντα (70) ετών μετά το θάνατό του ή στην περίπτωση των έργων συνεργασίας, το θάνατο του τελευταίου επιζώντος από τους συνδημιουργούς. Το αυτό ορίζει και ο ν.2121/93, στο άρθρο 29 παρ. 1.

Στην πράξη όμως, σύγχυση θα μπορούσε να προκληθεί όσον αφορά το χρονικό σημείο έναρξης της προστασίας, τόσο λόγω της πληθώρας των προσώπων που ενδέχεται να διεκδικούν την “ταμπέλα” του δημιουργού, όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, όσο και εξαιτίας των λειτουργικών ιδιαιτεροτήτων των σύγχρονων βάσεων δεδομένων, οι οποίες συνηθίζεται να ανανεώνονται, να τροποποιούνται και να τυγχάνουν επεξεργασίας γενικότερα αρκετές φορές (αλλαγή του συστήματος εύρεσης και αναζήτησης των πληροφοριών, αλλαγές στις βασικές θεματικές ενότητες). Στην Οδηγία 93/98 ορίζεται ότι χρονικό σημείο έναρξης αποτελεί το γενεσιουργό

¹⁵² Βλ. Lamy Droit des médias et de la communication, 2000, etude 136, Les bases de données, no 136-42, Τατιάνα-Ελένη Συνοδινού, Η νομική προστασία των βάσεων δεδομένων, 2003, σελ. 181 και τις εκεί παραπομπές

¹⁵³ Βλ. Γ. Κουμάντο, Πνευματική Ιδιοκτησία, ό.π., σελ. 169

γεγονός, η ολοκλήρωση δηλαδή της δημιουργίας μίας βάσης δεδομένων, παρά το γεγονός ότι η διάρκεια προστασίας υπολογίζεται με αφετηρία την 1η Ιανουαρίου που έπεται του έτους της ολοκλήρωσης αυτής.

Σε αυτό ακριβώς το σημείο, έχουν υπάρξει αντιπαραθέσεις, καθώς είναι δύσκολο να καθοριστεί με ακρίβεια πότε έχει ολοκληρωθεί η δημιουργία μίας βάσης δεδομένων, καθώς είναι απόλυτα λογικό και σύνηθες να λαμβάνουν χώρα συνεχείς τροποποιήσεις και μεταβολές επί μίας βάσης δεδομένων¹⁵⁴. Οι αντιπαραθέσεις αυτές, ωστόσο, δεν θα έπρεπε να έχουν μεγάλη σημασία, καθώς το γενεσιουργό γεγονός και συνεπώς η έναρξη της προστασίας της βάσης δεδομένων θα πρέπει να θεωρείται η στιγμή εκείνη κατά την οποία μία βάση δεδομένων ολοκληρώνεται στοιχειωδώς, σύμφωνα με τα εννοιολογικά χαρακτηριστικά του ορισμού της Οδηγίας. Εφόσον λοιπόν μία βάση, όταν ολοκληρωθεί, έχει διευθετηθεί με πρωτότυπο τρόπο, θα προστατεύεται, ενώ κάθε μεταγενέστερη μεταβολή της θα μπορεί ενδεχομένως να δικαιολογεί νέα δημιουργία, με νέο χρονικό σημείο έναρξης της προστασίας¹⁵⁵.

4.5. Προστασία με την πνευματική ιδιοκτησία - Προϋποθέσεις προστασίας

Ένα έργο βάσης δεδομένων πρέπει να πληροί τις βασικές προϋποθέσεις του νόμου, όπως αυτές έχουν αναλυθεί ανωτέρω. Το κριτήριο της πρωτοτυπίας της βάσης δεδομένων έγκειται στην επιλογή ή διευθέτηση του περιεχομένου της και όχι στο ίδιο το περιεχόμενο της. Η ιδιαιτερότητα μιας βάσης δεδομένων έγκειται στο ότι περιέχει και άλλα έργα, τα οποία αποτελούν το περιεχόμενό της. Για την προστασία της ίδιας της βάσης δεν ενδιαφέρει το νομοθέτη η πρωτοτυπία του περιεχομένου, ούτε αν αυτά τα έργα που περιλαμβάνονται στη βάση πληρούν τα κριτήρια του ν. 2121/93, ενώ πρέπει να γίνει και διάκριση μεταξύ του δικαιούχου της βάσης δεδομένων και του δικαιούχου - δημιουργού του έργου που αποτελεί το περιεχόμενο της βάσης.

Η πρωτοτυπία της βάσης δεδομένων δεν αναλύεται περαιτέρω στην Οδηγία 96/9. Θεωρείται ως πρωτότυπη μία βάση όταν περιέχει μία δημιουργική επιλογή του περιεχομένου ή μία πρωτότυπη διευθέτηση και όχι για παράδειγμα μία διάταξη με βάση αλφαβητική ή αριθμητική

¹⁵⁴ Βλ. Τατιάνα-Ελένη Συνοδινού, Νομική Προστασία των βάσεων δεδομένων, 2003, σελ. 186

¹⁵⁵ Βλ. Τατιάνα-Ελένη Συνοδινού, ό.π., σελ. 187

σειρά¹⁵⁶, ενώ επίσης έχει κριθεί νομολογιακά ότι δεν αποτελεί βάση δεδομένων ένα ευρετήριο δρόμων, οικοδομών, τετραγώνων με τους απαιτούμενους ανάλογους συντελεστές εμπορικότητας σχεδόν όλων των πόλεων της Ελλάδας. Κατά την κρίση του Δικαστηρίου, η βάση δεδομένων θα πρέπει να υπέρκειται ενός ελάχιστα αποδεκτού ορίου ή να εμφανίζει μία ατομικότητα που να αντικατοπτρίζει την πνευματική εργασία του δημιουργού και δεν περιορίζεται στην αυτούσια παράθεση στοιχείων και αριθμών¹⁵⁷. Δεδομένου ότι πολλές βάσεις δεδομένων δεν μπορούν να χαρακτηρίζονται από αυτή την πρωτοτυπία, η Οδηγία εισήγαγε την προστασία όσων βάσεων δεν μπορούν να προστατευθούν ως έργα λόγου, τέχνης ή επιστήμης βάσει πρωτοτυπίας, με το δικαίωμα *sui generis* του άρθρου 45Α ν. 2121/93.

Το ζήτημα της πρωτοτυπίας μίας βάσης δεδομένων έχει κριθεί και στο ΔΕΕ, κατά το οποίο, αναγκαίο κριτήριο για την πρωτοτυπία της βάσης είναι και η δημιουργική ελευθερία του δημιουργού της βάσης δεδομένων, να διαρθρώνεται δηλαδή το περιεχόμενο της βάσης με τρόπο που να διαφαίνεται η ελεύθερη και δημιουργική επιλογή του δημιουργού της¹⁵⁸. Έχει κριθεί δηλαδή ότι το κριτήριο της πρωτοτυπίας δεν πληρούται όταν η δημιουργία της βάσης δεδομένων υπαγορεύεται από τεχνικές εκτιμήσεις, κανόνες ή δεσμεύσεις που δεν αφήνουν περιθώριο στην δημιουργική ελευθερία.

4.6. Το δικαίωμα εκμετάλλευσης της βάσης δεδομένων

4.6.i. Εξουσία αναπαραγωγής

Τα δικαιώματα και τις εξουσίες που απολαμβάνει ο δημιουργός κάθε πνευματικού έργου, απολαμβάνει και ο δημιουργός της βάσης δεδομένων. Τα δικαιώματα αυτά παρατίθενται στο άρθρο 3 παρ. 3 του ν. 2121/93, όπως αυτό ενσωμάτωσε το άρθρο 5 της Οδηγίας. Η βασικότερη ίσως εξουσία που απολαμβάνει ένας δημιουργός, στην προκειμένη περίπτωση ο δημιουργός της βάσης δεδομένων είναι η εξουσία αναπαραγωγής, η οποία, όπως ορίστηκε στην Κοινοτική

¹⁵⁶ Βλ. Μαρίνο, ΔΕΕ 1997, ό.π. σελ. 130, Ι. Σχινά, Η βάση δεδομένων ως αντικείμενο πνευματικής ιδιοκτησίας, ΕΛΛΔνη 1996, σελ. 1216

¹⁵⁷ Βλ. ΜΠρΑΘ 14106/1995, Ι. Ιγγλεζάκη, Δίκαιο Πληροφορικής, 3η έκδοση 2018, σελ. 55

¹⁵⁸ Βλ. ΔΕΕ υπόθεση C-444/02 Fixtures Marketing Ltd, ΔΕΕ υπόθεση C-604/10 Football Dataco Ltd

Οδηγία, περιλαμβάνει τόσο την πράξη εγγραφής, την πρώτη ενσωμάτωση της βάσης δεδομένων, όσο και την παραγωγή αντιτύπων με βάση την εγγραφή. Ο δημιουργός έχει την εξουσία να απαγορεύει τόσο τη διαρκή όσο και την προσωρινή αναπαραγωγή της βάσης, από την ενσωμάτωσή της τελευταίας σε κάποιο αποθηκευτικό μέσο και την αναπαραγωγή της σε ηλεκτρονικό υπολογιστή, μέχρι και την αναπαραγωγή σε προσωρινή μνήμη RAM, σε κρυφή μνήμη cache και γενικότερα κάθε εμφάνισή της σε οθόνη ηλεκτρονικού υπολογιστή.

Πρέπει να τονιστεί όμως ότι οι πράξεις αυτές σε μεγάλο βαθμό αποτελούν επιμέρους προπαρασκευαστικές πράξεις ενέργειες και η άδεια που δίνεται από το δημιουργό της βάσης σε νόμιμο χρήστη της βάσης δεδομένων για τη χρήση της, περιλαμβάνει και τις βοηθητικές πράξεις της φόρτωσης και εμφάνισης της βάσης στην οθόνη του υπολογιστή, ενώ υποστηρίζεται και ότι δεν αποτελούν ιδιαίτερους τρόπους εκμετάλλευσης οι χρήσεις που συνδέονται σε ενότητα διαδικασίας, είτε ως αναγκαίες προπαρασκευαστικές ενέργειες είτε ως φυσικές συνέπειες, με τις αυθύπαρκτες οικονομικές χρήσεις¹⁵⁹.

Η δημιουργία προσωρινών αντιτύπων των έργων, πράξεις δηλαδή χωρίς οικονομική σημασία και συνεπώς χωρίς οικονομική ζημία για το δημιουργό, αποτελεί ανάγκη για τη μετάδοση των δεδομένων στο ψηφιακό περιβάλλον. Συνεπώς, θα ήταν παράλογο να ζητείται κάθε φορά η άδεια του δημιουργού. Το ζήτημα αυτό επιλύει η Οδηγία 2001/29/EK για την εναρμόνιση ορισμένων πτυχών του δικαιώματος του δημιουργού και συγγενικών δικαιωμάτων στην Κοινωνία της πληροφορίας¹⁶⁰. Το άρθρο 5 παρ. 1 (άρθρο 28Α ν. 2121/93) προβλέπει ότι *“εξαιρούνται από το αποκλειστικό δικαίωμα του δημιουργού οι προσωρινές πράξεις αναπαραγωγής, οι οποίες είναι μεταβατικές και παρεπόμενες και οι οποίες αποτελούν αναπόσπαστο και ουσιώδες τμήμα μιας τεχνολογικής μεθόδου, έχουν δε ως αποκλειστικό σκοπό να επιτρέψουν την εντός δικτύου μετάδοση μεταξύ τρίτων μέσω διαμεσολαβητή ή τη νόμιμη χρήση ενός έργου ή άλλου προστατευόμενου αντικειμένου και οι οποίες δεν έχουν καμία ανεξάρτητη οικονομική σημασία”*.

4.6.ii. Εξουσία δημιουργίας παράγωγου έργου

¹⁵⁹ Βλ. Γ. Κουμάντο, Πνευματική Ιδιοκτησία, ό.π. σελ. 213

¹⁶⁰ Η Οδηγία ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη με το άρθρο 81 του ν. 3057/2002 (ΦΕΚ Α, 239/10.10.2002)

Η εξουσία αυτή περιλαμβάνει το δικαίωμα του δημιουργού να επιτρέπει ή να απαγορεύει τη μετάφραση, προσαρμογή, διευθέτηση και οποιαδήποτε άλλη μετατροπή της βάσης δεδομένων και αποτελεί δικαική κατοχύρωση του δικαιώματος δημιουργίας παράγωγου έργου στην περίπτωση των βάσεων δεδομένων¹⁶¹. Οι ανωτέρω πράξεις ενισχύουν την ανταγωνιστικότητα των βάσεων δεδομένων και βελτιώνουν την αποδοτικότητά τους, για το λόγο αυτό υπόκεινται στο αποκλειστικό δικαίωμα του δημιουργού της βάσης δεδομένων. Οι επεμβάσεις αυτές, θα αλλοίωναν το περιεχόμενο της πρωτότυπης βάσης δεδομένων, έστω και με μικρές αλλαγές επί της τελευταίας, όπως η μετάφραση από την αρχική γλώσσα σε μία άλλη, η αλλαγή του τρόπου διάρθρωσης των περιεχομένων ή η προσθήκη νέων περιεχομένων και θα έθιγαν σε μεγάλο βαθμό τα περιουσιακά δικαιώματα του δημιουργού.

4.6.iii. Εξουσία διανομής στο κοινό

Το ανωτέρω δικαίωμα αφορά στην εξουσία του δημιουργού της βάσης δεδομένων να επιλέγει το αν και το πότε το έργο του θα διανεμηθεί και θα γίνει προσιτό στο κοινό. Περιλαμβάνει μία σειρά από πράξεις, όπως η πώληση και η εκμίσθωση. Η ελληνική έννομη τάξη θεωρεί ότι το δικαίωμα θέσης σε κυκλοφορία ή διανομής αναφέρεται αποκλειστικά σε ενσώματα αντικείμενα¹⁶². Ο κοινοτικός νομοθέτης, ωστόσο, παίρνει διαφορετική θέση και συγκεκριμένα στην αιτιολογική σκέψη 31 της Οδηγίας αναφέρει ότι “η προστασία των βάσεων δεδομένων βάσει του δικαιώματος του δημιουργού περιλαμβάνει επίσης τη διάθεση βάσεων δεδομένων υπό άλλη μορφή εκτός της διανομής αντιγράφων”. Μπορεί λοιπόν κανείς να θεωρήσει, διαβάζοντας την Κοινοτική Οδηγία σε συνδυασμό με τις αιτιολογικές σκέψεις ότι το δικαίωμα διανομής περιλαμβάνει και τη διάδοση των βάσεων δεδομένων μέσω του Διαδικτύου. Η αποδοχή αυτής της θέσης όμως θα ερχόταν σε σύγκρουση με το δικαίωμα αναπαραγωγής της βάσης δεδομένων, καθώς θα γινόταν διπλή αναφορά της επιγραμμικής (online) διάδοσης της βάσης δεδομένων, τόσο στην εξουσία διανομής όσο και στην εξουσία αναπαραγωγής και θα μπορούσε να προκαλέσει σύγχυση. Επομένως, ορθότερο είναι να θεωρηθεί ότι η εξουσία διανομής περιλαμβάνει τη διανομή υλικών αντιτύπων σε έντυπη μορφή (CD-ROM), ενώ η διάδοση της βάσης δεδομένων

¹⁶¹ Βλ. Γ. Κουμάντο, ό.π. σελ. 221 επ

¹⁶² Βλ. Λ. Κοτσίρη, Δίκαιο Πνευματικής Ιδιοκτησίας, σελ. 127

επιγραμμικά θέτει σε εφαρμογή την εξουσία παρουσίασης στο κοινό, η οποία ουσιαστικά εμπεριέχει τη ψηφιακή μετάδοση των έργων στο Διαδίκτυο¹⁶³.

Η πρώτη πώληση του αντιγράφου του έργου συνεπάγεται και ανάλωση του δικαιώματος μεταπώλησής του. Αυτό ορίζει το άρθρο 3 παρ.3γ' του ν.2121/93 και συγκεκριμένα *“η πρώτη πώληση αντιγράφου της βάσης δεδομένων στην Κοινότητα από δικαιούχο ή με τη συγκατάθεση του, συνεπάγεται ανάλωση του δικαιώματος μεταπώλησης του εν λόγω αντιγράφου στην Κοινότητα”*. Στις βάσεις δεδομένων, η Οδηγία ρητά εξαιρεί από την εφαρμογή της αρχής της εξάντλησης τρόπους διανομής της βάσης, οι οποίοι *“αποτελούν παροχή υπηρεσιών”*. Ειδικότερα, η εκμίσθωση και ο δημόσιος δανεισμός βάσεων δεδομένων δεν συνεπάγονται εξάντληση του δικαιώματος του δημιουργού.

Σε περίπτωση πώλησης της βάσης δεδομένων, ο νόμιμος αγοραστής μπορεί να την πωλήσει ελεύθερα σε οποιοδήποτε κράτος-μέλος, δεν μπορεί όμως να προβεί στην εκμίσθωση ή στο δανεισμό της, χωρίς την προηγούμενη άδεια του δικαιούχου. Αυτό συμβαίνει σε βάσεις δεδομένων που εμπεριέχονται σε υλικό φορέα εκτός Διαδικτύου. Η διάδοση μίας βάσης δεδομένων online δεν επιφέρει εξάντληση του δικαιώματος διανομής μέσω πώλησης υλικών αντιτύπων, ούτε το αντίστροφο. Στις περιπτώσεις αυτές, ο νόμιμος χρήστης πρέπει να ζητήσει την προηγούμενη άδεια του δημιουργού της βάσης δεδομένων¹⁶⁴.

4.6.iv. Εξουσία παρουσίασης στο κοινό

Η παρουσίαση ενός έργου στο κοινό περιλαμβάνει τις πράξεις εκείνες, με τις οποίες ένα έργο μπορεί να γίνει προσιτό στο κοινό, χωρίς την παραγωγή και κυκλοφορία υλικών αντιγράφων¹⁶⁵. Ο όρος *“παρουσίαση στο κοινό”* δίνεται για πρώτη φορά στην ελληνική νομοθεσία στο άρθρο 3 παρ. 1ε' του ν.2121/93 χωρίς να δίνεται όμως και κάποιος ορισμός¹⁶⁶. Ουσιαστικά

¹⁶³ Βλ. Μ.-Θ. Μαρίνο, Πνευματική Ιδιοκτησία, ό.π. σελ. 163 - Τατιάνα-Ελένη Συνοδινού, ό.π., σελ. 196

¹⁶⁴ Βλ. Τατιάνα-Ελένη Συνοδινού, ό.π. σελ. 197

¹⁶⁵ Βλ. Α. Κοτσίρη, Δίκαιο Πνευματικής Ιδιοκτησίας, ό.π. σελ. 131. - Βλ. Κουμάντο, ό.π. σελ. 229, όπου σύμφωνα με τον ίδιο, ως παρουσίαση στο κοινό πρέπει να θεωρηθεί κάθε ενέργεια που κάνει το έργο προσιτό στο κοινό χωρίς την παραγωγή και κυκλοφορία νέων υλικών υποστρωμάτων

¹⁶⁶ Βλ. Δ. Καλλινίκου, Πνευματική Ιδιοκτησία & Συγγενικά Δικαιώματα, ό.π. σελ. 109

η παρουσίαση στο κοινό περιλαμβάνει την εξουσία ψηφιακής μετάδοσης ή θέσης σε κυκλοφορία στο Διαδίκτυο, η οποία σύμφωνα με την κρατούσα γνώμη δεν εμπίπτει στην εξουσία διανομής, όπως αναφέρθηκε ανωτέρω.

Πριν τη ψήφιση της Οδηγίας 96/9, ο ρόλος του δικαιώματος παρουσίασης στο κοινό στο ψηφιακό περιβάλλον ήταν περιθωριοποιημένος, ίσως και λόγω της όχι και τόσο ραγδαίας εξέλιξης της τεχνολογίας το χρονικό εκείνο διάστημα, ενώ και η ίδια η Οδηγία δεν περιέχει κάποια ειδική αναφορά στην εξουσία διανομής του έργου στο ψηφιακό περιβάλλον, η παρουσίαση στο κοινό θεωρείται ότι περιλαμβάνει και τη διάδοση μίας ηλεκτρονικής βάσης δεδομένων μέσω του Διαδικτύου. Η παρουσίαση ή επίδειξη της βάσης δεδομένων από το νόμιμο χρήστη σε νέο κύκλο προσώπων, που αποτελούν νέο κοινό, απαιτεί την σχετική άδεια του δημιουργού της βάσης.

Η άσκηση της εν λόγω εξουσίας του δημιουργού επικεντρώνεται στην πρωτότυπη δομή και διάρθρωση του περιεχομένου της βάσης δεδομένου, του έργου δηλαδή που προστατεύεται από το νόμο ως πνευματικό δημιούργημα, και όχι το περιεχόμενο της βάσης. Όταν λοιπόν ο χρήστης μίας βάσης δεδομένων εμφανίζει στην οθόνη του υπολογιστή μεμονωμένα στοιχεία της βάσης δεδομένων, κατόπιν αναζήτησης ανάλογα με τις ανάγκες του, και διαδώσει τα συγκεκριμένα περιεχόμενα της βάσης στο ψηφιακό περιβάλλον, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι προβαίνει σε παρουσίαση στο κοινό του προστατευόμενου πληροφοριακού έργου. Από την άλλη, μπορεί να θεωρηθεί ότι γίνεται παρουσίαση στο κοινό αν μεταδίδεται σημαντικό μέρος του περιεχομένου της βάσης, υπό τον όρο ότι η πρωτοτυπία θα αναγνωρισθεί στην επιλογή των περιεχομένων της βάσης¹⁶⁷.

4.7. Εξαιρέσεις από τα δικαιώματα του δημιουργού – Περιορισμοί

Στο άρθρο 6 της Κοινοτικής Οδηγίας 96/9 ορίζονται αναλυτικά οι εξαιρέσεις που τα κράτη-μέλη μπορούν δυνητικά να εισάγουν ως νόμιμους περιορισμούς των δικαιωμάτων του δημιουργού μίας βάσης δεδομένων, με πρωτότυπη επιλογή και διευθέτηση του περιεχομένου της. Ο κοινοτικός νομοθέτης ουσιαστικά αφήνει στη διακριτική ευχέρεια κάθε κράτους-μέλους να ενσωματώσει τις

¹⁶⁷ Βλ. Τατιάνα-Ελένη Συνοδινού, ό.π., σελ. 200

εξαιρέσεις αυτές. Κατά τη μεταφορά και την ενσωμάτωση της Κοινοτικής Οδηγίας, καμία από τις διατάξεις του ανωτέρω άρθρου δεν μεταφέρθηκε, καθώς αυτές, στην πλειοψηφία τους, προϋπήρχαν στον ελληνικό νόμο και ορίζονται στο άρθρο 18 του ν.2121/93.

Στην παράγραφο 3 του ίδιου άρθρου ο κοινοτικός νομοθέτης, επικαλούμενος και τη Σύμβαση της Βέρνης για το δικαίωμα αναπαραγωγής (άρθρο 9 παρ. 2 της Σύμβασης), αναφέρει ότι «το παρόν άρθρο δεν μπορεί να ερμηνευθεί έτσι ώστε να επιτρέπεται η εφαρμογή του κατά τρόπο που προσβάλλει αδικαιολόγητα τα νόμιμα συμφέροντα του δικαιούχου ή έρχεται σε σύγκρουση με τη συνήθη εκμετάλλευση της βάσης δεδομένων»¹⁶⁸. Επιβεβαιώνεται με τη διάταξη αυτή η βασική αρχή του «τεστ των τριών βημάτων», που προβλέπεται από τη Σύμβαση της Βέρνης και επικρατεί στο δίκαιο της Πνευματικής Ιδιοκτησίας. Εξαιρούνται, λοιπόν, όπως αναλύονται κατωτέρω, του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας: i) η αναπαραγωγή της μη ηλεκτρονικής βάσης δεδομένων για ιδιωτική χρήση, ii) η χρήση της βάσης δεδομένων για σκοπούς δημόσιας ασφάλειας ή για τους σκοπούς δημοσίου συμφέροντος (εκπαιδευτικοί σκοποί, διοικητικές ή δικαστικές διαδικασίες).

4.7.i. Αναπαραγωγή μη ηλεκτρονικής βάσης δεδομένων για ιδιωτική χρήση

Ο, ίσως πιο γνωστός και κλασικός, περιορισμός στα δικαιώματα του δημιουργού ενός πνευματικού δημιουργήματος, αυτός της αναπαραγωγής του έργου, χωρίς την άδεια του δημιουργού, για ιδιωτική χρήση, βρίσκει εφαρμογή και στις βάσεις δεδομένων. Έχουν υποστηριχθεί πολλές απόψεις για το τι περιλαμβάνει η ιδιωτική χρήση, καθώς ο νόμος δεν δίνει κάποια επεξήγηση, γίνεται ωστόσο δεκτό ότι ως έννοια περιλαμβάνει την χρήση που γίνεται ατομικά από τον κάτοχο του έργου ή αντιτύπου του ή τη χρήση εντός ενός ιδιωτικού και προσωπικού κύκλου που περιλαμβάνει το στενό κύκλο της οικογένειας και το άμεσο κοινωνικό του περιβάλλον¹⁶⁹, ενώ αντίθετα, η χρήση του στο πλαίσιο επιχείρησης ή υπηρεσίας ή οργανισμού δεν αποτελεί ιδιωτική χρήση¹⁷⁰ και συνεπώς απαιτεί σχετική άδεια από το δημιουργό.

Αξίζει να σημειωθεί ότι ο ν.2121/93 κάνει λόγο για «ιδιωτική χρήση», ενώ η Κοινοτική Οδηγία για «ιδιωτικούς σκοπούς», συνεπώς, ο καθένας θα μπορούσε να ερμηνεύσει διαφορετικά

¹⁶⁸ Βλ. επίσης και άρθρο 18 παρ. 2 ν.2121/93

¹⁶⁹ Βλ. Γ. Κουμάντο, ό.π., σελ. 302, Λ. Κοτσίρης, ό.π. σελ. 183

¹⁷⁰ Βλ. άρθρο 18 παρ. 1 εδάφιο β' ν.2121/93

τους όρους αυτούς, ορθότερο θα είναι, ωστόσο, οι δύο όροι να θεωρηθούν ταυτόσημοι, και αυτό, προκειμένου να αποφευχθούν διαφορετικές, αντίθετες απόψεις, με αποτέλεσμα να «αλλοιωθεί» το νόημα της διάταξης. Επίσης, η Οδηγία ορίζει ότι επιτρέπεται η αναπαραγωγή -για ιδιωτική χρήση- των μη ηλεκτρονικών βάσεων δεδομένων, επομένως, και εξ αντιδιαστολής, προκύπτει ότι δεν επιτρέπεται η αναπαραγωγή των ηλεκτρονικών βάσεων δεδομένων ούτε για ιδιωτική χρήση. Κάτι τέτοιο δεν θεωρούνταν εξαρχής δεδομένο. Και αυτό γιατί δεν υπήρχε καμία πρόβλεψη στον ν.2819/2000, ο οποίος ενσωμάτωσε την Οδηγία 96/9 στην ελληνική έννομη τάξη. Με το άρθρο 81 του ν.3057/2002, ο οποίος ενσωμάτωσε την Οδηγία 2001/29/ΕΟΚ, προστέθηκε στο άρθρο 3 του ν.2121/93 παράγραφος, η οποία αναφέρεται στα δικαιώματα του δημιουργού της βάσης δεδομένων και στην οποία αναφέρεται πλέον ρητά ότι η αναπαραγωγή ηλεκτρονικής βάσης δεδομένων για ιδιωτικούς σκοπούς δεν επιτρέπεται (άρθρο 3 παρ. 4 του ν.2121/93)¹⁷¹.

4.7.ii. Χρήση για λόγους δημοσίου συμφέροντος

Σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 2β' της Κοινοτικής Οδηγίας, τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέπουν περιορισμούς των δικαιωμάτων εκμετάλλευσης, όταν πρόκειται για χρήση αποκλειστικά για εκπαιδευτικούς ή ερευνητικούς σκοπούς, εφόσον πάντοτε αναφέρεται η πηγή, στο βαθμό που η χρήση αυτή δικαιολογείται από τον επιδιωκόμενο μη εμπορικό σκοπό. Αντίστοιχη αναφορά υπήρχε ήδη και στον ελληνικό νόμο 2121/93, στα άρθρα 20 και 21, όπου προβλέπεται η δυνατότητα αναπαραγωγής χωρίς σχετική άδεια του δημιουργού σε εκπαιδευτικά βιβλία διδασκαλίας στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση καθώς και η δυνατότητα αναπαραγωγής άρθρων νομίμως δημοσιευμένων και σύντομων αποσπασμάτων έργου ή τμημάτων σύντομου έργου εφόσον γίνεται αποκλειστικά για τη διδασκαλία ή τις εξετάσεις σε εκπαιδευτικά ιδρύματα και υπό τον όρο ότι υπάρχει ταυτόχρονη ένδειξη της πηγής και των ονομάτων του δημιουργού και του εκδότη. Η νέα Οδηγία 2019/790 τροποποιεί το άρθρο 6 παρ 2β' της Οδηγίας 96/9 ως εξής: *«όταν πρόκειται για χρήση αποκλειστικά για εκπαιδευτικούς ή ερευνητικούς σκοπούς εφόσον πάντοτε αναφέρεται η πηγή, στον βαθμό που η χρήση αυτή δικαιολογείται από τον επιδιωκόμενο μη εμπορικό σκοπό, με την επιφύλαξη των εξαιρέσεων και περιορισμών που*

¹⁷¹ Βλ. Τατιάνα-Ελένη Συνοδινού, ό.π. σελ. 214

προβλέπονται στην Οδηγία (ΕΕ) 2019/790 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου». Η τροποποίηση αυτή έγινε, ώστε να δοθεί η δυνατότητα σε ερευνητικούς οργανισμούς να προβαίνουν σε εξορύξεις κειμένων και δεδομένων (text and data mining) για ανάλυση τους σε ψηφιακή μορφή σε αποτελέσματα επιστημονικής έρευνας. Όσον αφορά τους εκπαιδευτικούς σκοπούς, αυτό συνέβη προκειμένου να επιτραπεί η ψηφιακή χρήση έργων και άλλων αντικειμένων προστασίας χάριν μόνο παραδείγματος κατά τη διδασκαλία και υπό την προϋπόθεση πραγματοποίησης της χρήσης των έργων αυτών υπό την ευθύνη του εκπαιδευτικού ιδρύματος, στις εγκαταστάσεις αυτού ή σε άλλους χώρους ή μέσω ασφαλούς ηλεκτρονικού περιβάλλοντος, στο οποίο έχουν πρόσβαση μόνο οι μαθητές ή οι φοιτητές και το εκπαιδευτικό προσωπικό ενώ επίσης πρέπει να αναφέρεται η πηγή και το όνομα του δημιουργού, εκτός εάν διαπιστωθεί ότι αυτό είναι αδύνατο¹⁷².

Το άρθρο 6 παρ. 2γ' της ως άνω Οδηγίας προβλέπει ότι τα πνευματικά δικαιώματα του δημιουργού μίας βάσης δεδομένων μπορούν να περιορίζονται όταν πρόκειται για χρήση για λόγους δημόσιας ασφάλειας ή για σκοπούς διοικητικής ή δικαστικής διαδικασίας. Παρόμοια πρόβλεψη ορίζεται και στο άρθρο 24 του ν. 2121/93, υπό τον όρο ότι η χρήση γίνεται στο μέτρο που δικαιολογείται από τον επιδιωκόμενο σκοπό, όπως για παράδειγμα κατά τη διάρκεια μίας ακροαματικής διαδικασίας στο δικαστήριο.

4.8. Προστασία με το ειδικής φύσεως (sui generis) δικαίωμα

4.8.i. Γενικές έννοιες

Όπως προελέχθη, εκτός από την προστασία των βάσεων δεδομένων, που αποτελούν πνευματικό δημιούργημα λόγω της επιλογής ή διευθέτησης του περιεχομένου τους, η Κοινοτική Οδηγία εισήγαγε μία καινοτομία και προβλέπει ακόμα ένα είδος βάσεων δεδομένων που τυγχάνει προστασίας. Για να προστατευθούν οι βάσεις δεδομένων, οι οποίες δεν χαρακτηρίζονται από την επαρκή πρωτοτυπία που ορίζεται στο νόμο, πρέπει η βάση δεδομένων και η επιλογή του περιεχομένου της να χαρακτηρίζεται από μία ουσιώδη ποιοτική ή ποσοτική επένδυση. Σκοπός του

¹⁷² Βλ. άρθρα 3-5 Οδηγίας (ΕΕ) 2019/790

εν λόγω δικαιώματος ήταν και η προστασία έναντι του «παρασιτικού ανταγωνισμού», η θεμελίωση της οποίας στο δίκαιο του ανταγωνισμού είναι δυσχερής, καθώς δεν υπάρχει εναρμονισμένη νομοθεσία για τον αθέμιτο ανταγωνισμό στα κράτη μέλη¹⁷³. Δικαιούχος αυτού του δικαιώματος «ειδικής φύσης» (sui generis), όπως χαρακτηρίζεται, δεν είναι ο δημιουργός της βάσης δεδομένων, αλλά ο κατασκευαστής της. Το νέο αυτό δικαίωμα ορίζεται στο Κεφάλαιο III της Οδηγίας 96/9 (άρθρα 7-11), ενώ στο ν. 2121/93 προβλέπεται στο άρθρο 45^A.

Το δικαίωμα ειδικής φύσης φαίνεται να διαφοροποιείται σημαντικά από τις διατάξεις και το νόημα της πνευματικής ιδιοκτησίας. Και αυτό, διότι στην συγκεκριμένη περίπτωση δεν υπάρχει αυτή η ανθρωποκεντρική προσέγγιση, ο στενός δεσμός μεταξύ φυσικού προσώπου-δημιουργού και του έργου του, ενώ απουσιάζει και η σημαντική προϋπόθεση της πρωτοτυπίας του έργου, η οποία διαφοροποιεί το ένα έργο από το άλλο, προσδίδοντας του μία ατομικότητα. Αντιθέτως, η προστασία με αυτό το δικαίωμα έρχεται για να προστατεύσει και να παραινέσει σε περισσότερες επενδύσεις¹⁷⁴ χορηγώντας στον δικαιούχο του ένα «ιδιοκτησιακό δικαίωμα»¹⁷⁵.

Οι διατάξεις της Κοινοτικής Οδηγίας 96/9/ΕΟΚ που προβλέπουν ειδικότερα το sui generis δικαίωμα και μεταφέρθηκαν στην ελληνική έννομη τάξη με το ν.2819/2000. Στο ν.2121/93 προβλέπεται στο άρθρο 45^A και ειδικότερα αναφέρει ότι: «ο κατασκευαστής μίας βάσης δεδομένων έχει το δικαίωμα να απαγορεύει την εξαγωγή ή/και επαναχρησιμοποίηση του συνόλου ή ουσιώδους μέρους του περιεχομένου της βάσης δεδομένων, αξιολογούμενου ποιοτικά ή ποσοτικά, εφόσον η απόκτηση, ο έλεγχος ή η παρουσίαση του περιεχομένου της βάσης δεδομένων καταδεικνύουν ουσιώδη ποιοτική ή ποσοτική επένδυση».

Η καινοτομία του αντικειμένου εν γένει και ειδικότερα του sui generis δικαιώματος (κατά το χρονικό σημείο έκδοσης της Οδηγίας) απαιτούσε την διασαφήνιση ορισμένων σημαντικών εννοιών του δικαιώματος, όπως για παράδειγμα του κατασκευαστή και της ουσιώδους ποσοτικής ή ποιοτικής επένδυσης.

α) Η έννοια του κατασκευαστή της βάσης δεδομένων

¹⁷³ Βλ. αιτιολογική σκέψη 6 της Οδηγίας 96/9 – Ι. Ιγγλεζάκη, ό.π. σελ. 60

¹⁷⁴ Που ήταν και ο αρχικός σκοπός έκδοσης της Οδηγίας

¹⁷⁵ Βλ. Τατιάνα-Ελένη Συνοδινοπού, ό.π. σελ. 267-268

Ως κατασκευαστής της βάσης δεδομένων ορίζεται το φυσικό ή νομικό πρόσωπο που λαμβάνει την πρωτοβουλία και επωμίζεται τον κίνδυνο των επενδύσεων, ενώ με το δικαίωμα ειδικής φύσης επιδιώκεται η προστασία των επενδύσεων στην απόκτηση, επαλήθευση ή παρουσίαση του περιεχομένου μίας βάσης δεδομένων, ανεξάρτητα αν αυτό έχει επιλεγεί με πρωτότυπο τρόπο¹⁷⁶. Ο όρος του κατασκευαστή διαφοροποιείται σημαντικά από αυτόν του δημιουργού, καθώς στην περίπτωση του πρώτου δεν απαιτείται καμία δημιουργική συμβολή ή πνευματική εργασία ή να εμφανίζεται στο έργο η προσωπικότητα του. Η έννοια του κατασκευαστή είναι πιο «εμπορική», κάτι που γίνεται αντιληπτό από τον ορισμό της έννοιας, καθώς κατασκευαστής μπορεί να είναι και νομικό πρόσωπο. Ουσιαστικά, κατασκευαστής είναι το πρόσωπο που λαμβάνει την απόφαση της επένδυσης και ταυτόχρονα αναλαμβάνει και τον κίνδυνο αυτής.

Το φυσικό ή νομικό πρόσωπο που τεκμαίρεται ως κατασκευαστής μίας βάσης δεδομένων πρέπει σωρευτικά να αναλαμβάνει την πρωτοβουλία και τον κίνδυνο της επένδυσης αυτής¹⁷⁷. Το πρόσωπο που αναλαμβάνει την πρωτοβουλία και κινεί τα νήματα όσον αφορά την επένδυση, λαμβάνει ταυτόχρονα και τον κίνδυνο της συγκεκριμένης πράξης, είτε αυτός είναι επιχειρηματικός είτε όχι (π.χ. κίνδυνος δημιουργίας παθητικού, πλημμελής λειτουργία της βάσης, παροχή ανακριβών ειδήσεων)¹⁷⁸.

β) η ουσιώδης ποσοτική ή ποιοτική επένδυση

Ουσιαστική και ιδιαίτερα σημαντική έννοια για την προστασία μίας βάσης δεδομένων με βάση το *sui generis* δικαίωμα αποτελεί η ουσιώδης επένδυση, είτε με ποσοτικά είτε με ποιοτικά κριτήρια. Όπως και οι περισσότερες έννοιες στο νέο αυτό δικαίωμα, η έννοια της ουσιώδους ποσοτικής ή ποιοτικής επένδυσης δεν ορίζεται στην Κοινοτική Οδηγία. Στην αιτιολογική σκέψη 7 γίνεται λόγος για «επένδυση σημαντικών ανθρώπινων, τεχνικών και οικονομικών πόρων».

¹⁷⁶ Βλ. αιτιολογική σκέψη 40 Οδηγίας 96/9

¹⁷⁷ Βλ. Chalton S., *The Copyright Rights in databases regulations 1997: Some Outstanding Issues on Implementation of the Database Directive, 1998* (5), p. 181

¹⁷⁸ Βλ. Τατιάνα-Ελένη Συνοδινού, *ό.π.* σελ. 274 και τις εκεί παραπομπές

Πρέπει να γίνει δεκτό ότι η επένδυση του κατασκευαστή είναι μία ευρεία έννοια και θα πρέπει να περιλαμβάνει και το κριτήριο του «sweat of the brow», που επικρατεί στις Η.Π.Α¹⁷⁹.

Η έννοια της ουσιώδους επένδυσης αποτέλεσε ζήτημα στη νομολογία του ΔΕΚ στην υπόθεση Fixtures Marketing Ltd (βλ. ανωτέρω κεφ. 4.2.), στην οποία το Δικαστήριο έκρινε ότι ως ουσιώδης επένδυση νοείται «ως δηλούσα τα μέσα που χρησιμοποιούνται για την αναζήτηση υφιστάμενων στοιχείων και τη συγκέντρωση τους στη βάση», ενώ εξαιρούνται τα μέσα που χρησιμοποιούνται για τη δημιουργία ανεξάρτητων στοιχείων. Δεν περιλαμβάνονται λοιπόν, σύμφωνα με την ανωτέρω απόφαση, οι επενδύσεις που καταβάλλονται για τη δημιουργία στοιχείων που συνιστούν το περιεχόμενο μίας βάσης δεδομένων, καθ' ότι η δημιουργία των δεδομένων θεωρείται ως προπαρασκευαστική διαδικασία της κατασκευής της βάσης δεδομένων, συνεπώς δεν λαμβάνονται υπόψη οι τυχόν ποσοτικές ή ποιοτικές επενδύσεις¹⁸⁰.

Η ουσιώδης επένδυση πρέπει να αφορά αποκλειστικά κάποιο από τα στάδια δημιουργίας της βάσης δεδομένων (συλλογή, παρουσίαση δεδομένων, περιεχομένου). Θα πρέπει επίσης η επένδυση να εντάσσεται στις βασικές δραστηριότητες του κατασκευαστή. Κατά μία άποψη, σε περίπτωση που η βάση δεδομένων έχει δημιουργηθεί για σκοπό διαφορετικό από την εμπορική της εκμετάλλευση, όπως, για παράδειγμα, για κάποια άλλη βασική δραστηριότητα του κατασκευαστή (επιδίωξη εσωτερικής αποτελεσματικότητας της επιχείρησής του), δεν θα πρέπει να χορηγηθεί το δικαίωμα ειδικής φύσης, καθώς η ουσιώδης επένδυση πρέπει να έχει, μεταξύ άλλων, ως σκοπό την ανάπτυξη της βιομηχανίας των βάσεων δεδομένων¹⁸¹. Έχει κριθεί νομολογιακά ότι δεν μπορεί να διαπιστωθεί ουσιώδης επένδυση σε ιστοσελίδα, η οποία δημιούργησε μία βάση δεδομένων με περιεχόμενο τους τίτλους και τις επικεφαλίδες της έντυπης έκδοσης ημερήσιας εφημερίδας, αφού η επιλογή και η δημιουργία των καταλόγων με τους τίτλους που τοποθετούνται στην ιστοσελίδα αποτελούν δευτερεύουσα δραστηριότητα για την κατασκευάστρια εκδοτική επιχείρηση, ενώ επίσης δεν μπορεί να διαπιστωθεί ουσιώδης επένδυση ανθρώπινων πόρων, όταν η επιχείρηση απασχολούσε επτά άτομα για την κατασκευή και

¹⁷⁹ Βλ. ανωτέρω κεφάλαιο 2.1.ii.γ. για την πρωτοτυπία των έργων, Τατιάνα-Ελένη Συνοδινού, ό.π. σελ. 282 και τις εκεί παραπομπές.

¹⁸⁰ Βλ.Ι. Ιγγλεζάκη, ό.π. σελ. 61 – Δ. Καλλινίκου, ό.π. σελ. 81

¹⁸¹ Βλ. Van Eechoud M.M., Noot bij Pres, Den Haag 12 september 2000 (NVM./ De Telegraaf), Mediaforum 2000-11/12.76

λειτουργία της ιστοσελίδας, καθώς ο αριθμός αυτός κρίθηκε αισθητά μικρός και επουσιώδης σε σχέση με τον συνολικό αριθμό εργαζομένων στην έντυπη έκδοση¹⁸².

Επιπρόσθετα, έχει κριθεί ότι η συγκέντρωση χαρτογραφικών και κυνηγετικών πληροφοριών, ο έλεγχος της ακρίβειας τους, η οργάνωση και η διευθέτηση τους απαιτεί ιδιαίτερη προσπάθεια, κοπιαστική και χρονοβόρα εργασία, λόγω του πλήθους των πληροφοριών από πολλές και διαφορετικές πηγές, της έρευνας που απαιτείται για τη διασταύρωση της αξιοπιστίας τους και της συνεχούς ενημέρωσης τους και της ανάγκης της επιλογής και οργάνωσης-διευθέτησης των πιο σημαντικών πληροφοριών. Έτσι, η αναζήτηση και η συγκέντρωση των πληροφοριών που συγκροτούν τους κυνηγετικούς χάρτες, ο έλεγχος της ακρίβειας τους και η παρουσίαση τους καταδεικνύουν ουσιώδη επένδυση του προσώπου, δυνάμενη να δικαιολογήσει το ευεργέτημα προστασίας βάσει του ειδικής φύσεως (suí generis) δικαιώματος του κατασκευαστή βάσης δεδομένων του άρθρου 45Α του Ν 2121/1993, ακόμη και αν δεν ανέλαβε ο κατασκευαστής της βάσης τον επιχειρηματικό κίνδυνο, από οικονομική άποψη, ανέλαβε ωστόσο τον κίνδυνο παροχής ανακριβών πληροφοριών σχετικά με τους κυνηγετικούς χάρτες (245/2013 Εφετείο Λάρισας, 1051/2015 ΑΠ, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ).

ii) Εξουσίες του κατασκευαστή της βάσης δεδομένων

Η προστασία με το ειδικής φύσης δικαίωμα παρέχει στον κατασκευαστή δύο διαφορετικά και μεταξύ τους ανεξάρτητα δικαιώματα. Συγκεκριμένα ορίζεται στο άρθρο 45^Α ότι ο κατασκευαστής έχει το δικαίωμα να απαγορεύει την εξαγωγή ή/και την επαναχρησιμοποίηση του συνόλου ή ουσιώδους μέρους του περιεχομένου της βάσης δεδομένων. Ως εξαγωγή θεωρείται η μόνιμη ή προσωρινή μεταφορά του συνόλου ή ουσιώδους μέρους του περιεχομένου της βάσης δεδομένων σε άλλον υλικό φορέα με οποιοδήποτε μέσο ή με οποιαδήποτε μορφή, ενώ ως επαναχρησιμοποίηση νοείται η κάθε μορφής διάθεση στο κοινό του συνόλου ή ουσιώδους μέρους του περιεχομένου της βάσης με διανομή αντιγράφων, εκμίσθωση ή μετάδοση. Φαίνεται λοιπόν με

¹⁸² District Court of Rotterdam, August 22, 2000, Algemeen Dagblad a.o. v. Eureka Internetdiensten V.O.F., Mediaforum 2000, no. 10.344

μία πρώτη ματιά ότι οι δύο αυτές έννοιες ομοιάζουν με αυτές της αναπαραγωγής και της παρουσίας στο κοινό αντίστοιχα¹⁸³, ωστόσο δεν απαντώνται και δεν ταυτίζονται ορολογικά με καμία από τις αναγνωρισμένες στον πνευματικό δημιουργό περιουσιακής φύσης εξουσίες¹⁸⁴. Και οι δύο έννοιες αφορούν ουσιώδες μέρος του περιεχομένου της βάσης δεδομένων, προστατεύουν λοιπόν τον κατασκευαστή από την προσπάθεια ιδιοποίησης της βάσης δεδομένων από τρίτους και όχι από την απλή χρήση επουσιώδους μέρους του περιεχομένου. Η απαρίθμηση των εξουσιών του κατασκευαστή της βάσης δεδομένων είναι αποκλειστική¹⁸⁵, συνεπώς γίνεται αντιληπτό ότι ο κατασκευαστής βάσης δεδομένων δεν απολαμβάνει κανένα από τα ηθικά δικαιώματα του πνευματικού δημιουργού, κάτι το οποίο έχει λογική βάση, καθώς ο κατασκευαστής δεν έχει στενή σχέση με το δημιούργημα του.

Η απαγόρευση της εξαγωγής ή επαναχρησιμοποίησης αφορά «το σύνολο ή ουσιώδες μέρος του περιεχομένου». Και αν η ερμηνεία του «συνόλου» είναι απλή, κάτι τέτοιο δεν μπορεί να διαπιστωθεί και για την έννοια του ουσιώδους περιεχομένου, καθώς δεν διευκρινίζεται στην Οδηγία, ούτε στο ν. 2121/93, συνεπώς η ερμηνεία του πρέπει να προκύψει από τη νομολογία. Έτσι η απόφαση C-203/2002 του ΔΕΚ αναφέρει ότι το ουσιώδες περιεχόμενο αναφέρεται στην ποσοτική αξιολόγηση, στον όγκο των δεδομένων της βάσης δεδομένων που έχουν εξαχθεί ή επαναχρησιμοποιηθεί και πρέπει να αξιολογείται σε σχέση με τον συνολικό όγκο του περιεχομένου της βάσης, γίνεται λοιπόν με αντικειμενικούς όρους και ποσοτικά μεγέθη¹⁸⁶.

Όσον αφορά την εξαγωγή, η μεταφορά μπορεί να είναι μόνιμη ή προσωρινή, σε σταθερό φορέα (χαρτί, δίσκο κλπ.) ή σε μη σταθερό φορέα (προσωρινή μνήμη RAM ή κρυφή μνήμη cache). Επίσης στην έννοια της εξαγωγής εμπίπτει η εμφάνιση στην οθόνη (display) και το «κατέβασμα» αρχείων (downloading)¹⁸⁷. Ένας hacker, ο οποίος αποκτά πρόσβαση σε μία ηλεκτρονική βάση δεδομένων και πραγματοποιεί μία μεταφορά ενός μέρους του περιεχομένου της βάσης, δεν φαίνεται να πραγματοποιεί την «εξαγωγή», όπως αυτή αναφέρεται στο άρθρο 45^Α. Αυτό ισχύει, υπό την προϋπόθεση ότι η πράξη αυτή εκτελείται μεμονωμένα, καθώς δεν φαίνεται

¹⁸³ G. Koumantos, *Les bases de donnees dans la directive Communautaire*, σελ. 121

¹⁸⁴ Βλ. Ι. Ιγγλεζάκη, *ΕπισκεΔ*, 2008, σελ. 992 επ.

¹⁸⁵ Βλ. Μ.-Θ. Μαρίνο, *ΔΕΕ* 1997, σελ. 132

¹⁸⁶ Βλ. Τατιάνα-Ελένη Συνοδινού, *Ερμ. Ν. 2121/1993, άρθρο 45^Α, ΔΙΜΕΕ*, 2005, σελ. 69

¹⁸⁷ Βλ. Τατιάνα-Ελένη Συνοδινού, *ό.π.* σελ. 313

ότι μπορεί να προκαλέσει σημαντική ζημία στην ουσιώδη επένδυση του κατασκευαστή. Εάν, ωστόσο, η πράξη αυτή πραγματοποιούνται επαναλαμβανόμενα και συστηματικά, θα στοιχειοθετείτο η απαγορευμένη πράξη της εξαγωγής. Σε κάθε περίπτωση, όμως, η πράξη αυτή θα τιμωρείται ποινικά βάσει των άρθρων 370B και 370Γ του Ποινικού Κώδικα¹⁸⁸.

Στο ψηφιακό περιβάλλον ως εξαγωγή θα μπορούσε να θεωρηθεί η χωρίς άδεια ιδιοποίηση των περιεχομένων ξένων ιστότοπων μέσω της δημιουργίας συνδέσμων στα περιεχόμενα αυτά με τις τεχνικές του in-linking, του deep linking και του framing¹⁸⁹, αφού σε αυτές η διεύθυνση της ιστοσελίδας από την οποία προέρχεται το πληροφορικό περιεχόμενο δεν εμφανίζεται στον χρήστη.

Η επαναχρησιμοποίηση του συνόλου ή ουσιώδους μέρους του περιεχομένου της βάσης δεδομένων καλύπτει κάθε μορφή διάθεσης στο κοινό, μέσω της οποίας το περιεχόμενο καθίσταται προσιτό στο κοινό¹⁹⁰. Ο σκοπός της διάταξης είναι ο αποκλεισμός της εφαρμογής της προστασίας sui generis στις περιπτώσεις όπου το σύνολο ή ουσιώδες μέρος του περιεχομένου της βάσης δεδομένων διατίθεται προς χρήση στο κοινό για περιορισμένο χρονικό διάστημα, αλλά όχι για οικονομικό ή εμπορικό όφελος. Ουσιαστικά δηλαδή στοχεύει στην κάλυψη της δράσης των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και των δημόσιων βιβλιοθηκών που θέτουν στη διάθεση μαθητών, σπουδαστών, ερευνητών το περιεχόμενο βάσεων δεδομένων¹⁹¹.

Νομολογιακά, το ΔΕΚ¹⁹² έκρινε ότι σκοπός του νομοθέτη ήταν να προσδώσει ένα ευρύτερο νόημα στις έννοιες της εξαγωγής και της επαναχρησιμοποίησης, καθώς αναφέρονται έννοιες όπως «με οποιοδήποτε μέσο ή υπό οποιαδήποτε μορφή» και «πάσης μορφής διάθεση στο κοινό». Πρέπει λοιπόν οι έννοιες αυτές να αντιστοιχούν σε κάθε πράξη ιδιοποίησης και διάθεσης στο κοινό, που γίνεται χωρίς τη συγκατάθεση του δημιουργού/κατασκευαστή, των αποτελεσμάτων της επένδυσής του, ζημιώνοντας τον με αυτόν τον τρόπο. Η ίδια απόφαση έκρινε ότι απαιτείται συγκατάθεση του κατασκευαστή ακόμα και αν ο ίδιος έχει επιτρέψει την πρόσβαση στο κοινό ή

¹⁸⁸ Βλ. Δ. Κιούπη, Ποινικό Δίκαιο και Internet, 1999

¹⁸⁹ Βλ. Ι. Ιγγλεζάκη, Σύνδεσμοι (links) και πλαίσια (frames). Ζητήματα δικαίου πνευματικής και βιομηχανικής ιδιοκτησίας στο διαδίκτυο, ΕΕυρΔ 2003, σελ. 697 επ.

¹⁹⁰ Βλ. Ι. Ιγγλεζάκη, ό.π. σελ. 62 και τις εκεί παραπομπές.

¹⁹¹ Βλ. Τατιάνα – Ελένη Συνοδινού, ΕΕΕυρΔ, 2006, σελ. 153 επ.

¹⁹² ΔΕΚ Απόφαση της 9-11-2004, C-203/2002, British Horseracing Board vs. William Hill Organisation

αν έχει δώσει άδεια χρήσης της σε έναν ή περισσότερους τρίτους. Το ΔΕΚ, επίσης, σε μετέπειτα απόφασή του¹⁹³ αποφάσισε ότι η έννοια της εξαγωγής καλύπτει κάθε είδους και μορφής ιδιοποίηση των περιεχομένων μίας βάσης δεδομένων χωρίς τη συγκατάθεση του κατασκευαστή, χωρίς να απασχολεί αν τα περιεχόμενα μετά την εξαγωγή είναι διαθέσιμα στη βάση δεδομένων ή όχι, αλλά ούτε και το αν η μεταφορά του περιεχομένου της βάσης και η αντιγραφή αυτού γίνεται με το χέρι ή με τεχνικά μέσα. Δεν ασκεί επιρροή, κατά το Δικαστήριο, το γεγονός ότι τα περιεχόμενα σε μία προστατευόμενη βάση δεδομένων εξετάζονται κριτικά από το πρόσωπο που πραγματοποιεί τη μεταφορά σε άλλη βάση δεδομένων πριν την επιλογή τους, ενώ και ο σκοπός που επιδιώκεται με την πράξη της μεταφοράς είναι αδιάφορος για την εκτίμηση της ύπαρξης απαγορευμένης εξαγωγής. Ακόμη, δηλαδή και αν θεωρηθεί ότι η μεταφορά γίνεται απλώς για να προβληθεί (display) το περιεχόμενο σε μία οθόνη, η πράξη αυτή συνιστά εξαγωγή και συνεπώς απαγορεύεται¹⁹⁴.

iii. Δικαιώματα νόμιμου χρήστη και εξαιρέσεις από το δικαίωμα ειδικής φύσης

Η διάταξη του άρθρου 45^A παρ. 5 του ν. 2121/93, όπως ενσωματώθηκε με το άρθρο 8 της Κοινοτικής Οδηγίας προβλέπει ότι «ο κατασκευαστής βάσης δεδομένων δεν μπορεί να εμποδίσει το νόμιμο χρήστη της βάσης να εξάγει ή/και να επαναχρησιμοποιήσει επουσιώδη μέρη του περιεχομένου της αξιολογούμενα ποιοτικά ή ποσοτικά για οποιονδήποτε σκοπό». Σκοπός της διάταξης είναι η ελεύθερη πρόσβαση στις πληροφορίες, καθώς ο κατασκευαστής της βάσης θα μπορούσε να επιβάλει δυσμενείς όρους, να περιορίσει την πρόσβαση ή να εκμεταλλευθεί οικονομικά και αθέμιτα την ανάγκη χρήσης της βάσης.

¹⁹³ ΔΕΚ απόφαση της 9-10-2008, C-304/2007, Directmedia Publishing GmbH vs. Albert-Ludwigs Universitat Freiburg

¹⁹⁴ Βλ. σκέψεις 29, 37, 44-46 της ως άνω Απόφασης του ΔΕΚ

Από την άλλη, ο νόμιμος χρήστης, εκτός από δικαιώματα, έχει και υποχρεώσεις. Δεν μπορεί να εκτελεί πράξεις που έρχονται σε σύγκρουση με την κανονική εκμετάλλευση της βάσης ή που θίγουν αδικαιολόγητα τα νόμιμα συμφέροντα του κατασκευαστή και δεν μπορεί να προξενεί ζημία στους δικαιούχους του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας ή των συγγενικών δικαιωμάτων για τα έργα που αποτελούν το περιεχόμενο της βάσης δεδομένων.

iv. Εξαιρέσεις από το δικαίωμα ειδικής φύσης

Όπως συμβαίνει στην περίπτωση του δημιουργού μίας βάσης δεδομένων, έτσι και τα δικαιώματα του κατασκευαστή υπόκεινται σε ορισμένους περιορισμούς. Οι περιορισμοί αυτοί που αναφέρονται στην Οδηγία 96/9, καθιερώνονται υπέρ του νόμιμου χρήστη της βάσης δεδομένων¹⁹⁵, ενώ δίνεται η διακριτική ευχέρεια στα κράτη μέλη για το αν θα τους μεταφέρουν στα εσωτερικά δίκαια. Τα κράτη μέλη ωστόσο δεν είχαν τη δυνατότητα να προσθέσουν περαιτέρω περιορισμούς, αφού ο κατάλογος, κατά κρατούσα άποψη, είναι περιοριστικός¹⁹⁶. Στην Οδηγία (άρθρο 9) προβλέπεται ότι τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέπουν ότι ο νόμιμος χρήστης βάσης δεδομένων που έχει τεθεί στη διάθεση του κοινού καθ' οιονδήποτε τρόπο, μπορεί, χωρίς την άδεια του κατασκευαστή της βάσης να εξάγει ή/και να επαναχρησιμοποιεί ουσιώδες μέρος του περιεχομένου της α) όταν πρόκειται για εξαγωγή του περιεχομένου μη ηλεκτρονικής βάσης δεδομένων για ιδιωτικούς σκοπούς, β) όταν πρόκειται για εκπαιδευτικούς ή ερευνητικούς σκοπούς, εφόσον αναφέρεται η πηγή και στο βαθμό που αυτό δικαιολογείται από τον επιδιωκόμενο μη εμπορικό σκοπό και γ) όταν πρόκειται για λόγους δημόσιας ασφάλειας ή για σκοπούς διοικητικής ή δικαστικής διαδικασίας.

Ο Έλληνας νομοθέτης, εκμεταλλευόμενος τη διακριτική ευχέρεια που του παρείχε ο Κοινοτικός νομοθέτης, εισήγαγε δύο εξαιρέσεις/ περιορισμούς στο δικαίωμα *sui generis*. Ειδικότερα, στο ν.2121/93 εισήχθησαν οι υπό β' και γ' περιπτώσεις, όπως αναφέρονται ανωτέρω. Επέλεξε δηλαδή να αφήσει εκτός ρύθμισης και μεταφοράς στην ελληνική έννομη τάξη το

¹⁹⁵ Βλ. Γ. Κουμάντο, ΝοΒ 2002, σελ. 506, ο οποίος υποστηρίζει ότι οι περιορισμοί που τίθενται αφορούν κάθε τρίτον, αφού η καθιέρωση περιορισμών υπέρ του νόμιμου χρήστη δεν έχει νόημα.

¹⁹⁶ Βλ. Μ. Κανελλοπούλου-Μπότη, Νομική Προστασία Βάσεων Δεδομένων, σελ. 87

δικαίωμα εξαγωγής ουσιώδους μέρους των περιεχομένων μη ηλεκτρονικής βάσης δεδομένων για ιδιωτικούς σκοπούς.

Αρχικά, η εξαίρεση που υπάρχει για εκπαιδευτικούς ή ερευνητικούς σκοπούς καλύπτει μόνο την πράξη της εξαγωγής και όχι την επαναχρησιμοποίηση. Η διάταξη αυτή προκάλεσε κριτική, καθώς από τη μία, κάποιος καθηγητής που νομίμως θα έχει εξάγει ουσιώδες μέρος του περιεχομένου της βάσης, δεν μπορεί να το μοιράσει στους μαθητές/ φοιτητές του, καθώς αυτό θα χρησιμοποιούσε επαναχρησιμοποίηση, ενώ επίσης κάποιος ερευνητής θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει το ουσιώδες μέρος του περιεχομένου της βάσης, δεν θα μπορούσε όμως να τα επεξεργαστεί και να τα δημοσιεύσει ως μέρος της έρευνάς του¹⁹⁷. Η δε απαίτηση αναφοράς της πηγής, δηλαδή της βάσης δεδομένων από την οποία έχουν εξαχθεί τα δεδομένα προσομοιάζει αρχικά με το ηθικό δικαίωμα περί αναγνώρισης της πατρότητας του δημιουργού του άρθρου 4 του ν.2121/93, ωστόσο επειδή στο δικαίωμα ειδικής φύσης δεν υπάρχει εξουσία ηθικής φύσης, ορθότερο θα ήταν να εκλαμβάνεται αυτό ως απόδειξη του ισχυρού ιδιοκτησιακού δεσμού που συνδέει τον κατασκευαστή με το αποτέλεσμα της ουσιώδους επένδυσής του¹⁹⁸. Η διάταξη αυτή τροποποιήθηκε επίσης με την Οδηγία 2019/790 ως εξής: *«όταν πρόκειται για εξαγωγή, για εκπαιδευτικούς ή ερευνητικούς σκοπούς, εφόσον αναφέρεται η πηγή και στον βαθμό που αυτό δικαιολογείται από τον επιδιωκόμενο μη εμπορικό σκοπό, με την επιφύλαξη των εξαιρέσεων και περιορισμών που προβλέπονται στην Οδηγία (ΕΕ) 2019/790»*. Ο σκοπός την εν λόγω τροποποίησης είναι ίδιος με τις αλλαγές στο άρθρο 6 παρ.2β' της Οδηγίας 96/9 και αυτό, διότι κρίθηκε ότι στους τομείς της έρευνας και της εκπαίδευσης, οι ψηφιακές τεχνολογίες επιτρέπουν νέα είδη χρήσεων που δεν καλύπτονται με σαφήνεια από την Οδηγία 96/9¹⁹⁹.

Η δεύτερη εξαίρεση που αφορά σε λόγους δημόσιας ασφάλειας ή σε σκοπούς διοικητικής ή δικαστικής διαδικασίας εμπεριέχει τόσο την εξαγωγή όσο και την επαναχρησιμοποίηση και επιτρέπεται όταν αυτή είναι αναγκαία για τη δημόσια ασφάλεια ή για την ομαλή λειτουργία της

¹⁹⁷ Βλ. Μ. Κανελλοπούλου-Μπότη, Χρήση βάσεων δεδομένων σε βιβλιοθήκες και αρχεία, σελ. 12.

¹⁹⁸ Βλ. Τ.- Ε. Συνοδινού, ό.π. σελ. 341

¹⁹⁹ Βλ. Αιτιολογική σκέψη 5 Οδηγίας (ΕΕ) 2019/790

δικαιοσύνης, είτε από δικαστικές αρχές είτε από συνηγόρους²⁰⁰, όπως έχει αναλυθεί παραπάνω (βλ. κεφάλαιο 4.7.ii).

v. Διάρκεια προστασίας

Το δικαίωμα του κατασκευαστή της βάσης δεδομένων ισχύει από την περάτωση της κατασκευής της βάσης και λήγει δεκαπέντε (15) έτη μετά την 1^η Ιανουαρίου του έτους που έπεται της ημερομηνίας περάτωσης, ενώ για βάσεις που έχουν διατεθεί στο κοινό καθ' οιονδήποτε τρόπο πριν από τη λήξη της δεκαπενταετίας, η διάρκεια της προστασίας λήγει δεκαπέντε έτη μετά την πρώτη θέση της βάσης στη διάθεση του κοινού. Αυτά ορίζει το άρθρο 10 της Κοινοτικής Οδηγίας, ενώ ο κατασκευαστής φέρει το βάρος απόδειξης της ημερομηνίας περάτωσης του έργου²⁰¹. Σύμφωνα με το αρ. 14 παρ. 3 της Οδηγίας, τη δεκαπενταετή προστασία απολαμβάνουν και οι βάσεις δεδομένων, των οποίων η κατασκευή περατώθηκε μέχρι και δεκαπέντε έτη πριν από την 1^η Ιανουαρίου 1998, δηλαδή από την 1^η Ιανουαρίου 1983, εφόσον πληρούν τις προϋποθέσεις προστασίας.

Το διάστημα των δεκαπέντε ετών κρίθηκε επιβεβλημένο, ώστε να μην παρέχεται μία επ' αόριστον προστασία στον κατασκευαστή, αλλά και επαρκές για την απόσβεση των δαπανών κατασκευής της βάσης, την απόδοση της ουσιώδους επένδυσης που καταβλήθηκε από τον κατασκευαστή και την ενδυνάμωση της θέσης των ευρωπαϊών κατασκευαστών βάσεων δεδομένων στην παγκόσμια αγορά²⁰².

Παρά το περιορισμένο χρονικό διάστημα προστασίας που παρέχεται, συγκριτικά με τα υπόλοιπα έργα πνευματικής ιδιοκτησίας, στο *sui generis* δικαίωμα εισάγεται μία καινοτομία, αυτή της δυνατότητας ανανέωσης της διάρκειας προστασίας σε περίπτωση που υπάρξει «ουσιώδης τροποποίηση της βάσης». Σύμφωνα με το άρθρο 45^A παρ. 7 εδw. γ' «*οποιαδήποτε ουσιώδης τροποποίηση, αξιολογούμενη ποιοτικwς ή ποσοτικwς, του περιεχομένου μίας βάσης δεδομένων, ιδίως οποιαδήποτε ουσιώδης τροποποίηση εξαιτίας της διαδοχικής σwρευσης προσθηκών, διαγραφwν ή μετατροπwν, που έχουν ως αποτέλεσμα να θεωρείται ότι πρόκειται για νέα ουσιώδη*

²⁰⁰ Βλ. Τ-Ε. Συνοδινού, ό.π. σελ. 342

²⁰¹ Αιτιολ. Σκέψη 53 Οδηγία 96/9.

²⁰² Βλ. Δέσποινα Σταπατόρη, «Οι βάσεις δεδομένων και η προστασία τους από το δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας», ΑΠΘ, 2016, σελ. 76 και τις εκεί παραπομπές.

επένδυση, αξιολογούμενη ποιοτικώς ή ποσοτικώς, παρέχει στη βάση που προκύπτει από την επένδυση αυτή δικαίωμα ίδιας διάρκειας προστασίας». Στην αιτιολογική σκέψη 55 της Οδηγίας διευκρινίζεται ότι η νέα ουσιώδης επένδυση που συνεπάγεται νέα διάρκεια προστασίας μπορεί να αφορά αποκλειστικά τον ουσιώδη έλεγχο του περιεχομένου της βάσης. Παρά το γεγονός ότι το όριο που απαιτείται για τη διαπίστωση της ύπαρξης της ουσιώδους τροποποίησης δεν θα πρέπει να αναζητηθεί σε ιδιαίτερα υψηλά επίπεδα²⁰³, η ουσιώδης τροποποίηση του περιεχομένου δεν θα προκύπτει από μεταβολές ρουτίνας στο πλαίσιο της φυσιολογικής λειτουργίας της βάσης.

Πολλές βάσεις δεδομένων, ειδικά οι ηλεκτρονικές, υφίστανται ακόμη και καθημερινά, αρκετές τροποποιήσεις, επικαιροποιήσεις, προσθήκες ή διαγραφές στοιχείων. Στόχος τους είναι να εμπλουτίζονται συνεχώς και να μην καθίστανται παρωχημένες, με παλιά στοιχεία και δεδομένα, και συνεπώς άχρηστες στους χρήστες τους. Η ουσιώδης τροποποίηση του πληροφοριακού περιεχομένου τους θα συνιστά συχνά το αποτέλεσμα της σταδιακής σώρευσης μίας σειράς από μεταβολές οποιουδήποτε τύπου, οι οποίες θα οδηγούν τελικά στη δημιουργία μίας ριζικά ανανεωμένης και εμπλουτισμένης βάσης δεδομένων. Γίνεται λοιπόν αντιληπτό ότι ουσιώδη τροποποίηση του περιεχομένου μπορούν να αποτελέσουν και πολλές μη ουσιώδεις – μεμονωμένα – τροποποιήσεις, οι οποίες όμως σωρευτικά επαρκούν για να προσδώσουν στη βάση μία ανανέωση και μία ουσιαστική μεταβολή στο περιεχόμενό της.

Και αυτή η ρύθμιση, ωστόσο, συνάντησε ενστάσεις, καθώς θεωρήθηκε ότι μπορεί να οδηγήσει σε μία κατάχρηση των περιεχομένων της βάσης δεδομένων, με αποτέλεσμα αυτά να μην καθίστανται ποτέ κοινά στον κόσμο, μέσα από τις συνεχείς τροποποιήσεις και ανανεώσεις της διάρκειας προστασίας, κάτι που είναι καινοτόμο και σε καμία περίπτωση δεν συνάδει με τις γενικότερες αρχές του δικαίου πνευματικής ιδιοκτησίας, οι οποίες χορηγούν προστασία ως ενός ορισμένου χρονικού σημείου, με σκοπό το έργο να καταστεί τελικώς κοινό κτήμα.

4.9. Έννομη Προστασία

²⁰³ Βλ. Τ.- Ε. Συνοδινού, ό.π. σελ. 360 και τις εκεί παραπομπές

Ο δημιουργός ή ο κατασκευαστής μίας βάσης δεδομένων απολαμβάνει την έννομη προστασία που του παρέχει ο νόμος. Στις βάσεις δεδομένων ισχύει ό,τι γράφτηκε ανωτέρω για τα προγράμματα η/υ. Οι διατάξεις για την έννομη προστασία βρίσκονται στο ενδέκατο κεφάλαιο του ν.2121/93 και συγκεκριμένα στα άρθρα 63^A και επόμενα. Στο άρθρο 65 παρ. 6 του ως άνω νόμου ορίζεται ότι σε περίπτωση προσβολής του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας ή του δικαιώματος ειδικής φύσης του κατασκευαστή της βάσης δεδομένων εφαρμόζονται οι αστικές κυρώσεις που προβλέπονται στο άρθρο αυτό. Συγκεκριμένα ο δημιουργός ή ο κατασκευαστής μπορεί να αξιώσει την αναγνώριση του δικαιώματός του επί του έργου, την άρση (παύση) της προσβολής και την παράλειψή της στο μέλλον. Δεν αποκλείεται ο δικαιούχος να ζητήσει με την αγωγή του και χρηματική αποζημίωση, αλλά και ικανοποίηση προς αποκατάσταση της ηθικής βλάβης (914, 932 ΑΚ).

Αναφορικά με τις ποινικές κυρώσεις, ορίζονται ποινές τόσο για την παραβίαση των δικαιωμάτων των δημιουργών, όσο και των κατασκευαστών. Ειδικότερα, όποιος χωρίς δικαίωμα προβαίνει σε προσωρινή ή διαρκή αναπαραγωγή της βάσης δεδομένων, σε μετάφραση, προσαρμογή, διευθέτηση και οποιαδήποτε άλλη μετατροπή της βάσης δεδομένων, σε διανομή της βάσης δεδομένων ή αντιγράφων της, σε ανακοίνωση, επίδειξη ή παρουσίαση της βάσης δεδομένων στο κοινό, τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον ενός (1) έτους και χρηματική ποινή τριών χιλιάδων (3.000) έως δεκαπέντε χιλιάδων (15.000) ευρώ²⁰⁴. Ενώ, σύμφωνα με την παράγραφο 9 του άρθρου 66 «όποιος προβαίνει σε εξαγωγή ή/και επαναχρησιμοποίηση του συνόλου ή ουσιώδους μέρους του περιεχομένου της βάσης δεδομένων χωρίς την άδεια του κατασκευαστή τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους και χρηματική ποινή τριών χιλιάδων (3.000) έως δεκαπέντε χιλιάδων (15.000) ευρώ». Οι απειλούμενες ποινές είναι οι ίδιες και για τα δύο δικαιώματα, ενώ πιθανότατα, κάποιος θα περίμενε μεγαλύτερη ποινική απαξία για την παραβίαση των δικαιωμάτων του κατασκευαστή της βάσης δεδομένων, δεδομένου ότι απολαμβάνει μεγαλύτερης οικονομικής επένδυσης και συνεπώς, οικονομικού και εμπορικού ενδιαφέροντος, κάτι που ωστόσο δεν συμβαίνει.

²⁰⁴ Άρθρο 66 παρ. 8, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 54 παρ. 9 περ. γ' του ν. 4481/2017

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

5.1. Επίλογος

Η νομική προστασία των προγραμμάτων ηλεκτρονικών υπολογιστών και των βάσεων δεδομένων στην ψηφιακή εποχή παρέχει σημαντικά οφέλη τόσο στους δημιουργούς και στις επιχειρήσεις, όσο και στους ίδιους τους χρήστες των έργων αυτών. Οι δύο Οδηγίες παρά τις όποιες ατέλειες τους, οι οποίες δικαιολογούνται και λόγω της χρονολογίας έκδοσής τους, αποτέλεσαν τη βάση για την εξέλιξη των έργων και την επένδυση προσώπων και εταιρειών σε αυτά και τη σημαντική προστασία των δημιουργών (κυρίως), αλλά και των κατασκευαστών αυτών. Σημαντική πρόκληση για τη διατήρηση της προστασίας τους και αφορμή για την επικαιροποίηση των Οδηγιών θα αποτελέσει η πρόοδος της Τεχνητής Νοημοσύνης (TN), η οποία ήδη έχει ανοίξει έναν διάλογο σχετικά με το εάν οι μηχανές TN μπορούν να θεωρηθούν δημιουργοί και αν τα αποτελέσματα των διαδικασιών που προέρχονται από μηχανές TN μπορούν να θεωρηθούν έργα πνευματικής ιδιοκτησίας και συνεπώς να προστατευθούν βάσει της Πνευματικής Ιδιοκτησίας. Στην Κίνα μάλιστα, το επαρχιακό Λαϊκό Δικαστήριο της Shenzhen έκρινε ότι ένα έργο που παράγεται από τεχνητή νοημοσύνη μπορεί να προστατεύεται σύμφωνα με τη νομοθεσία περί πνευματικών δικαιωμάτων. Προς το παρόν το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο σε πολλές χώρες προστατεύει μόνο τα έργα που δημιουργούνται από ανθρώπινο νου.

Όσον αφορά τα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών, αυτά προστατεύονται ως πνευματικά δημιουργήματα από τη Σύμβαση της Βέρνης, όπως έχει αναλυθεί ανωτέρω. Υπάρχουν ωστόσο μερικά στοιχεία τους, όπως οι ιδέες, οι διαδικασίες, οι διεπαφές και οι γλώσσες προγραμματισμού δεν προστατεύονται. Με λίγα λόγια δεν προστατεύεται το συνολικό σύστημα που περιβάλλει. Ίσως η εγκαθίδρυση ενός *sui generis* δικαιώματος για τα έργα TN, παρόμοιου με αυτό που ισχύει για τις βάσεις δεδομένων, να φαίνεται ως η εγγύτερη λύση, ακόμα και σε αυτό το

πρώιμο στάδιο²⁰⁵. Το σίγουρο είναι ότι το ζήτημα αυτό θα προκαλέσει πολλές αλλαγές και στον τομέα της πνευματικής ιδιοκτησίας και συγκεκριμένα στα προγράμματα η/υ και στη δημιουργία βάσεων δεδομένων στο άμεσο μέλλον, καθώς από τη μία θα πρέπει να προστατευθεί το δικαίωμα του ανθρώπου-δημιουργού και η προστασία του έργου του και από την άλλη να εξασφαλισθεί ότι οι εταιρείες ανά τον κόσμο θα συνεχίσουν να επενδύουν στην τεχνολογία και στις λειτουργίες ΤΝ και να μην αποκλειστούν από σημαντικά δικαιώματα.

²⁰⁵ Ν. Πρεντουλής, σε «Διανοητική ιδιοκτησία και τεχνολογική καινοτομία: συμβολή, περιορισμοί και νέες κατευθύνσεις», <https://lawyermagazine.gr/dianohtiki-idioktisia-kai-texnologiki-kainotomia-sumvoli-periorismoikai-nees-kateuthinseis/>

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αντωνόπουλος Β. /Γιοβαννόπουλος Ρ./ Κοτσίρης Λ., Δίκαιο Διανοητικής Ιδιοκτησίας, 2015
- Αντωνόπουλος Β., Βιομηχανική Ιδιοκτησία, Β' έκδοση, 2005
- Βιβλιοθήκη Δικαίου Επιχειρήσεων & Εταιριών, Πνευματική Ιδιοκτησία, Σχόλια – Νομολογία, 2003
- Ένωση Προστασίας Πνευματικής Ιδιοκτησίας, ελληνικό τμήμα της ALAI, 20 χρόνια εφαρμογής του Ν.2121/93 για την Πνευματική Ιδιοκτησία και τα Συγγενικά Δικαιώματα
- Ζουμπούλη Ελισάβετ, Εκμετάλλευση και προστασία προγραμμάτων ηλεκτρονικού υπολογιστή, Νομική Σχολή ΕΚΠΑ, 2016-2017
- Ιγγλεζάκης Ι., Δίκαιο Πληροφορικής, 3^η έκδοση 2018
- Καϊάφα-Γκμπάντι Μ., Συμεωνίδου-Καστανίδου Ε., Αλέξανδρος-Τιμόθεος Καζανάς, Αξιοποινες Προσβολές της Πνευματικής Ιδιοκτησίας, 2009
- Κανελλοπούλου-Μπότη Μ., Νομική προστασία Βάσεων Δεδομένων, 2004
- Κανελλοπούλου-Μπότη Μ., Το δίκαιο της Πληροφορίας, Νομική Βιβλιοθήκη, 2004
- Καρακώστας Κ. Ιωάννης, Δίκαιο & Ίντερνετ, 2001
- Κιούπης Δ., Ποινικό Δίκαιο και Internet, 1999
- Κοτσίρης Λ., Δίκαιο Πνευματικής Ιδιοκτησίας, 4η έκδοση, 2005
- Κοτσίρης Λ./Σταματούδη Ε., Νόμος για την πνευματική ιδιοκτησία – κατ' άρθρο ερμηνεία, 2009
- Κουμάντος Γιώργος, Πνευματική Ιδιοκτησία, Έβδομη Έκδοση, 2000
- Κοχλιού Κ., Διπλωματική Εργασία “Η προστασία του πνευματικού δημιουργού στο διαδικτυακό περιβάλλον και υπό το πρίσμα της νέας οδηγίας (ΕΕ) 2019/790 για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και τα συγγενικά δικαιώματα στην ψηφιακή ενιαία αγορά”, ΑΠΘ (2020)
- Μάνθος Α., Πνευματική Ιδιοκτησία, 2015
- Μαρίνος Μ.-Θ.(επιμέλεια) - Κοινωνία των Πληροφοριών & Πνευματική Ιδιοκτησία (η Ελληνική ρύθμιση), 2004

- Μαρίνος Μ.-Θ., Λογισμικό (Software) – Νομική Προστασία και Συμβάσεις ΙΙ, 1992
- Μαρίνος Μ.-Θ., Πνευματική Ιδιοκτησία, 2000
- Μαρίνος Μ.-Θ., Δίκαιο Διακριτικών Γνωρισμάτων, 2016
- Μπαμπέτας Γ., Σημειώσεις μαθήματος «Διανοητική Ιδιοκτησία στην Πληροφορική», ΔΠΜΣ Δίκαιο και Πληροφορική, 2021
- Νούσκαλης Ι. Γεώργιος, Ποινική προστασία προγράμματος Η/Υ στο Ν.2121/93, 2003
- Παναγιωτίδου Ευφημία, Δίπλωμα Ευρεσιτεχνίας σε πρόγραμμα Η/Υ, 2002
- Παπαδοπούλου Α., Το δικαίωμα του δημιουργού για διατήρηση της ακεραιότητας του έργου του, 1997
- Παπακωνσταντίνου Ε., Νομικά Θέματα Πληροφορικής, 2006
- Σελέκος Π., Το δικαίωμα στο βιομηχανικό σχέδιο και υπόδειγμα, 1999
- Σιδηρόπουλος Θ., Το δίκαιο του Διαδικτύου, 2003
- Σκραπαλιώρη Τ.Μ., Οι προκλήσεις της τεχνητής νοημοσύνης στο δίκαιο της Πνευματικής Ιδιοκτησίας, Νομική Σχολή ΕΚΠΑ, 2019
- Σταυρίδου Σ., Σημειώσεις μαθήματος «Διανοητική Ιδιοκτησία στην Πληροφορική», ΔΠΜΣ Δίκαιο και Πληροφορική, 2021
- Συνοδινού Τατιάνα-Ελένη, Η νομική προστασία των βάσεων δεδομένων, 2004
- Χριστοδούλου Κ., Δίκαιο Πνευματικής Ιδιοκτησίας, 2018
- Χίου Θ., Τεχνητή Νοημοσύνη και Πνευματική Ιδιοκτησία: σε ποιόν ανήκουν οι δημιουργίες μηχανών; ,ΔΙΤΕ, Τεύχος 2/2020
- ΔΙΜΕΕ, Δίκαιο Μέσων Ενημέρωσης & Επικοινωνίας

ΞΕΝΟΓΛΩΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Stef van Gompel, Copyright Formalities in the Internet Age: Filters of Protection or Facilitators of Licensing, Berkeley Technology Law Journal, Vol. 28, No. 3, Symposium: Reform(aliz)ing Copyright for the Internet Age? (2013), published by University of California Berkeley, School of Law
- D. Bainbridge, Introduction to Computer Law
- Panhaleux L., Droit d' auteur et données numérisées, Expertises, janvier 2000

- Cook, The Current Status of the Database Directive, Copyright World 1995
- Lamy Droit des médias et de la communication, 2000, etude 136, Les bases de données, no 136-42
- Chalton S., The Copyright Rights in databases regulations 1997: Some Outstanding Issues on Implementation of the Database Directive, 1998 (5)

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

- www.lawspot.gr
- www.copyrightblog.kluweriplaw.com
- www.eur-lex.europa.eu
- www.curia.europa.eu
- ΝΟΜΟΣ – Βάσεις Νομικών Δεδομένων
- ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ – Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών
- www.ellak.gr